

MINISTARSTVO KULTURE
UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE
KONZERVATORSKI ODJEL U POŽEGI

KONZERVATORSKA PODLOGA
ZA PROSTORNI PLAN PODRUČJA POSEBNIH OBILJEŽJA
PARK PRIRODE PAPUK

Požega, svibanj 2014. god.

SADRŽAJ:

	Str.
UVODNE NAPOMENE (<i>I. Pavlaković Jakopić</i>).....	1
1. POLAZIŠTA	2
1.1. POVIJESNI RAZVOJ PODRUČJA.....	2
1.1.2. ARHEOLOŠKA BAŠTINA I PODACI IZ PISANIH IZVORA (<i>V. Ciganović</i>).....	2
1.2. STANJE ZAŠTITE I DOKUMENTIRANOSTI KULTURNIH DOBARA.....	44
1.2.1. UVOD (<i>Ž. Španiček, V. Ciganović</i>).....	44
1.2.2. ZBIRNA KLASIFIKACIJA KULTURNIH DOBARA PO VRSTAMA (<i>V. Ciganović, D. Vujanić, M. Bender Maringer, Ž. Španiček</i>).....	47
1.2.2.1. Pregledna tabela kulturnih dobara na području i u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk.....	47
1.2.2.2. Pregledne tabele kulturnih dobara na području Parka prirode Papuk.....	56
1.2.2.3. Pregledne tabele kulturnih dobara u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk.....	67
1.2.3. PODACI O KULTURNIM DOBRIMA NA PODRUČJU I U KONTAKTNOJ ZONI PARKA PRIRODE PAPUK.....	85
1.2.3.1. ARHEOLOŠKI LOKALITETI (<i>V. Ciganović</i>).....	85
1.2.3.2. GRADITELJSKA BAŠTINA (<i>M. Bender Maringer, I. Pavlaković Jakopić</i>).....	107
1.2.4. STANJE ISTRAŽENOSTI I DOKUMENTIRANOSTI KULTURNIH DOBARA.....	129
1.2.4.1. Stanje istraženosti i dokumentiranosti arheološke baštine na području i u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk (<i>V. Ciganović</i>).....	129
1.2.4.1.1. Uvod.....	129
1.2.4.1.2. Pregledna tabela istraženosti i dokumentiranosti arheoloških lokaliteta na području i u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk.....	133
1.2.4.1.3. Arheološki nalazi u kontekstu zaštićenih građevina.....	136
1.2.4.1.4. Zaključak.....	151
2. ANALIZA I VALORIZACIJA KULTURNO-POVIJESNIH OBILJEŽJA PROSTORA.....	152
2.1. ARHEOLOŠKA BAŠTINA (<i>V. Ciganović</i>).....	152
2.1.1. Analiza i valorizacija arheološke baštine na području i u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk.....	152
2.1.2. Zaključak.....	166
3. SUSTAV MJERA ZAŠTITE KULTURNIH DOBARA: Odredbe za Prostorni plan područja posebnih obilježja Park prirode Papuk i njegovih rubnih dijelova (<i>I. Pavlaković Jakopić, M. Bender Maringer, Ž. Španiček, V. Ciganović</i>).....	170
3.1. OPĆE MJERE ZAŠTITE KULTURNIH DOBARA.....	170
3.2. OPĆE SMJERNICE ZA PLANSKE ODREDBE.....	171

3.3. MJERE ZAŠTITE KULTURNO-POVIJESNE BAŠTINE.....	172
3.3.1. Područje zaštite kulturno-povijesnih vrijednosti.....	172
3.3.2. Pojedinačne povijesne građevine.....	173
3.3.3. Preporučene mjere zaštite za evidentirana kulturna dobra.....	173
3.3.4. Smjernice i uvjeti za zaštitu karaktera krajobraznih tipova, kulturno-povijesnih i prirodnih vrijednosti na području Parka prirode Papuk i njegove kontaktne zone.....	174
3.3.5. Smjernice i preporuke za zaštitu, korištenje i upravljanje kulturnom i krajobraznom baštinom.....	176
3.3.6. Smjernice za sanaciju ugroženih i devastiranih područja.....	177
3.3.7. Smjernice za zaštitu i očuvanje tradicijskog graditeljstva.....	177
3.3.8. Sustav mjera zaštite arheoloških nalazišta i zona.....	180
3.3.8.1. Područje Parka prirode Papuk.....	180
3.3.8.2. Kontaktna zona Parka prirode Papuk.....	181
3.3.8.3. Općenite odredbe i smjernice.....	181
Popis korištene literature i dokumentacije (arheološka baština).....	182

STRUČNI TIM:

1. dr. sc. Žarko Španiček, etnolog
Pročelnik Konzervatorskog odjela u Požegi
2. Marina Bender Maringer, dipl. povjesničar umjetnosti i etnolog
Viša stručna savjetnica – konzervatorica za nepokretna kulturna dobra
3. Danela Vujanić, d.i.a.
Viša stručna savjetnica – konzervatorica za nepokretna kulturna dobra
4. Ida Pavlaković Jakopić, dipl. povjesničar umjetnosti i arheolog
Stručna savjetnica – konzervatorica za nepokretna kulturna dobra
5. Viktorija Ciganović, dipl. arheolog
Stručna savjetnica – konzervatorica za nepokretna kulturna dobra

PROČELNIK:

dr. sc. Žarko Španiček, etnolog

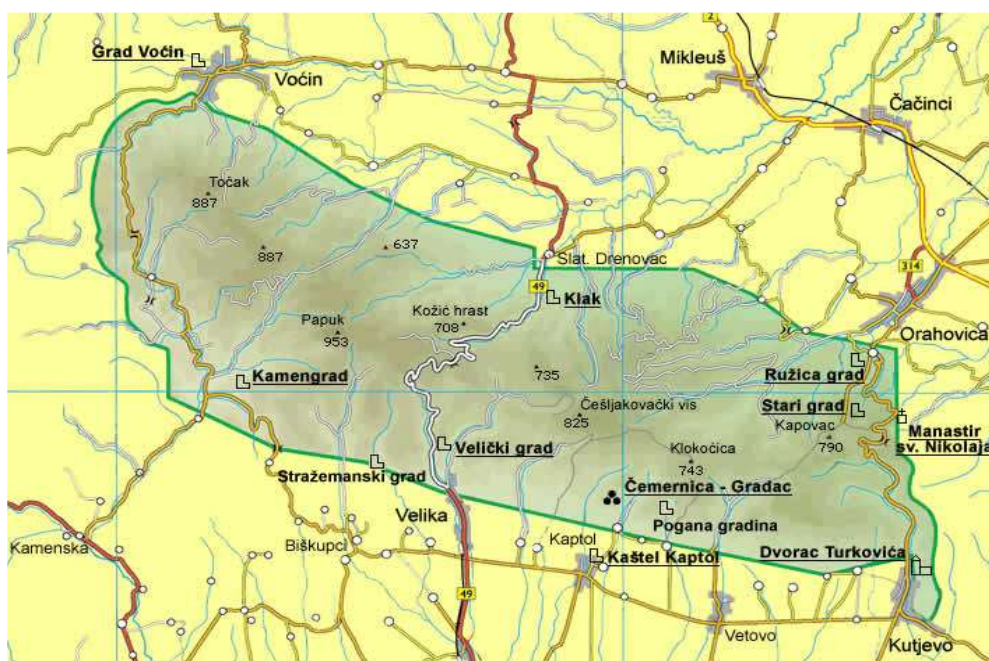
UVODNE NAPOMENE

Odlukom Hrvatskog sabora 1999. god. donesen je Zakon o proglašenju *Parka prirode Papuk* i stavljanju pod zaštitu, zbog iznimne geološke, biološke i kulturna raznolikosti, veći dio planine Papuk i manji dio planine Krndije. Park prirode Papuk, zauzimajući površinu od 336 km², nalazi se u kontinentalnom dijelu Republike Hrvatske, na prostoru dodira Središnje i Istočne Hrvatske. Administrativno je obuhvaćen dvjema županijama: Požeško-slavonskom (Općine Kaptol, Velika i Brestovac te Grad Kutjevo) i Virovitičko-podravskom (Općine Voćin i Čačinci te Grad Orahovica).

Parkom prirode upravlja *Javna ustanova Park prirode Papuk* koju je sukladno Zakonu osnovala Vlada Republike Hrvatske Uredbom o osnivanju Javne ustanove Park prirode Papuk (Narodne novine br. 96/99), a danas je u izravnoj nadležnosti Ministarstva zaštite okoliša i prirode. Djelatnost *Javne ustanove Parka prirode Papuk* uključuje zaštitu, održavanje i promicanje parka prirode u cilju zaštite i očuvanja bitnih značajki i uloge Parka prirode kao prirodnog i dijelom kultiviranog područja sa naglašenim estetskim, ekološkim, odgojno-obrazovnim, turističko-rekreacijskim i kulturno-povijesnim vrijednostima.¹

Na području Parka prirode Papuk sačuvani su značajniji ostaci nepokretne kulturne baštine – ostaci srednjovjekovnih gradova, profanih i sakralnih građevina te arheoloških nalazišta.

Izuzetno zastupljeno povijesno razdoblje s obzirom na ostavštinu predstavlja srednji vijek. Od srednjovjekovne arhitekture na prostoru Parka najzastupljeniji i najznačajniji su ostaci fortifikacijskih građevina raspoređenih na uzvišenjima po cijelom obodu Papuka (slika 1)², što svjedoči o velikoj važnosti ovog prostora u tom razdoblju. Te utvrde su, uz svoj karakter arheoloških i povijesnih spomenika, postale važni i nerazdvojivi elementi krajolika.

Slika 1. Karta rasprostranjenosti srednjovjekovnih gradova unutar Parka prirode Papuk

¹ Javna ustanova Park prirode Papuk, Plan upravljanja Parka prirode Papuk, ožujak 2010.

² *ibidem*

Namjera ove konzervatorske podloge je sumirati dosadašnje spoznaje o povijesnom, urbanističkom i arhitektonskom naslijeđu Parka prirode Papuk i njegove kontaktne zone, dati pregled i valorizaciju spomeničkih vrijednosti te formulirati sustav mjera zaštite, odnosno iznijeti smjernice, preporuke i uvjete prostornog razvoja i uređenja područja obuhvaćenog Parkom prirode Papuk.

1. POLAZIŠTA

1.1. POVIJESNI RAZVOJ PODRUČJA

1.1.2. ARHEOLOŠKA BAŠTINA I PODACI IZ PISANIH IZVORA

PRAPOVIJEST

Najstariji do sada poznati tragovi čovjekove prisutnosti na području Papuka potječu iz MLAĐEG KAMENOG DOBA ILI NEOLITIKA (od kraja 7. do pol. 5. tisućljeća pr. Kr.). Na širem području Europe i Azije ovo je razdoblje obilježeno vidnim promjenama u načinu života, materijalnoj i duhovnoj kulturi. One su odraz klimatskih promjena, porasta oborina i temperature te otapanja leda, zbog čega dolazi do nestanka životinja i širenja šumske vegetacije. Sječa šuma, obrada drveta i obrada zemlje doprinijele su tehnološkom razvoju, prije svega kamenih alatki: javljaju se nove tehnike glačanja, poliranja i bušenja kamena te novi i složeniji oblici oruđa, poput srpa i motike. Osim toga, gospodarstvo zasnovano na poljodjelstvu potaknulo je izgradnju trajnih naselja, kao i masovnu proizvodnju keramičkih posuda potrebnih za pripremu i skladištenje hrane. U naseljima se primjećuje svojevrsna organizacija stambenih i radnih objekata sa slobodnim međuprostorom. Stambeni objekti su isprva nalik jamama s nadzemnom konstrukcijom, ali već u prvoj fazi neolitika grade se i prave nadzemne kuće. Pokojnici se ukapaju u naselju, najčešće u napuštenim kućama, s dijelovima nošnje i keramičkim posudama. Osim posuda, od gline su se izrađivali i drugi uporabni te dekorativni predmeti: utezi za tkalački stan i ribarske mreže, igračke, svjetiljke, kao i velik broj antropomorfnih i zoomorfnih keramičkih figurica i žrtvenika, koje svjedoče o duhovnom životu neolitičkih zajednica. Nakit se uglavnom izrađivao od školjaka, opsidijana, životinjskih zubi, kostiju i rogova, kamena, a krajem neolitika i od bakra.

O naseljenosti Papuka u RANOM NEOLITIKU svjedoče ulomci keramičkog posuda *starčevačke kulture*, čiji su nosioci tijekom *prve polovice 6. tisućljeća pr. Kr.* svoja naselja podigli na lokalitetima **Lukač – „Baščice“**, **Kaptol – „Čemernice“**, **Velika – „Stari grad“** i **Kutjevo – „Vlastelinski vinograd“**, kao i na nižem dijelu kostolačke gradine na položaju **„Mali grad“ iznad Potočana**. Riječ je o prvoj neolitičkoj kulturi na području Slavonije, južne Baranje i zapadnog Srijema, koja ovdje dolazi kao formirana kulturna pojava na prijelazu 7. u 6. tisućljeće pr. Kr., a dio je većeg kulturnog kompleksa koji je obuhvaćao prostor današnje sjeverne Grčke, Makedonije, Bugarske, Rumunjske, Srbije i Mađarske. Na

području Hrvatske starčevačka kultura traje okvirno do 5300. god. pr. Kr.³ Naselja starčevačke kulture pretežno se nalaze u ravničarskim područjima, na malo povišenim položajima uz vodene tokove, od čega donekle odstupaju navedeni primjeri naselja smještenih neposredno ispod južnih obronaka Papuka, a posebno je zanimljiv položaj naselja u Potočanima na nadmorskoj visini od 370 m.⁴

Potočani – „Mali grad“: položaj nekadašnjeg naselja starčevačke kulture na nižem dijelu kostolačke gradine, ožujak 2008. god. (snimila V. Ciganović)

Keramika *sopotske kulture* pronađena je na nalazištima **Kutjevo - „Vlastelinski vinograd“, Hrnjevac - „Brdo“⁵, Hrnjevac - „Košarine“, Lukač - „Baščice“, Gornji Vrhovci – „Selište“** te u **Radovancima**, a svjedoči o naseljavanju južnog prigorja Papuka i u narednoj fazi neolitika. Sopotska kultura (prema lokalitetu Sopot kod Vinkovaca) rasprostirala se u većem dijelu sjeverne Hrvatske tijekom SREDNJEG I KASNOG NEOLITIKA *do u rani eneolitik (od oko 5300. do oko 4300. god. pr. Kr.)*. Nositelji ove kulture živjeli su u naseljima zbijenog seoskog tipa, s nadzemnim pravokutnim kućama, podignutim na uzvišenjima uz obale rijeka ili potoka te u blizini močvara, a bila su opasana jarkom, što ih čini prvim

³ Balen, J., 2010., str. 19.

⁴ Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

⁵ U Registru kulturnih dobara RH pod nazivom „*Brda*“.

nizinskim utvrđenim naseljima u ovom dijelu Europe. Baš kao i naselja starčevačke kulture na Papuku, tako i ona sopotska, podignuta u istom okruženju, čine zanimljiv i rijedak primjer visinskih naselja ove kulture.

Svojevrsni kuriozitet predstavljaju i nalazi slikane keramike iz **Radovanaca**, koja podsjeća na keramiku *lendelske kulture*⁶, dok najraniji radiokarbonski datumi za ovo nalazište govore da je ono živjelo već krajem 6. tisućljeća pr. Kr., u vrijeme sopotske kulture.⁷

Prilikom zemljanih radova provedenih 2009. god. u podnožju južnog zida **veličkog „Starog grada“**, kao i tijekom istraživanja 2012. god., pronađeni su vrijedni pokretni i nepokretni arheološki nalazi koji ukazuju na dugi kontinuitet naseljavanja ovog lokaliteta, od neolitika do u novi vijek.⁸ Osim spomenutih nalaza starčevačke keramike, u arheološkim izvješćima se među ostalima navode i keramički nalazi linearnotrakaste kulture, pod čime se podrazumijeva *korenovska kultura linearnotrakastog keramičkog kompleksa*, koja je nastala na temeljima kasne starčevačke kulture u najzapadnijim područjima njezina rasprostiranja, *u razvijenoj fazi neolitika*.⁹ Njezino matično područje je okolica Bjelovara (eponimno nalazište je Malo Korenovo) i Moslavina, no pojedinačni nalazi zabilježeni su i u drugim krajevima Hrvatske, pa tako i u Požeško-slavonskoj županiji, u Pakracu i Jakšiću.¹⁰

*Ulomci keramike, pripisane linearnotrakastoj kulturi, s lokaliteta „Stari grad“ iznad Velike
(dokumentacija KOPŽ)*

⁶ Prema novijim apsolutnim datumima, stupanj I-III lengyelske kulture trajali su od 4900. do 4300. god. pr. Kr., usp. Balen, J., 2010., str. 20.

⁷ Potrebica, H., 2012., str. 187.

⁸ Sokač-Štimac, D., 2009.; *Idem*, 2012.

⁹ Sokač-Štimac, D., 2012., str. 2; Dimitrijević, S., Težak-Gregl, T., Majnarić-Pandžić, N., 1998., str. 89.

¹⁰ Dimitrijević, S., Težak-Gregl, T., Majnarić-Pandžić, N., 1998., str. 89-90.

Kamene sjekire koje potječu iz *neolitika* ili *eneolitika* pronađene su na oranici **uz cestu Kaptol – Velika**¹¹ te na lokalitetu „**Topinica**“ kod **Golog Brda**¹². Istom razdoblju pripadaju kamena motika i žrvanj koji su u Gradski muzej Požega doneseni s nepoznatog lokaliteta u **okolici Kaptola**, kao i velik broj mikrolita i kamenih kugli s lokaliteta „**Kremenište**“ kod **Lukača**, pronađenih prilikom arheološkog rekognosciranja 1982. god.¹³ Predmeti iz ranih razdoblja prapovijesti, mlađeg kamenog ili bakrenog doba, pronalazeni su i u široj okolici „**Radovanačkog brda**“ kod **Velike**, dok su na položaju „**Matislavci**“, južno od Velike, otkriveni tragovi prapovijesnog naselja koje je vjerojatno egzistiralo u razdoblju *neolitika*.¹⁴

Tijekom BAKRENOG DOBA ILI ENEOLITIKA (oko 4500. – 2450. god. pr. Kr.) na europsko tlo dolaze prve indoeuropske populacije, koje donose promjene u načinu života starosjedilačkih zajednica. Već i sama etimologija riječi eneolitik (od lat. *aeneus* - mjeden, bakren i grč. *lithos* – kamen) upućuje na dvojaku prirodu gospodarske i kulturne osnove, koja još uvijek počiva na uporabi kamena, ali se oslanja i na sve širu uporabu metala, prije svega bakra, a zatim i zlata, koji se koriste za izradu oruđa, oružja i nakita. Ovaj termin ujedno naglašava kontinuirani razvoj kamenog u metalno doba te označava prijelazno razdoblje između neolitika i brončanog doba. I dok su gospodarstvo i materijalna te duhovna kultura ranog eneolitika još uvijek čvrsto ukorijenjeni u tradiciji mlađeg kamenog doba, u srednjem, a posebno u kasnom eneolitiku sve je izraženija distanca u odnosu na neolitičko naslijeđe, ubrzano se razvija metalurgija i trgovina, poboljšavaju načini transporta (izum zaprežnih kola), dolazi do akumuliranja materijalnih bogatstava, društvenog raslojavanja, što krajem bakrenog doba dovodi do stvaranja prvih elita i aristokracija.

Nosioci kultura bakrenog doba bavili su se zemljoradnjom, stočarstvom i lovom. Uz uobičajeno pokapanje pokojnika u zgrčenu položaju, paljevinski ukop - koji se javlja kao sporadična pojava u kasnom neolitiku - sada je učestaliji, što se također povezuje sa spomenutim društvenim promjenama. O važnosti stočarstva u životu eneolitičkih zajednica svjedoče ritualni ukopi životinja, samostalni ili uz čovjeka, i to u sklopu naselja.

Na temeljima kasne lendelske i kasne sopotske kulture, koje žive neprekinutim intenzitetom sve do kraja ranog eneolitika, u SREDNJEM ENEOLITIKU razvija se *lasinjska kultura* (oko 4350. - 3950. god. pr. Kr.). Dosadašnja istraživanja pokazuju kako su pripadnici ove kulture pri odabiru lokacije za podizanje svojih nastambi preferirali brežuljkaste krajeve, pa su tako naselili i obronke Papuka, o čemu svjedoče nalazi s lokaliteta **Hrnjevac** - „**Brdo**“, **Vetovo** – „**Kozjak**“, **Kaptol** - „**Čemernice**“ te **Velika** - „**Stari grad**“. Lasinjska kultura, čije je područje rasprostiranja inače bilo daleko šire od prostora Papuka i Požeške kotline u cjelini, na spomenutom se prostoru ipak manifestira na sasvim specifičan i jedinstven

¹¹ Malu sjekiru od zelenkastog kamena sa započetom rupom za nasad darovao je Muzeju Požeške kotline Boro Pavelka iz Kaptola 1968. god. – v. Potrebica, H., 2000., str. 16.

¹² Sjekira je nađena na oranici Ante Antolića u Golom Brdu prilikom obrade zemlje 1969. god., a Muzeju Požeške kotline darovao ju je Stevo Ivančević iz Vidovaca – v. Sokač-Štimac, D., 1979., str. 24 i Potrebica, H., 2000., Prilozi, str. 7.

¹³ *Idem*, 1983., str. 6-11.

¹⁴ Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

način, te su upravo ovdje pronađeni najljepši primjerci njezine keramografije. Prema mišljenju nekih stručnjaka, lasinjskoj kulturi mogao bi pripadati i ženski kosturni grob iz **Radovanaca**, pronađen u kontekstu sopotskog naselja; žena je bila pokopana u zgrčenom položaju, u dobi od 25-30 godina.¹⁵ Navedeno bi, ako se potvrdi, bio iznimno rijedak grobni nalaz lasinjske kulture uopće. No među spomenute svakako pripada masovna grobnica koja je otkrivena u sklopu razorenog eneolitičkog naselja u **Potočanima**, u podnožju gradine ubicirane na položaju „Mali grad“; riječ je o jami u kojoj su pronađeni kosturni ostaci 50-tak osoba različite spolne i dobne pripadnosti.¹⁶

Lasinjska keramika (Velika - „Stari grad“); dokumentacija KOPŽ

Srednjoeneolitička *Retz-Gajary kultura* (3960. - 3500. god. pr. Kr.) doživjela je svoj procvat na jednom od najpoznatijih nalazišta, lokalitetu **Hrnjevac - „Brdo“**, koji je postao eponimnim lokalitetom posebno izdvojenog stilskog tipa *Kevderc - Hrnjevac*. Za ovaj stil ukrašavanja keramičkog posuđa karakteristična je izvedba motiva šahovnice, trokuta i spirala tehnikama običnog urezivanja, rovašenja i duboreza, a najprepoznatljiviji oblik su šalice s vrpčastom drškom. Retz-Gajary keramika pronađena je i na susjednom hrnjevačkom lokalitetu **„Košarine“**, a tragovi objekta iz vremena iste kulture dokumentirani su na položaju **Lukač - „Baščice“**, kao i prilikom istraživanja na nalazištu **Kaptol - „Čemernice“**, u neposrednom okruženju halštatskog Tumula III.

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Ibidem.*

Pogled na „Košarine“ (u prvom planu lijevo) i „Brda“ (u pozadini desno), lokalitete Retz-Gajary kulture kod Hrnjevca (snimila V. Ciganović)

Nosioci Retz-Gajary kulture su – baš poput svojih lasinjskih prethodnika i djelomično suvremenika - za podizanje naselja redovito izabirali brdovite krajolike, čemu je najviše pridonijela njihova orijentiranost ka uzgoju stoke. Jaku stočarsku komponentu Retz-Gajary kulture potvrdila su i spomenuta istraživanja u Kaptolu, gdje su otkriveni tragovi gospodarskog objekta koji je interpretiran kao vjerojatni ostatak ograde (tora) za stoku.

Kulturama KASNOG ENEOLITIKA na području Papuka pripadaju *kostolačka i vučedolska kultura*. Visinsko gradinsko naselje *kostolačke kulture* (oko 3300. - 2900. god. pr. Kr.) otkriveno je na položaju **„Mali grad“ iznad Potočana**. Riječ je o klasičnom gradinskom naselju na vrhu brda nadmorske visine 364 - 375 m. Osim fine keramike, koja svojim dekorativnim obilježjima odgovara klasičnoj i kasnoj fazi kostolačke kulture, pronađeni su i tragovi istodobnih nastambi. Za kostolačku keramiku karakteristično je brazdasto urezivanje i fino žigosanje tupim predmetom, uz primjenu bijele inkrustacije (praha dobivenog usitnjavanjem puževa i školjaka). Kuće su bile nadzemne i pravokutne, građene u tradiciji kamenog i bakrenog doba promatranog područja.

Pogled s „Malog grada“ iznad Potočana prema sjeveroistoku: u daljini se naziru srednjovjekovna utvrda Velika te brdo Pliš (lijevo), na kojemu su ostaci brončanodobnog naselja; snimila V. Ciganović

Keramika *vučedolske kulture* (oko 3000. - 2450. god. pr. Kr.) prikupljena je na lokalitetima „**Vlastelinski vinograd**“ i „**Mihalje**“ kod Kutjeva, „**Gradina**“ iznad Mitrovca, „**Kozjak**“ kod Vetova, „**Bašćice**“ kod Lukača, „**Stari grad**“ iznad Velike, te u **Potočanima**, neposredno uz eneolitičko naselje sa spomenutim nalazom masivne grobnice lasinjske kulture. Navedeni keramički nalazi ukazuju na postojanje nekadašnjih naselja jedne od najznačajnijih prapovijesnih, a svakako najznačajnije i najpoznatije eneolitičke kulture.

Početna faza vučedolske kulture imenovana je upravo prema nalazima iz **Mitrovca**, dok slučajan nalaz dvije plosnate bakrene sjekire s lokaliteta „**Vlastelinski vinograd**“ i „**Mihalje**“ kod Kutjeva predstavlja za sada jedini trag razvijene vučedolske metalurgije na ovom prostoru.¹⁷

Eneolitički pokretni nalazi primijećeni su i u nasipu pojedinih tumula iz starijeg željeznog doba na lokalitetu „**Gradci**“ iznad **Kaptola**, a upućuju na prisutnost bakrenodobnog naselja u blizini halštatske nekropole.

¹⁷ Potrebica, H., 2012., str. 189.

Keramika pripisana vučedolskoj kulturi s lokaliteta Velika – „Stari grad“ (dokumentacija KOPŽ)

Turbulentnost nastupajućeg BRONČANOG DOBA (2500. – 800. god. pr. Kr.) manifestirala se u mnogim i različitim kulturnim skupinama koje su ga obilježile. Svima njima zajednička je upotreba bronce, slitine bakra i kositra, kao dominirajućeg materijala u izradi oruđa, oružja, nakita, dijelova nošnje, konjske opreme, kulturnih predmeta itd. Ponovo su promjene u tehnologiji potakle društvena kretanja, snažan razvoj prometa i trgovine, kao i snažniju komunikaciju među ljudskim zajednicama; ona je uzrokovala strujanje i ispreplitanje kulturnih utjecaja, ali i sukobe koji su često doveli do ratova i migracija.

Tijekom čitavog brončanog doba na području Slavonije i Baranje, pa tako i na području Papuka, pretežno se prakticira paljevinski ukop. Brojna naselja podizana su na blago uzdignutim položajima u blizini vodotoka, često uz povoljan prijelaz, te na mjestima ili u blizini naselja iz prijašnjih razdoblja.

Prema dosadašnjim arheološkim spoznajama, područje Papuka i prigorja bilo je naseljeno već u *mladoj fazi* RANOG BRONČANOG DOBA (2200. – 1700. god. pr. Kr.). Kulturna jedinstvenost prostora Slavonije, Baranje i Srijema, prisutna u starijoj fazi, sada se gubi pritjecanjem kulturnih utjecaja s europskog sjevera, jugoistoka i zapada. Tako je na području Slavonije, pa i Papuka, potvrđena prisutnost *kulture licenske keramike*, čiji se materijalni tragovi mogu pratiti od srednjeg Podunavlja pa sve do našičkog i požeškog područja. Na Papuku su otkriveni kod sela **Potočani**, nedaleko kostolačke gradine na položaju „Mali grad“¹⁸. Ime kulture (*Litzen*, njem. vrpca) upućuje na ukrašavanje keramičkog posuđa otisnutim vrpčastim ornamentima. Oni su bili izvedeni kotačićem ili otiskivanjem prave, usukane vrpce te inkrustirani bijelom bojom.

Istodobno s licenskom keramikom, u Slavoniji se javljaju mlađi oblici *južne grupe panonske inkrustirane keramike*, čiji su ostaci pronađeni na nalazištu „**Kozjak**“ kod **Vetova**.¹⁹ Naselja ove kulturne grupe

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Idem*, 2000., Prilozi, str. 37.

podizana su na povišenim gredama uz vodotoke, a njihovi stanovnici spaljivali su mrtve i pokapali ih u grobne jame s velikim brojem keramičkih priloga, posebno vrčeva, ukrašenih slikovitim motivima urezanih geometrijskih linija i žigosanih kružnica ispunjenih bijelom inkrustacijom.

Iz SREDNJEG BRONČANOG DOBA (1700. – 1300. god. pr. Kr.) potječu keramički nalazi *prve faze kulture Belegiš*, prikupljeni na području halštatskog groblja na „Čemernicama“ kod Kaptola.²⁰ Navedena kultura se u Požeškoj kotlini javlja izuzetno rijetko, a do sada je otkrivena još samo u Trenkovu i Alilovcima („Lipje“), gdje su tijekom arheoloških sondiranja i geofizičkih ispitivanja dokumentirani ostaci naselja²¹. Belegiš I kultura poznata je po karakterističnim oblicima amforica, koje su se razvile prema uzorima pronađenima u ranobrončanodobnoj vatinskoj kulturi. Bogato ukrašene, ponekad uljepšane bijelom inkrustacijom, ove amforice svoju dekorativnost duguju i ručkama koje završavaju roščićima i volutama te visokim i vitkim nožicama od svega nekoliko milimetara, što sve upućuje na visoku razinu keramičarskog umijeća.

Srednjem brončanom dobu pripisan je i nalaz brončanog kelta (šuplje sjekire) na **gradilištu dječjeg vrtića pokraj zgrade Općine u Velikoj**, pronađen na dubini od 1,10 m u drugoj polovici 20. st.²² Nesigurno je njegovo kronološko određenje, s obzirom da isti izvor podataka navodi kako kelt pripada srednjoj bronci, ali i razdoblju Ha A (kasno brončano doba).²³

Sačuvani materijalni ostaci i arheološki pokazatelji svjedoče o izrazito dinamičnom životu koji se na Papuku odvijao tijekom KASNOG BRONČANOG DOBA (1300. – 800. god. pr. Kr.), kada snažna produkcija i trgovina predmetima od bronce, koji potječu iz nekoliko značajnih radioničkih središta u Panoniji, uzrokuju intenzivni društveni razvoj. Povećana potreba za novim izvorima materijala dovodi do sukoba i migracija, a sukobi i ratovi rezultiraju proizvodnjom niza novih oružja, čiji su tipovi vidljivi u brojnim ostavama.

U kasnom brončanom dobu prostor Papuka pripada širokom području kompleksa *kulture polja sa žarama*. Ime kulture potječe od rituala spaljivanja pokojnika, pri čemu se pepeo polaže u keramičke posude koje se nazivaju urne ili žare. Pokojnici su spaljivani u svojoj nošnji te su najčešće poznati dijelovi igala ili brončane dugmadi s tragovima deformiranja u plamenu, a od 12. st. pr. Kr. u grobove se prilaže i toaletni pribor, dijelovi pojasa i sl. U međurječju Drave, Save i Dunava navedena kultura počinje se formirati već krajem 14. i u ranom 13. st. pr. Kr., vjerojatno na temeljima kulture grobnih humaka, dok krajem 13. i u 12. st. pr. Kr. ima svoju jasnu fizionomiju, sastoji se od nekoliko srodnih kulturnih skupina te provodi snažnu ekspanziju u više smjerova. To je vrijeme *starije faze kasnog brončanog doba (oko 1300. – 1100. god. pr. Kr.)*, kada se u Slavoniji razvijaju *kulturne grupe Barice – Gređani i Virovitica*; prvoj je ishodišno područje u Posavini, a drugoj u Podravini. Obje su se nastanile uz riječne doline,

²⁰ *Idem*, 2012., str. 190; dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

²¹ Potrebić, H., 2012., str. 190.

²² Točna godina nalaza nije poznata.

²³ Sokač-Štimac, D., Arheološke bilješke, Dokumentacija GMP

prirodne prometnice koje su povezivale područje jugoistočnih Alpa s Podunavljem. Međusobni kontakti ovih zajednica ostvarivali su se na rubnim područjima njihova rasprostiranja, što najbolje ilustrira arheološki vidljivo ispreplitanje njihovih utjecaja na prostoru Požeške kotline.

Zajedničke oznake spomenutih kulturnih grupa ogledaju se u istim oblicima brončanog nakita, oružja i oruđa te ritualu incineracije, kao i u vrlo sličnoj keramografiji, dok se razlike očituju u načinu pokopavanja. Dok se u virovitičkoj grupi spaljeni ostaci pokojnika stavljaju u posudu (žaru), koja se zatim poklapa drugom posudom, u grupi Barice – Gređani oni se polažu na dno grobne rake i pokrivaju zdjelom s dnom okrenutim prema gore. Grupe Virovitica i Barice – Gređani pripadaju južnapanonskom krugu starije faze kasnog brončanog doba, te se nalaze na istočnoj granici srednjoeuropske kulture polja sa žarama.

Grupi Virovitica (13. - 12. st. pr. Kr.) pripadaju grobovi otkriveni u brodu te uz južni zid **crkve Blažene Djevice Marije u Voćinu**.²⁴ Do sada su istražena tri groba, koja su vjerojatno pripadala nekad većem kasnobrončanodobnom groblju. Grob 1 i 2 pronađeni su u zapadnom dijelu svetišta tijekom arheološko-konzervatorskih radova 2002. god., dok je grob 3 pronađen prilikom arheološkog nadzora nad građevinskim radovima – iskopom rovova za drenažu uz južni zid crkve 2010. god.²⁵ Sva tri groba se na temelju keramike mogu datirati u Br D stupanj ili 13. st. pr. Kr.²⁶

Keramički lonac pronađen krajem 19. st. u **Mitrovcu**, kao i keramička zdjelica iz **Vetova**, otkrivena 1898. god. prilikom oranja, također se pripisuju razorenim žarnim grobovima virovitičke grupe.²⁷

Kada se govori o nekropolama koje su nastale u ovom razdoblju, potrebno je spomenuti i nalazište „**Kagovac**“ („**Kagovci**“) iznad **Lukača**, s grobnim humcima za koje se pretpostavlja da potječu iz kasnog brončanog i/ili starijeg željeznog doba te pripadaju nedalekom gradinskom naselju na „**Gradcu**“.²⁸

Grobni nalazi grupe Virovitica na području Požeške kotline upućuju na postojanje komunikacija koje su u kasnom brončanom dobu vodile gorskim usjecima Papuka te tako povezivale prostor Podravine i Posavine. O tome svjedoči i niz visinskih naselja, podignutih na istaknutim položajima gore Papuk tijekom promatranog razdoblja. Spomenuta visinska naselja otkrivena su na „**Malom Papuku**“ (638 m nmv) iznad **Gornjih Vrhovaca**, na Papuku - istoimenom **vrhu Papuka** (953 m nmv) iznad sela **Stražeman**, na brdu „**Pliš**“ (559 m nmv) iznad kamenoloma „**Veličanka II**“ kod **Velike**, na već spomenutom lokalitetu „**Gradac**“ iznad **Lukača** (536 m nmv)²⁹ te na lokalitetu „**Rastova kosa**“ ili „**Rastovac**“ (650 m nmv) kod **Orahovice**.³⁰ Pokretni arheološki nalazi iz kasnog brončanog doba,

²⁴ Ložnjak Dizdar, D., 2005., str. 46.

²⁵ Ložnjak Dizdar, D., 2011., str. 107.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Turković, M., 1900., str. 204-205; Potrebica, H., 2000., str. 42; *ibidem* - Prilozi, str. 23 i 38; Potrebica, H., Ložnjak, D., 2002., str. 10.

²⁸ Usp. Potrebica, H., Ložnjak D., 2002., str. 12 i 16; Potrebica, H., 2009., str. 102; Potrebica, H., 2012., str. 191.; na topografskim kartama pojavljuje se toponim „Kagovac“, dok je na Hrvatskoj osnovnoj karti isti položaj označen nazivom „Kagovci“ i kao takav se uglavnom pojavljuje i u literaturi – usp. *ibidem*.

²⁹ Na topografskoj karti kota je 536, a na Hrvatskoj osnovnoj karti 320 za isti položaj.

³⁰ Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi; Potrebica, H., Ložnjak, D., 2002., str. 11-12; Potrebica, H., 2012., str. 190.

pronađeni prilikom zemljanih radova podno južnog zida „**Starog grada**“ u **Velikoj** (452 m nmv)³¹, također upućuju na postojanje visinskog naselja.

U ovom kontekstu treba spomenuti i već navedeni nalaz iz **Mitrovca**, pripisan razorenom žarnom grobu virovitičke grupe, s obzirom da naznačeno mjesto pronalaska posude i opis nalazišta te ostali nalazi upućuju na postojanje višeslojnog naselja na prirodnom uzvišenju. Ovo bi uzvišenje odgovaralo lokalitetu „**Gradina**“, koji je i u kasno brončano doba najvjerojatnije poslužio za podizanje utvrđenog naselja.³²

Pogled na Pliš s veličkog grada (snimila V. Ciganović)

Naselja na **vrhu Papuka**, „**Plišu**“ kod **Velike**, „**Gradcu**“ iznad **Lukača** i „**Rastovoj kosi**“ kod **Orahovice** pripisani su *grupi Zagreb - Vrapče*, tj. *II. fazi kulture polja sa žarama* u sjevernoj Hrvatskoj.³³ To je vrijeme prodora elemenata grupe *Baierdorf-Velatice* s područja jugoistočnih Alpa i Transdanubije u virovitičku grupu (12. st. pr. Kr.), što dovodi do njezinog postupnog iščezavanja, te potpunog nestanka u 11. st. pr. Kr., kada se počinju oblikovati grupe mlađe faze kulture polja sa žarama. Zajedno s virovitičkom iščezavaju i druge grupe starije faze, pa tako i *Barice – Gređani*.

Rezultati arheoloških istraživanja pokazuju da su stanovnici kasnobrončanodobnih naselja živjeli u nadzemnim kućama različitih dimenzija, a jednu kuću dijelila je čitava obitelj (nekoliko generacija na

³¹ Sokač-Štimac, D., 2009., str. 2.

³² Potrebić, H., Ložnjak, D., *ibidem*.

³³ Ložnjak Dizdar, D., 2005., str. 45.

okupu). Uz kuće su se nalazila skloništa za stoku, spremišta za hranu, otpadne jame i različiti gospodarski objekti. U naseljima i uz naselja odvijala se većina aktivnosti vezana uz svakodnevni život: zemljoradnja, stočarstvo, proizvodnja tekstila, prerada kože itd. U mnogim naseljima pronađeni su i tragovi metalurške aktivnosti majstora – ljevača (nalazi ognjišta, kalupa, ostava, sirovine). Metalni predmeti imali su uporabnu funkciju, ali su također služili za razmjenu i trgovinu s drugim zajednicama. I dok tragove lokalnih komunikacija za sada nije moguće pratiti, putove trgovine i razmjene između udaljenijih područja moguće je rekonstruirati na temelju rasprostranjenosti pojedinih oblika predmeta, osobito brončanih.

Ostava brončanih predmeta iz kasnog brončanog doba otkrivena je u **Dragi**. Veći dio ostave raznesen je i izgubljen, dok su preostali predmeti pohranjeni u Gradskom muzeju Požega i Dijecezanskom muzeju u Velikoj.³⁴ Brončani predmeti pronađeni 1932. god. na položaju „**Vučja smrt**“ kod **Kamenskog Vučjaka**, u usjeku šumskog puta uz potok Velinac podno Kamengrada, darovani su Muzeju Požeške kotline (danas Gradski muzej Požega) 30 godina kasnije, te su vjerojatno također pripadali ostavi. Među predmetima se nalaze dvije brončane narukvice, ulomci dvaju brončanih mačeva te fragmenti brončanog torkvesa.³⁵ Dvije brončane narukvice, od kojih je jedan ukrašena motivom jelove grančice, a druga nizom okomitih ureza, slučajno su pronađene u **šumi „Klinovac“**³⁶ iznad **Velike**, nedaleko izvora Veličanke. Našao ih je poduzetnik J. Sitzer iz Požege, a od 1905. god. se nalaze u Arheološkom muzeju u Zagrebu zaslugom Julija Kempfa.³⁷ Analogije imaju u narukvicama II. faze kulture polja sa žarama prema K. Vinski-Gasparini.³⁸ Izravan dokaz o aktivnoj metalurškoj djelatnosti na području Požeške kotline tijekom brončanog doba predstavlja primjerak kalupa za lijevanje brončanih predmeta s lokaliteta „**Pliš**“ kod **Velike**.³⁹

Kasnobrončanodobna keramika potječe s lokaliteta **Vetovo – „Okrajnje selo“**, a keramika koja se može pripisati kasnom brončanom ili željeznom dobu pronađena je na nalazištu „**Brdo**“ kod **Hrnjevca**.⁴⁰

Potkraj kasnog brončanog doba, a osobito krajem 9. st. pr. Kr., područje Panonije intenzivno komunicira s Istokom, odakle u kulturu polja sa žarama pritječu utjecaji iz područja Kavkaza, Ponta i donjeg Dunava. Ovi utjecaji postupno mijenjaju njezin kulturni izraz, što se tijekom 8. st. pr. Kr., kada kontakti postaju sve češći i neposredniji, isprva ogleda u novim metalurškim dostignućima, poboljšanoj tehnologiji i proizvodnji, a na koncu i u transformaciji kulturnih grupa kasnog brončanog doba u nove zajednice – nositelje novih gospodarskih, socijalnih i duhovnih shvaćanja. To je vrijeme **STARIJEG ŽELJEZNOG DOBA** (800. – 300. god. pr. Kr.), kada je dio panonskog stanovništva uslijed nemirnih prilika migrirao u

³⁴ Pri tome bi neki predmeti za koje se u muzejskim zbirkama navodi da su porijeklom iz Velike također mogli pripadati ostavi iz Drage - usp. Potrebica, H., Ložnjak Dizdar, D., 2004., str. 20.

³⁵ Potrebica, H., 2000., Prilozi, str. 38-39; Potrebica, H., Ložnjak Dizdar, D., 2004., str. 20.

³⁶ U stručnoj literaturi se pojavljuje pod nazivom „*Klenovac*“ - usp. Potrebica, H., Balen, J., 1999., str. 19; Potrebica, H., Ložnjak, D., 2002., str. 10; Potrebica, H., Ložnjak Dizdar, D., 2004., str. 25.

³⁷ Potrebica, H., Balen, J., 1999., str. 19.

³⁸ Potrebica, H., Ložnjak Dizdar, D., 2004., str. 25.

³⁹ Potrebica, H., 2012., str. 190.

⁴⁰ Potrebica, H., 2000., Prilozi, str. 37-38 i 11-12.

područje Alpa, gdje je zahvaljujući ležištima željezne rude i povoljnim gospodarskim temeljima, a na naslijeđu kasne kulture polja sa žarama, stvorio novu, *halštatsku kulturu* (prema nalazištu Hallstatt u gornjoj Austriji). Ona je obuhvaćala prostor od istočne Francuske do zapadne Mađarske, a njeno materijalno jedinstvo zasnivalo se na sličnosti predmeta pronađenih na groblju eponimnog lokaliteta s drugim predmetima otkrivenim na širokom području njezine rasprostranjenosti. Ova je kultura imala snažan utjecaj daleko izvan ishodišnog prostora te je ubrzo postala sinonimom za čitavo razdoblje starijeg željeznog doba.

Premda poznavanje željeza u Europi datira od oko 1700. god. pr. Kr., ono u široku uporabu ulazi tek u 8. st. pr. Kr., pa se to vrijeme smatra početkom željeznog doba, s manjim regionalnim odstupanjima. Razvoj rudarstva i trgovine dovodi do stvaranja vladajućeg sloja ratnika i trgovaca, čija se moć i bogatstvo ogledaju u raskošno opremljenim grobovima (tzv. „kneževski grobovi“), s priložima oružja, konjaničke opreme, nakita i posuđa. Uz tradicionalnu incineraciju, naslijeđenu od kulture polja sa žarama, na području Slavonije sve je češći i kosturni ukop, koji ponegdje posve potiskuje dotadašnji način pokopavanja.

Spomenutom razdoblju pripada kompleks arheoloških nalazišta kod **Kaptola**. Poznat je još od kraja 19. st., a sastoji se od utvrđenog naselja i dvije nekropole. Jedna je ubicirana u vinorodnom području sjeverno od sela Kaptol, na položajima „**Čemernica**“, „**Glavica**“ i „**Volarska glavica**“⁴¹, a istraživala ju je ekipa Arheološkog muzeja u Zagrebu 1965.-1971. god. pod vodstvom Vere Vejvode i Ivana Mirnika, pri čemu je zapaženo i dokumentirano 14 grobnih humaka - tumula.⁴² Zbog bogatstva i reprezentativnosti keramičkih i metalnih priloga pronađenih u tumulima IV i X na „Čemernicama“, ove su grobne cjeline zarana nazvane kneževskim grobovima. Revizijska istraživanja tumula XI i tumula III 2007. i 2009. god. donijela su nove vrijedne spoznaje i nalaze. U tumulu XI, najsjevernijem tumulu nekropole, pronađena je monumentalna drvena grobna komora obzidana kamenom. Ista je otkrivena i pod tumulom III, ali je imala i prilazni ritualni hodnik – dromos.⁴³ U šumi „Bistra“, sjeveroistočno od nekropole na „Čemernicama“, tijekom terenskog pregleda 1975. god. uočena je i druga kaptolačka nekropola iz starijeg željeznog doba.⁴⁴ Riječ je o lokalitetu „**Gradci**“, na kojemu se od 2000. god. nadalje provode sustavna istraživanja Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Centra za prapovijesna istraživanja pod vodstvom dr. sc. Hrvoja Potrebeice. Do danas je definirano oko 25, a istraženo 15 tumula.⁴⁵ Sumarno gledajući, na obje kaptolačke nekropole dokumentirani su paljevinski grobovi s ostacima pokojnika položenim u urne ili neposredno na tlo; na njima se vrše grobni rituali i podižu konstrukcije u razdoblju Ha C1 - D1, tj. u ranom i razvijenom halštatu (od posljednje četvrtine 8. do pol. 6. st. pr. Kr.), kada ukopi prestaju, osim u slučaju perifernog groba u plaštu tumula 6, datiranog u Ha D2 (kasni halštat, dr. pol. 6. st. pr. Kr.). Zbog iznimnih arheoloških nalaza Kaptol je postao eponimnim nalazištem *kaptolske skupine*

⁴¹ Ovi položaji objedinjeni su kasnijom pravnom zaštitom arheološkog lokaliteta Kaptol – Čemernice.

⁴² Vejvoda, V., Mirnik, I., 1991., str. 9-28.

⁴³ Potrebeica, H., 2013., str. 70-71.

⁴⁴ *Ibidem*, str. 71.

⁴⁵ *Ibidem*.

ili skupine Martijanec - Kaptol (8. – 6. st. pr. Kr.) unutar tzv. istočnog halštatskog kruga, koji je obuhvaćao područje istočnih Alpa i Panonske nizine. Prepoznatljiva obilježja navedene kulturne grupe manifestirala su se na većem dijelu kontinentalne Hrvatske, pri čemu je Požeška kotlina činila njezino istočno rubno područje. Podjela na istočni i zapadni halštatski krug u okviru halštatskog kulturnog kompleksa, s granicom u Hallstattu, nastala je zbog heterogenosti halštatske kulture, a danas označava prostorno-kulturnu razdjelnicu između dvaju osnovnih tendencija kulturnog razvoja, koje posebno dolaze do izražaja u mlađem halštatu. U oba kruga uočeno je prisustvo niza manje ili više homogenih kulturnih skupina.

Istraživanja na Čemernicama kod Kaptola 2009. god.: ostaci dromosa (snimila V. Ciganović)

Kaptol, „Gradci“ – istraživanja tumula 14 u lipnju 2008. god. (snimila V. Ciganović)

Tijekom 2011. god. započela su sustavna istraživanja utvrđenog naselja, podignutog na prirodnom uzvišenju u neposrednoj blizini nekropole „Gradci“. Prema dosadašnjim nalazima i spoznajama, bilo je to naselje s dugim kontinuitetom života, koji je za sada zasigurno potvrđen za razdoblje kasnog halštata i ranog latena, a postoje naznake da je života na gradini bilo i u srednjem latenu. Gradinsko naselje zauzima prostor od oko 7 ha.⁴⁶

Da je kasnobrončanodobno gradinsko naselje na položaju „**Gradac**“ iznad **Lukača** živjelo i u starijem željeznom dobu svjedoče tumuli otkriveni u podnožju gradine, na lokalitetu „**Kagovci**“ („**Kagovac**“).⁴⁷ Halštatska nekropola ubicirana je i kod **Doljanovaca**, na prostoru južno od sjecišta cesta koje u Doljanovce vode iz Komarovaca i Bešinaca.⁴⁸

Nalazi starijeg željeznog doba primijećeni su i tijekom arheološkog nadzora nad zemljanim radovima na lokalitetu „**Stari grad**“ iznad **Velike** 2009. god.⁴⁹ Predmeti iz istog razdoblja – dva željezna listolika koplja i jedan željezni kelt (šuplja sjekira) – pronađeni su 1979. god. nedaleko **željezničke stanice u Velikoj**, prilikom iskopa temelja građevine na dubini od oko 70 cm.⁵⁰ Halštatska keramika prikupljena je u **Kutjevu**, a u **okolici Kutjeva** pronađen je glineni piramidalni uteg s plastično izvedenim motivom

⁴⁶ *Ibidem*, str. 73.

⁴⁷ Potrebica, H., Ložnjak, D., 2002., str. 16.; Potrebica, H., 2009., str. 102; Potrebica, H., 2012., str. 191.

⁴⁸ Vejvoda, V., 1976., str. 168.; Potrebica, H., 2000., Prilozi, str. 5.

⁴⁹ Sokač-Štimac, D., 2009., str. 2.

⁵⁰ Sokač-Štimac, D., Arheološke bilješke, Dokumentacija GMP.

meandra, također iz starijeg željeznog doba.⁵¹ Halštatu pripadaju i pojedinačni nalazi oruđa, oružja, nakita i keramike s nepoznatog nalazišta kod **Biškupaca**, koji se danas nalaze u Gradskom muzeju Požega.⁵²

Vrijeme MLAĐEG ŽELJEZNOG DOBA (300. god. pr. Kr. – 50. god. nakon Kr.) u međuriječju Save, Drave i Dunava vrijeme je utjecaja i prodora *latenske kulture*. Ova kultura obilježila je drugu polovinu posljednjeg tisućljeća stare ere u većem dijelu zapadne i srednje Europe, a ime je dobila prema nalazištu La Tene na jezeru Neuchatel u Švicarskoj. Njeni nosioci su brojne keltske zajednice nastanjene uz gornje tokove Rajne, Rhone i Dunava tijekom prve polovice 5. st. pr. Kr. Od kraja 5. do poč. 3. st. pr. Kr. latenska kultura se proširila na prostrano područje od Atlantika do obala Egejskog i Crnog mora. U tom razdoblju, tijekom druge polovice 4. st. pr. Kr., keltske zajednice naselile su i slavonsko-srijemski prostor, čime i za njega započinje mlađe željezno doba.

S keltskim naseljavanjem Panonije, osim novih oblika oružja, oruđa i nakita, pojavljuju se i dotad nepoznata tehnološka znanja koja su u velikoj mjeri unaprijedila svakodnevni život južnapanonske populacije. Uvođenje lončarskog kola omogućilo je serijsku proizvodnju velikog broja keramičkih posuda, a kvalitetnija izrada željeznih predmeta, prije svega oruđa, jednostavniju i efikasniju obradu zemlje te posljedično znatan porast u proizvodnji hrane. Tehnološke inovacije čine i dvodijelni rotacijski žrvanj te pojava novca, čije je samostalno kovanje (od sredine 2. st. pr. Kr.), označilo početak novčane privrede. Kao posljedica trgovine s Mediteranom, u Panoniju pristižu vino i brončane posude, ulje, koralji, staklo, dok s Baltika dolazi jantar.

Prema antičkim pisanim izvorima i arheološkim nalazima poznato je kako su u istočnoj Slavoniji i zapadnom Srijemu u mlađem željeznom dobu živjeli Skordisci, dok su srednju Podravinu naselili Taurisci. Obje su keltske zajednice u svoj etnički sastav uključivale i različite panonske zajednice koje su utjecale na nastanak specifičnog kulturnog izričaja. Na prostoru između područja Skordiska i Tauriska nastavile su svoj kontinuirani razvoj panonske zajednice kao što su Breuci u srednjoj Posavini i Andizeti u donjoj Podravini, a njihova ostavština uključivala je i predmete latenske kulture. Antički pisac Plinije Stariji kao granicu teritorija plemenskih saveza Skordiska i Tauriska navodi goru *Mons Claudius*. Nakon dugogodišnjih znanstvenih prijedora vezanih uz njezinu identifikaciju, a na temelju novijih istraživanja, ona se danas sa sigurnošću prepoznaje u lancu slavonskih planina, koji čine Papuk, Psunj, Krndija, Požeška kora i Dilj. Ovaj lanac predstavlja prirodnu granicu između središnje i istočne Hrvatske, a spomenuta granica odigrala je značajnu ulogu i tijekom definiranja kasnijeg administrativnog uređenja Rimskog Carstva.

Vrijeme razvoja latenske kulture Skordiska i Tauriska obilježeno je intenzivnim kontaktima, ne samo unutar keltske sfere, nego i s udaljenim područjima, a počeci ove komunikacije mogu se zamijetiti već u razdoblju prije naseljavanja Kelta. O tome svjedoče i RANOLATENSKI nalazi iz ženskog groba

⁵¹ Potrebica, H., 2000., Prilozi, str. 19.

⁵² *Ibidem*, str. 2.

pronađenog 1979. god. u **ulici Vladimira Nazora u Velikoj**.⁵³ Grob je otkriven prilikom kopanja bunara kod kbr. 16, a inventar je dospio u tadašnji Muzej Požeške kotline. Brojnost i bogatstvo nalaza potaknuli su pokusna iskopavanja 1980. god., te je otkrivena grobna konstrukcija od riječnih oblutaka na koju je bila položena pokojnica.⁵⁴ U Požegu je naknadno pristigao još jedan dio grobne opreme, koji se sastojao od niza vrijednih primjeraka ranolatenskog nakita.⁵⁵ Navedeni nalazi iz Velike raskošno ilustriraju ranolatsku žensku nošnju sredine 4. st. pr. Kr., koja određenim oblicima pokazuje ukorijenjenost u starijim tradicijama. Oni ukazuju na povezanost s dalekim krajevima na sjeveru, gdje im treba tražiti porijeklo, dok se trajno naseljavanje keltskih zajednica u Požeškoj kotlini može pretpostaviti na prijelazu 4. u 3. st. pr. Kr. tj. oko 300. god. pr. Kr.⁵⁶

Kako je već spomenuto, a sudeći prema dosadašnjim arheološkim nalazima, halštatska gradina na „**Gradcima**“ iznad **Kaptola** također je bila naseljena u RANOM, a vjerojatno i u SREDNJEM LATENU. Tijekom arheoloških istraživanja 2012. god., u nasipu najsjevernijeg tumula nekropole „**Gradci**“, tumula 16, pronađena je brončana narukvica koja pripada najranijoj fazi SREDNJEG LATENA (dr. pol. 3. st. pr. Kr.).⁵⁷

Dijelu KASNOLATENSKE bojne opreme pripadaju dva duga željezna koplja pronađena nedaleko **Kamenskog Vučjaka**; pretpostavlja se da su nekada činila dio ostave ili groba.⁵⁸

Jedno latensko koplje potječe i s nepoznatog nalazišta u **Velikoj**, a čuva se u Dijecezanskoj zbirci u Velikoj.⁵⁹

⁵³ Dizdar, M., Potrebica, H., 2002., str. 113.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*, str. 117.

⁵⁷ Potrebica, H., 2012.b, str. 43.

⁵⁸ Potrebica, H., 2012., str. 191.

⁵⁹ Javna ustanova Park prirode Papuk, 2010., str. 78.

Dio ranolatenskog grobnog nalaza iz Velike (fotoarhiva GMP)

STARI VIJEK

Rimljani su već u 2. st. pr. Kr. pokazivali interes za širenjem svoje vlasti prema istoku, pa tako i prema međuriječju Save, Drave i Dunava, kasnijem južnom dijelu rimske provincije Panonije, no ovo su područje osvojili tek u vrijeme cara Augusta, tijekom posljednjih desetljeća 1. st. pr. Kr. i u 1. st. poslije Kr. Panonima su nazvana sva starosjedilačka plemena koja su živjela uz rijeku Savu; otuda ime čitavoj provinciji, koja je obuhvaćala istočni dio današnje Hrvatske, istočnu Austriju (Gradišće i okolicu Beča) te zapadnu Mađarsku tj. Transdanubiju. Južna granica Panonije (s provincijom Dalmacijom) bila je na padinama sjevernih Dinarida, a sjeverna i sjeveroistočna (s Mezijom) Dunav.

Dolaskom Rimljana nastaju značajne promjene u organizaciji uprave, dinamici gospodarskog razvoja, izgradnji cesta i oblikovanju novih naselja, a put tih promjena možemo pratiti počevši od tragova pristizanja i smještaja rimske vojske do podizanja villa rustica, termi i drugih građevina. Rimljani su nositelji novog etnosa, ali i drugačijeg duhovnog (religijskog) svijeta. Navedene promjene tradicionalno se nazivaju romanizacijom. Kao njihova posljedica nastajale su i različite intervencije u okolišu, koje u posljednje vrijeme počinju zaokupljati pažnju ekohistoričara, a koje su bitne za cjelovito razumijevanje kulturnih i društvenih promjena u navedenom razdoblju.

Prostor Papuka s prigorjem dio je spomenute zemljopisne i povijesne cjeline, smještene u međuriječju triju velikih rijeka - Drave, Save i Dunava, koja je u razdoblju antike (1. – 4. st.) činila južni dio rimske provincije Panonije. Geografski gledano, riječ je o južnom dijelu Karpatske kotline, koja je tijekom prapovijesti i povijesti ljudske civilizacije i kulture na vrlo osebujan i specifičan način odigrala ulogu svojevrsnog „mosta“ između Istoka i Zapada.

O prisutnosti rimske kulture i civilizacije u prigorju Papuka svjedoči zapis o antičkom nalazištu kod **Biškupaca**, gdje je vjerojatno postojalo jedno od prvih rimskih naselja na ovom prostoru. Riječ je o nalazima koji su poklonjeni požeškom muzeju 1982. god., a otkriveni su prilikom gradnje kuće na pašnjaku „**Majur**“, nedaleko nogometnog igrališta, u iskopu dubine 0,70 - 1 m: dvije keramičke vodovodne cijevi, na koje su u trenutku pronalaska bile položene nekakve ploče, dok se ispod njih nazirao kameni temelj.⁶⁰ Uočeno je i da se rimski vodovod nastavlja dalje prema sjeverozapadu.⁶¹

U Biškupcima je pronađen i rimski novac cara Vespazijana iz 1. st., kao i ulomak kamenog sarkofaga s prikazom poprsja bračnog para u okruglom medaljonu, koji se prema ženskoj frizuri tipa Melonen datira u prvu polovicu 2. st.⁶² No to je samo dio mnogobrojnih arheoloških nalaza zabilježenih na širem području današnje Velike, smještene na „vratima“ Papuka, koji svjedoče o bogatom i raznolikom životu rimske populacije na promatranom prostoru tijekom prvih stoljeća nove ere.

⁶⁰ Sokač-Štimac, D., 1983., str. 8.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Idem*, 2004., str. 30 i 26.

Tako je rimski carski novac, zlatnik Teodozija I. s kraja 4. st., pronađen u naselju **Toranj**, na njivi „**Bašće**“⁶³, dok su zapadno od Velike i Radovanaca, u selu **Draga**, zamijećeni ulomci antičkog građevinskog materijala i keramike, kosturni ostaci pokojnika te malena kamena glava djevojčice s nadgrobnog spomenika⁶⁴; postoje mišljenja koja navedene ostatke vežu uz nekadašnju rimsku vilu.⁶⁵

Na „**Radovanačkom brdu**“, koje se nalazi između današnjih naselja **Velika** i **Radovanci**, otkrivene su 1922. god. rimske zidane grobnice u kojima su pronađene keramičke posude, staklena čaša, tri keramičke svjetiljke (lucernae) i novac cara Konstantina I. Maksimusa s početka 4. st.⁶⁶ Prilikom sondažnih arheoloških istraživanja Muzeja Požeške kotline 1976. god. na istom lokalitetu dokumentirana su još tri kosturna groba s bogatim priložima, koji su se sastojali od potpuno sačuvanih keramičkih posuda, brončanih fibula, željeznog noža, staklenih perlica i brončanog novca cara Dioklecijana.⁶⁷

U produžetku Zvonimirove ulice u Velikoj, istočno od Radovanačkog brda, prilikom iskopa rova za kanalizaciju 1982. god. na dubini od 0,80 m otkrivena je malena, opekom zidana dječja grobnica s krovom „na dvije vode“, te dio staze formirane od dva reda rimskih opeka.⁶⁸

Zapadno od željezničke stanice u Velikoj slučajno je otkriveno 7 grobnica u nizu u kojima su nađene staklene boce, nešto novca, jedna kopča i jedna posuda od keramike.⁶⁹

Tragovi antičkog naselja – ulomci keramike, kamena, opeke i mramora - pronađeni su na području arheološke zone „**Štivanica – Zastranica**“, koja se smjestila na istočnom rubu naselja **Radovanci**, južno od Radovanačkog brda. Ostaci nekadašnjeg naselja danas su omeđeni cestom Velika – Slatinski Drenovac s istočne strane te cestom Velika – Pasikovci s južne strane, a nalaze se na trasi buduće brze ceste Požega – Velika.⁷⁰

Na prostoru južno od ceste Velika - Pasikovci tijekom arheološkog rekognosciranja trase spomenute brze ceste ubicirano je još nekoliko značajnih arheoloških nalazišta i zona. Na položajima „**Kamenjača**“, „**Kruzi**“ i „**Lučica**“ pronađeni su brojni ostaci antičkog građevinskog materijala, koji svjedoče o postojanju većeg antičkog naselja, te tragovi rimske ceste koja je vodila pravcem jug – sjever prema rimskoj nekropoli na Radovanačkom brdu. Južni dio rimske ceste utvrđen je jugoistočno, na području arheološke zone „**Svetenica**“.⁷¹ Na položaju „**Kruzi**“ ili „**Kruge**“ još 1976. god. poduzeta su pokusna arheološka iskopavanja te su otkriveni ostaci zgrade (pretpostavljene villae rusticae) iz 4. st., višebojne freske i bakreni novac careva Konstansa i Konstantina II.⁷² Već tada je primijećeno da antički lokalitet zauzima barem 2 jutra poljoprivredne površine, na kojoj je zemljoradnja otežana, a ponegdje i nemoguća zbog ostataka kamenih zidova i antičkog građevinskog materijala.⁷³ Riječ je o velikom arheološkom

⁶³ *Ibidem*, str. 30.

⁶⁴ *Ibidem*, str. 26.

⁶⁵ Potrebica, H., 2006., str. 45.

⁶⁶ Sokač-Štimac, D., 2004., str. 25.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Idem*, 1983., str. 7.

⁶⁹ Vejvoda, V., Štimac, J., 1977., str. 91.

⁷⁰ Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² Sokač-Štimac, D., 2004., str. 27.

⁷³ *Ibidem*.

kompleksu, na površini kojega su pronađeni mnogobrojni ulomci rimske keramike, stakla, opeke i kamena.⁷⁴

„Štivanica – Zastranica“ kod Radovanaca, detalj, pogled i-z (snimila V. Ciganović)

Ulomci antičke opeke pronađeni na „Krugama“ južno od Velike (snimila V. Ciganović)

⁷⁴ Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

Položaj „Lučica“, pogled prema istoku (snimila V. Ciganović)

Prilikom iskopa bazena na području današnjih **Toplica u Velikoj** pronađena je velika količina rimskog brončanog novca iz 3. i 4. st.⁷⁵, a nalazi rimske opeke, crijepa i keramike prikupljeni su tijekom radova na uređenju „**Starog grada**“ **iznad Velike**⁷⁶, te upućuju na postojanje antičke građevine koja je prethodila srednjovjekovnoj utvrdi.

U **Velikoj** je 1959. god. izoran i mali brončani kotlić s ručkom - takvi su kotlići bili rekviziti rimskih vojnika, a prilagali su se i u grobove; spomenuti primjerak danas se može vidjeti u Gradskom muzeju Požega.⁷⁷ Prema podacima u dopisu Muzeja Požeške kotline Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu iz 1980., čini se da navedeni kotlić potječe sa spomenutog lokaliteta „Kruge“ južno od Velike.⁷⁸

⁷⁵ Sokač-Štimac, D., 2004., str. 30.

⁷⁶ Sokač-Štimac, D., 2009., str. 1-2; *idem*, 2012., str. 2; terenski podaci i dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

⁷⁷ Dokumentacija Gradskog muzeja Požega.

⁷⁸ *Ibidem*.

Unutrašnjost veličke utvrde tijekom zaštitnih radova 2008. god. (dokumentacija KOPŽ)

Rimski carski novac pronađen je u kontekstu kasnosrednjovjekovne utvrde **Kamengrad**, sjeveroistočno od **Kamenskog Vučjaka**⁷⁹, u jugozapadnom dijelu Parka prirode Papuk, a da je pogodnost određenog položaja bila opetovano prepoznata tijekom stoljeća i tisućljeća života na promatranom prostoru svjedoče i antički nalazi otkriveni tijekom arheoloških istraživanja u dvorištu „**Starog grada**“ u **Kaptolu**.⁸⁰ Sudeći prema podacima iz arhiva Arheološkog muzeja u Zagrebu, nedaleko sela **Golo Brdo**, zapadno od Kaptola, pronađena je rimska stela, sa slabo vidljivim figuralnim reljefom i uništenim natpisom.⁸¹

O rimskom naseljavanju jugoistočnog prigorja Papuka govore tragovi antičke građevine na položaju „**Vetovačke livade**“ kod **Vetova**: ostaci kamene arhitekture i velika količina građevinskog materijala, popraćeni ulomcima kasnoantičke nasebinske keramike i drugim pokretnim nalazima poput perlica od jantara i brončane igle.⁸² S područja **Vetova** potječe i nalaz kamenog nadgrobnog spomenika, datiran u prijelaz 2. na 3. st. Na spomeniku je reljefno prikazano poprsje muškarca i žene, a natpis, premda nepotpun, svjedoči da je riječ o grobnici obitelji koja je porijeklom iz sjeverne Italije.⁸³

⁷⁹ Sokač-Štimac, D. 2004., str. 30.

⁸⁰ Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

⁸¹ Vejvoda, V., Štimac, J., 1977., str. 91.

⁸² Sokač-Štimac, D., 2004., str. 27.

⁸³ *Ibidem*, str. 26.

Gorje Papuka stoljećima je, u smislu prirodne barijere, odvajalo živote ljudi na sjeveru i jugu međurječja Drave i Save; srednjovjekovni izvori nam otkrivaju da su postojale mnogostruke ljudske veze južnog prigorja Papuka s Posavinom te područjem Dilj-gore i Psunja, kao i veze sjevernog prigorja, od Voćina do Orahovice, s podravskim i prekodravskim prostorom, dok se o međusobnim vezama sjevernog i južnog prigorja u srednjem vijeku zna razmjerno malo.⁸⁴

Izuzev jednog usamljenog primjerka keramike iz 9. st. s lokaliteta „Stari grad“ iznad Velike⁸⁵, na Papuku za sada ne postoje materijalni tragovi iz razdoblja *seobe naroda i ranog srednjeg vijeka* (5. - 11. st.), no brojne i značajne građevine i arheološki ostaci potječu iz *razvijenog i kasnog srednjeg vijeka* (od 12. do poč. 16. st.). Srednjovjekovna keramika i dijelovi arhitekture pronađeni su na mnogim lokalitetima, što govori o gustoj naseljenosti ovog kraja tijekom promatranog razdoblja. Ostaci samostana i crkava svjedoče o djelovanju raznih crkvenih redova, a tragovi selišta i brojnih utvrda na obroncima Papuka oslikavaju svakodnevni život srednjovjekovnog društva.

Srednjovjekovno trgovište *Očina / Atyna* odgovara današnjem naselju **Voćin** u sjevernom podnožju središnjeg Papuka, na mjestu gdje se dva veća potoka, Ivanovica i Rupnica, udružuju u Voćinsku rijeku. Jezgra *srednjovjekovnog naselja s crkvama* nalazila se sjeverno od navedenog sutoka, dok je voćinska *utvrda* sagrađena nešto zapadnije, na uzvisini (oko 300 m n/m) s koje se moglo nadzirati pristupe naselju te velik dio riječne doline. Utvrda je u novom vijeku poznata pod imenom *Turski grad*, a ruševine su joj bile dobro vidljive sve do ranog 20. st.⁸⁶ Prvi zapisi o *feudalnom gradu i gospoštiji* Voćin (mađarski *Atyna*) pojavljuju se u kasnosrednjovjekovnim ispravama s početkom 15. st. Prvi vlasnici bili su plemići Voćinski (mađ. *Atinai*), a posljednji knezovi *Batthyany* (Baćani); Turci su ga zauzeli 1543. god. Nakon oslobođenja od turske vlasti nastalo je vlastelinstvo Voćin, sjelo plemićke obitelji Janković. U 18. ili 19. st. sagrađen je *dvorac*.⁸⁷

Najraniji poznati spomen *župne crkve* u Voćinu potječe iz 1334. god., kada se u popisu župa Zagrebačke biskupije spominje crkva sv. Nikole pod tvrđavom Voćin.⁸⁸ U istom popisu iz 1334. spominje se i *crkva svetih Kuzme i Damjana*, župa u selu koje se od turskog doba nadalje naziva *Kuzma*, a nalazi se oko 5 km zapadno od Voćina (danas bez žitelja); pripadalo je voćinskom vlastelinstvu.⁸⁹

Utemeljenje *franjevačkog samostana* u Voćinu veže se uz godinu 1495.; navodi se da je posvećen Blaženoj Djevici.⁹⁰ God. 1660. fra Petar Nikolić, vikar zagrebačkog biskupa, navodi da je veliki

⁸⁴ Andrić, S., 2008., str. 57.

⁸⁵ Sokač-Štimac, D., 2009., str. 2.

⁸⁶ Andrić, S., 2008., str. 64.

⁸⁷ Obad Šćitaroci, M., Bojanić Obad Šćitaroci, B., 1998., str. 331.

⁸⁸ Andrić, S., 2008., str. 97.

⁸⁹ *Ibidem*, str. 96.

⁹⁰ *Ibidem*, str. 98.

(franjevački) samostan napušten, a blizu njega nalaze se *ostaci drugog samostana, možda redovnica svete Klare*.⁹¹

Poslije oslobođenja od Turaka, franjevac Luka Ibrišimović u izvješću iz 1694. god. spominje župu Voćin među župama zagrebačke biskupije.⁹² Prema popisu voćinskog kotara iz 1698. god., u Voćinu su *dva samostana*, a osim njih i *župna crkva sv. Ane*, sva u ruševinama; u najboljem je stanju *nekadašnji samostan opservantskih franjevaca*: još se uvijek vidio ruševan samostan i crkva s trima bočnim kapelama i visokim zvonikom, sve bez krovova i svodova. Popisivač napominje da su iz zidova na više mjesta iščupani klesani kamenovi, koje su Turci koristili za obnovu tvrđave, a kao titular franjevačke crkve navedeni su *Svi Sveti*.⁹³ U obnovama koje su slijedile u 18. st. gotička crkva ostala je u osnovi nepromijenjena, sve do razaranja krajem 1991.⁹⁴

Današnja župna crkva Pohoda Blažene Djevice Marije u Voćinu poznata je kao Marijansko proštenje od kraja 19. st.; razorena je u Drugom svjetskom ratu, obnovljena 60.-tih god. 20. st., da bi ponovno bila srušena tijekom Domovinskog rata.⁹⁵ U sklopu ponovne obnove sakralnog kompleksa u Voćinu, u razdoblju od 2008. god. do danas provedeni su zaštitni arheološki radovi u nekoliko navrata, nastavljajući se na spoznaje dobivene 60.-tih godina 20. st. Na prostoru sjeverno od današnje crkve istraženi su te konzervirani ostaci dijela franjevačkog samostana. Tijekom arheoloških istraživanja unutar crkve otkriven je srednjovjekovni objekt koji je prethodio izgradnji kasnogotičke crkve oko 1500. god., zatim ostaci gotičke crkve, te srednjovjekovni kosturni ukopi. Prilikom nadzora nad zemljanim radovima uz južni zid današnje crkve, na prostoru pretpostavljenog župnog groblja, dokumentirani su srednjovjekovni, kao i novovjekovni kosturni ukopi pokojnika.

Kulturno-povijesni spomenici Voćina doživjeli su u 20. st. nekoliko izrazitih devastacija, tijekom Prvog i Drugog svjetskog rata te u Domovinskom ratu. Razaranje srednjovjekovnog feudalnog grada započelo je 1687. nakon protjerivanja Turaka, a razaranje dvorca 1918. god., u vrijeme raspada Austro-Ugarske Monarhije. Dok o srednjovjekovnom gradu svjedoče kameni arhitektonski ostaci na istaknutom brijegu iznad današnjeg naselja Voćin, dvorac pamte samo povijesni izvori i spomen na njegov nekadašnji položaj u sredini perivoja, podno srednjovjekovne utvrde.⁹⁶

⁹¹ *Ibidem*, str. 99.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ Obad Šćitaroci, M., Bojanić Obad Šćitaroci, B., 1998., str. 330.

⁹⁶ *Ibidem*, str. 330-331.

Voćin: ostaci samostanskog kompleksa sjeverno od crkve u rujnu 2010. god. (snimila V. Ciganović)

Ostaci voćinskog grada 2013. god. (snimila V. Ciganović)

Južno od **Slatinskog Drenovca**, na brijegu visine 305 m n/m, nalaze se ostaci *srednjovjekovne utvrde*. Prema starijim zapisima, bila je građena opekom nalik rimskoj, vanjski tlocrt bio je u obliku vrha koplja, a unutar zidova bile su tri okrugle kule.⁹⁷ Zapadno od utvrde protječe Jankovački potok (prije Kovačica), a istočno je nekad prolazila stara cesta, koja se vjerojatno koristila i u srednjem vijeku.⁹⁸ Drenovac je u tom razdoblju pripadao voćinskom vlastelinstvu, a zajedno s njim okrugu Novak, koja je tijekom 14. st. pripojena Križevačkoj županiji.⁹⁹ U novom vijeku ostaci drenovačke utvrde nazivaju se i imenom *Klak*, što znači „gašeno vapno“, „maz“ ili „lijep“.¹⁰⁰ Posjed Drenovac spominje se već 1294. god. u spisima Pečuškog kaptola, dok se turska opsada Drenovca vjerojatno zbila ubrzo nakon pada orahovičke utvrde 1542. god.¹⁰¹

U već spomenutom popisu župa Zagrebačke biskupije iz 1334. god. navodi se i u *crkva Blažene Djevice u Drenovcu*, dok popis voćinskog kotara iz 1698. god., nakon oslobođenja od Turaka, spominje u Drenovcu „ruševine nekakve crkve“.¹⁰²

Jedan od najznačajnijih spomenika srednjeg i novog vijeka u kontinentalnoj Hrvatskoj, *Ružica grad* iznad **Orahovice**, sačuvao je tragove života koji se, sudeći prema arheološkim nalazima, odvijao u kontinuitetu od druge polovice 14. do kraja 17. st. Smatra se da je grad najvjerojatnije nastao krajem 14., odnosno početkom 15. st. Svoj puni procvat Ružica doživljava u vrijeme velikaške obitelji knezova Iločkih, u 15. i prvoj četvrtini 16. st., a nakon pada pod tursku vlast gubi na značaju i više ga nikada ne vraća.¹⁰³

Život na Ružica gradu utihnuo je 1542., kada ga je osvojila turska vojska, a prema izvorima i arheološkim istraživanjima u razdoblju koje je uslijedilo služio je za smještaj turske posade i smatra se kako nije imao osobito značenje, iako nalazi luksuznih turskih posuda i predmeta u kontekstu grada možda idu u prilog suprotnoj tezi. Nakon oslobođenja od turske vlasti, Carska komora zadržala je kroz neko vrijeme manju stražu na Ružici. S izgradnjom tvrđava u Osijeku i Slavonskom Brodu krajem 17. i početkom 18. st. s Ružice je povučena posuda te je potpuno napuštena i prepuštena propadanju.¹⁰⁴

Ružica se nalazi na području srednjovjekovnog trgovišta Orahovica, smještenog između sjevernih obronaka Papuka i Krndije. Utvrda zauzima proplanak visine 378 m n/m, omeđen s dva južna pritoka rijeke Orahovice (Orahovičke Rijeke ili Velike rijeke) koji se u novom vijeku nazivaju Ercegovac i Vođenica. Površina grada je oko 8000 m², a njegovu prostornu koncepciju odredio je uski kameni hrbat na kojem je sagrađen.¹⁰⁵

⁹⁷ Andrić, S., 2008., str. 74.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ Smjesa od gline i pljeve / slame, koja služi kao žbuka; *ibidem*.

¹⁰¹ *Ibidem*, str. 79.

¹⁰² *Ibidem*, str. 100.

¹⁰³ Radić, M., Bojčić, Z., 2004., str. 7.

¹⁰⁴ *Ibidem*, str. 19.

¹⁰⁵ *Ibidem*, str. 7.

Često se govori o Ružici kao jednom od najvećih srednjovjekovnih gradova u Hrvatskoj. No već je Szabo konstatirao kako Ružica nije ni grad (Burg), ni dvorac (Schloss), ni tvrđava (Festung), nego sve to troje u jednom.¹⁰⁶

Pogled s juga na ostatke Ružice grada (desno) i kamenolom „Hercegovac“, travanj 2013. god. (snimila I. Pavlaković Jakopić)

Iznad Ružice postoje ruševine *Starog grada Oršulić*, koji se protezao teško pristupačnim gorskim hrptom po pravcu sjever – jug, a obje strane bile su ojačane fortifikacijama u vidu zemljanih nasipa okruženih zidom. Gj. Szabo je smatrao da je ovaj grad stariji od Ružice, njezin prethodnik, te da je nastao početkom 14. st. Od njega je malo sačuvano i teško se nazire njegov prvobitni oblik; pretpostavlja se da je imao predvorje, oko kojega su podignute zgrade za stanovanje i obranu, čiji se ostaci još djelomično raspoznaju. Postojeće stijene poslužile su za temelje zidova i prirodnu obranu. Tradicija govori kako su oba grada, i Ružica i Stari grad Oršulić, pripadali istom gospodaru.¹⁰⁷

Danas se Ružica grad i Stari grad Oršulić nalaze izvan glavnih cestovnih komunikacija, koje preko Krndije povezuju Kutjevo s Orahovicom. No stariji glavni put vodio je zapadno od potoka Odenice i

¹⁰⁶ Szabo, Đ., 1914., str. 96.

¹⁰⁷ *Ibidem*, str. 99-100.

Ružica grada te pokraj Starog grada i preko vrha Kapavca izlazio na drugu stranu Krndije; navedeni put poznat je u habsburškim vojnim kartama 18. st., a danas ga nazivaju „rimski put“.¹⁰⁸ Može se pretpostaviti da je ovaj put imao ulogu glavne prometnice i u srednjem vijeku, s obzirom da su orahovičke utvrde nedvojbeno morale imati nadzor nad okolnim prometnicama.¹⁰⁹

Ostaci Starog grada Oršulić, detalj (dokumentacija KOPŽ)

Podno Ružice nalaze se *ostaci plemićke kurije (Curiae Nobilitaris)*. Smatra se da je bila izgrađena u vrijeme najveće moći Ružice grada (15. do prve pol. 16. st.), te je vlasnicima Ružice služila kao ladanjsko boravište ili gospodarska zgrada feudalnog posjeda. Danas je kurija u ruševnom stanju, sačuvana su samo dva zida u visini dvaju katova.¹¹⁰ Gj. Szabo spominje „malen gotski prozor sa starim okvirom“¹¹¹ i neobičnu konzolu kamina, istesanu iz jednog komada kamena.¹¹²

¹⁰⁸ Radić, M., Bojčić, Z., 2004., str. 8.

¹⁰⁹ *Ibidem.*

¹¹⁰ Zec, D., 2007., str. 118.

¹¹¹ Szabo, Đ., *ibidem*, str. 99.

¹¹² *Ibidem.*

Plemińska kurija kod Orahovice, detalj (snimila V. Ciganović)

U jednom dokumentu požeškog kaptola iz 1404. god. spominje se *crkva sv. Katarine u Orahovici*.¹¹³ Ona prema Đ. Szabi odgovara župnoj crkvi u trgovištu Orahovici, od koje se već u ranim poslije-turskim opisima spominju samo ruševine, jer su Turci navodno od većine njenih ostataka podigli džamiju i hamam (kupelj).¹¹⁴ Međutim, u opisu *orahovičke utvrde (Ružica grada)* iz 1698. tamošnja *dvorska kapela* također se naziva crkvom sv. Katarine.¹¹⁵ Popis orahovičkog kotara iz 1698. navodi u sklopu orahovičke utvrde crkvu sv. Katarine s velikim zvonikom, dok popis iz 1702. spominje u utvrdi „dosta veliko svetište pod svodom, još uvijek nerazoreno“.¹¹⁶ U dijelu trgovišta Orahovica koje se naziva Donja Varoš vide se ostaci crkve koju su Turci koristili za gradnju džamije i hamama.¹¹⁷

Za *pravoslavni manastir s crkvom sv. Nikole* kod **Duzluka** iz 16. st., koji se nalazi oko 3 km jugoistočno od Ružice, u dolini gorskog potoka Iskrice, dio stručnjaka pretpostavlja kako je podignut na mjestu ranijeg katoličkog samostana, najvjerojatnije pavlinskog. Na navedenu pretpostavku uputila je okolna toponimija (prvobitno ime manastira - *Remeta*, potok *Remetska* rijeka, izvor *Remetinac*, *Pustinjakov*

¹¹³ Andrić, S., 2008., str. 101.

¹¹⁴ Szabo, Đ., 1914., str. 102.

¹¹⁵ Andrić, S., 2008., str. 101.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ *Ibidem*.

bunar, brdo *Pustinja s Pustinjakovom špiljom*), kao i tragovi starijeg sakralnog objekta ispod današnje manastirske crkve. Ipak, u pred-turskoj pisanoj građi ne navodi se nikakav samostan na tom zemljištu. Stoga se postanak toponima Remeta može tumačiti i nekadašnjim boravištem pustinjaka na tome mjestu (*locus heremitorius*), a pomišlja se i na vezu s redovnicima nedalekog cistercijskog samostana u Kutjevu.¹¹⁸

U *južnom, požeško-slavonskom dijelu Papuka*, nedaleko **Kamenskog Vučjaka**, nalaze se *ruševine kasnosrednjovjekovnog grada – Kamengrada*. U početku se vjerojatno nazivao *Crkvenik*, prema obližnjem potoku (danas potok Brzaja), dok se od 14. st. pa sve do pada pod tursku vlast u izvorima javlja isključivo pod mađarskim imenom *Kövar*, što znači „kamena utvrda“.¹¹⁹ „Unutarnji grad“ već je 1920. god., kada ga zapaža i opisuje Gjuro Szabo, bio „veoma razvaljen“¹²⁰, no čvrsti zid sa šest obrambenih polu-kula kojim je bio opasan dobro je vidljiv još i danas. Nakon plemića požeške i vukovske županije Nikole Treutula, izmjenjuju se vlasnici grada sve do pada pod tursku vlast, kada u njemu boravi turska posada od 35 konjanika i 50 pješaka. God. 1702. spominje se kao sasvim ruševan.¹²¹

Jedna od obrambenih polu-kula Kamengrada (snimila V. Ciganović)

¹¹⁸ *Ibidem*, str. 102.

¹¹⁹ Andrić, S., 2009. str. 58.

¹²⁰ Szabo, Gj., 1920., str. 118.

¹²¹ *Ibidem*.

Istaknuti plato kod današnjih **Gornjih Vrhovaca** u svom je nazivu - „*Selište*“ - i materijalnim ostacima (ulomci keramike) također sačuvao uspomenu na nekadašnje visinsko naselje koje je na ovom položaju egzistiralo tijekom kasnog srednjeg vijeka, prateći povoljne uvjete koje su prepoznali nosioci neolitičke sopotske kulture nekoliko tisućljeća ranije.¹²²

Povjesničar Stanko Andrić piše kako se *srednjovjekovno naselje Stražemlje* nalazilo na području današnjeg sela **Stražeman**, dok je istoimena, ali mnogo mlađa *utvrda* stajala oko 3 km sjevernije, na brdu koje danas nosi karakteristično ime *Grad*; visina mu je 584 m nad morem, a omeđuju ga potoci Stražemanka i Radovanka.¹²³ Cesta koja je u 18. st. vodila uz Radovanku prema sjeveru, te se kod Ivačke glave račvala prema Drenovcu i Voćinu, a poznata je u habsburškim vojnim kartama, vjerojatno se koristila i u srednjem vijeku.¹²⁴

Jedini poznati spomen *utvrde Stražeman (castrum Ztrasemle)* iz pred-turskog doba nalazi se danas u Slovačkom nacionalnom arhivu u Bratislavi i potječe iz 1503. god. Spominju se njeni tadašnji vlasnici, ban Juraj Stražemanski s obitelji.¹²⁵ Najraniji poslije-turski popis (1698.) zabilježio je „dobre ruševine“ stražemanske utvrde, što znači da su njeni ostaci tada bili u dobrom stanju, dok popis iz 1702. navodi „jednu zidanu utvrdnu na visoku brdu zvanu Stražeman, ali posve razrušenu“, da bi Julije Kempf početkom 20. st. zatekao samo „hrpu neobična kamenja“.¹²⁶ Navodno je kamenom iste utvrde zidan vlastelinski dvorac u Stražemanu (dvorac Jankovića Daruvarskih, razoren potkraj Prvog svjetskog rata) ili kurija biskupa Franje Thauszyja u Biškupcima.¹²⁷ Danas utvrdi znamo položaj, dok su njeni nadzemni ostaci tek simbolični.

Jezgra župne *crkve sv. Mihovila Arkandela u Stražemanu* nastala je u vrijeme kasne gotike. Još uvijek o tome svjedoči vanjski obris gotičkog poligonalnog svetišta s potpornjima, dok su sa sjeverne i južne strane 1777. god. dograđene barokne kapele, a zvonik također pripada kasnijem razdoblju.¹²⁸ Srednjovjekovna crkva spominje se u računima izvanredne papinske desetine koja se u Ugarskoj i Slavoniji skupljala od 1332. do 1337. god.¹²⁹ Franjevac Petar Nikolić, vikar zagrebačkog biskupa u Slavoniji u svojim vizitacijama 1660.-1733. god. bilježi razrušenu crkvu sv. Mihaela Arkandela u Stražemanu, s čitavim zidovima glavnog svetišta, ali bez krova, u kojoj se slavi misa jednom mjesečno te o Miholju.¹³⁰ S druge strane, beogradski biskup Matej Benlić piše 1673. god. iz Velike u Rim da je u župi Stražeman „iznova sagrađena na starim temeljima crkva sv. Mihaela Arkandela“.¹³¹ A habsburški popisivači 1698. navode da u Stražemanu imaju sagrađenu lijepu crkvu, „zidanu dobrim gradivima“.¹³²

¹²² Potrebica, H., 2007., str. 2.

¹²³ Andrić, S., 2009., str. 67-68.

¹²⁴ *Ibidem*, 67.

¹²⁵ *Ibidem*, 69.

¹²⁶ *Ibidem*, 67.

¹²⁷ *Ibidem*.

¹²⁸ Horvat, Z., Mirnik I., 1977., str. 148.

¹²⁹ Andrić, S., 2010., str. 90.

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ *Ibidem*.

¹³² *Ibidem*.

U svibnju 2003. god. načinjen je prokop uz crkvu sv. Mihovila u Stražemanu u sklopu drenažnih radova. Tom prilikom su otkriveni srednjovjekovni grobovi, pokretni nalazi 10.-13. st., a pored glavnog ulaza u crkvu kameni zid neke starije srednjovjekovne građevine, za koju se pretpostavlja kako je prethodila izgradnji kasnogotičke crkve.¹³³

Crkva sv. Mihovila u Stražemanu, travanj 2013. (snimila I. Pavlaković Jakopić)

Ulomci kasnosrednjovjekovne keramike svjedoče da se u tom razdoblju živjelo i u okolici **Potočana**, a srednjovjekovna nalazišta zabilježena su i na položajima „*Stari Doljanci*“ u **Doljancima** te „*Štivanica – Zastranica*“ i „*Radovanačko brdo*“ kod **Radovanaca**.¹³⁴

U srednjem vijeku razvilo se naselje **Velika** oko dvije središnje jezgre, pa se 1488. spominju Gornja i Donja Velika.¹³⁵ Naselje u *Donjoj Velikoj* je vjerojatno starije, a nalazilo se oko stare župne crkve Blažene Djevice Marije na južnom rubu posjeda Velika; to je područje današnjeg veličkog groblja s kapelom sv. Marka.¹³⁶ *Gornja Velika* formirala se oko 3 km sjevernije, kod sutoka Veličanke i Dubočanke, gdje je kasnije podignut i samostan, dok je srednjovjekovna utvrda izgrađena još cca 1 km sjevernije, na uzvisini od 452 m n/m, na južnom rubu brda Lapjak. Ono se pruža smjerom sjever – jug, između dvaju spomenutih potoka.¹³⁷

¹³³ Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

¹³⁴ Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

¹³⁵ Andrić, S., 2009., str. 70.

¹³⁶ *Ibidem.*

¹³⁷ *Ibidem.*

*Utvrd*a Velika, poznata i pod imenom *Turski grad* ili *Stari grad* imala je isključivo obrambenu funkciju i potječe iz 13. st.¹³⁸ Tijekom zaštitnih radova 2009. i 2012. god. na području Starog grada dokumentirani su brojni arheološki nalazi iz ranog, razvijenog i kasnog srednjeg vijeka te novog vijeka, među kojima se ističe nalaz srebrnog slavonskog banovca iz sredine 13.st., kao i vrijedni pokretni te nepokretni arhitektonski dijelovi utvrde.¹³⁹

Ostaci srednjovjekovne utvrde iznad Velike (snimio D. Mirković; dokumentacija KOPŽ)

Najvažniji i temeljni izvor za najraniju povijest Velike je listina kralja Bele IV, kojom potvrđuje Ivanki Abrahamovu posjedovanje „njegovih zemalja koje je kupio ili stekao na koji drugi pravedan način“, a riječ je o četiri zemlje u Požeškoj i dvije u Šomođskoj županiji; među zemljama prve županije je i posjed Velika kao glavni ili središnji Ivankin posjed, na kojemu si je podigao *utvrdu*.¹⁴⁰ U opisu posjeda saznajemo njegov točan opseg, ali i činjenicu da je već 1250. god. na njemu postojala *crkva Blažene Djevice Marije*, kao i utvrda.¹⁴¹ „*Crkva svete Marije*“, koju kasniji izvori navode kao župnu crkvu, prema navedenom opisu međa posjeda Velika bila je polazišna točka na južnom dijelu međe, pokraj potoka Velika (Veličanke) i „velike ceste“. ¹⁴² Položajem joj odgovara današnja barokna grobljanska kapela sv. Marka Evanđelista na južnom rubu naselja Velika, koja se kao crkva sv. Marka prvi put spominje 1660.,

¹³⁸ *Ibidem*.

¹³⁹ Sokač-Štimac, D., 2009.; *idem*, 2012.

¹⁴⁰ Andrić, S., 2009., str. 73-74.

¹⁴¹ *Ibidem*, str. 74.

¹⁴² Andrić, S., 2010., str. 90-91.

kada je tu još postojala srednjovjekovna crkvena građevina.¹⁴³ Prilikom podjele posjeda Veličkih 1435. god., u trgovištu pod utvrdom Velika spominju se i *crkva Blažene Djevice te jedan klaustar ili samostan sv. Augustina - claustrum beati Augustini*. To je jedini poznati srednjovjekovni spomen samostana u Velikoj.¹⁴⁴

Turci su Veliku osvojili u razdoblju između 1537. - kada osvajaju Požegu i veći dio Požeške kotline - i 1539., kada je zabilježen pad Kamengrada. Za vrijeme turske vladavine, Velika se nalazila u požeškoj nahiji, bila je varoš ili trgovište, a u utvrdi se nalazila turska posada.¹⁴⁵

God. 1575. papa Grgur XIII odobrava franjevcima Provincije Bosne Srebrene da preuzmu crkvu i „kuću nekoć posvećenu sv. Augustinu“ u Velikoj, zajedno s pripadajućim posjedima.¹⁴⁶ Tim je pismom utemeljen *franjevački samostan u Velikoj*. On je prema svemu sudeći naslijedio neku stariju crkvu i redovničku kuću. Premda posveta kuće sv. Augustinu može označavati i samo patronicij samostanske crkve, makar neuobičajen, postoje mišljenja da su u kući (samostanu) doista živjeli *redovnici* sv. Augustina, prema nekima regularni kanonici, prema drugima pustinjaci.¹⁴⁷ Posljednji u povjesničarskim krugovima slove kao najtajnovitiji crkveni red, jer o njima postoji tek štura dokumentacija¹⁴⁸, što bi moglo objasniti i manjkavost pisanih izvora o veličkom samostanu koji je prethodio franjevačkom. Povjesničar S. Andrić smatra kao još jednim argumentom za tezu o boravku i djelovanju redovnika sv. Augustina u Velikoj i činjenicu da su se augustinci – pustinjaci, kao i ostali prosjački redovi, u pravilu nastanjivali u gradovima i trgovištima.¹⁴⁹ Kao prilog tezi može se navesti i natpis sa starog veličkog pečatnjaka s likom sv. Augustina: „*Domicilium Fratrorum Velice an. 1339. ex eiusdem Sigillo...*“, iako ga fra Grgur Čevapović smatra dokazom prisutnosti franjevaca u Velikoj već od 1339. god.¹⁵⁰

God. 1592. bosanski biskup Franjo Baličević prilikom vizitacije Slavonije pohodio je „gradić Veliku“ te spominje tamošnji franjevački samostan i crkvu sv. Augustina, sa sedam redovnika.¹⁵¹ No tijekom 17. st. Velika je prerasla u glavno katoličko odgojno središte u turskoj Slavoniji, te postala čestim boravištem biskupa čije su se jurisdikcije nalazile pod turskom vlašću. Tako fra Jeronim Lučić, apostolski vikar Bosanske biskupije, prilikom svog pohoda Velikoj 1638. god. zatiče „velik konvent“ Male Braće i „prostranu kamenu crkvu posvećenu sv. Augustinu“ s 35 franjevaca.¹⁵²

U drugoj polovici 17. st. samostan je postao važnim osloncem Zagrebačke biskupije, čiji su vikari za tursku Slavoniju bili velički franjevci Petar Nikolić i Luka Ibrišimović. Nikolić je 1660. zabilježio da se između Save i Drave pod turskom vlašću nalaze dva franjevačka samostana, u Velikoj i Našicama, a da se u Velikoj osim samostana nalaze još dvije crkve, jedna ispod utvrde, napuštena, posvećena sv. Pavlu,

¹⁴³ *Ibidem*.

¹⁴⁴ *Ibidem*, str. 92.

¹⁴⁵ Andrić, S., 2009., str. 86.

¹⁴⁶ Andrić, S., 2010., str. 92.

¹⁴⁷ *Ibidem*.

¹⁴⁸ *Ibidem*, str. 93.

¹⁴⁹ *Ibidem*; O „braći sv. Augustina“ koji su prije franjevaca živjeli u veličkom samostanu govori i Opis Provincije Bosne Srebrene iz 1679. god. – *ibidem*, str. 94.

¹⁵⁰ Poleto, J., 2012., str. 47.

¹⁵¹ Andrić, S., 2010., str. 93.

¹⁵² *Ibidem*.

druga u polju i nosi naslov sv. Marka.¹⁵³ Izvješće bosanskog biskupa iz 1675. spominje franjevački samostan sv. Augustina u Velikoj, koji skrbi o više župa u široj okolici, među kojima je i ugledna župa Svetog Duha u Požegi.¹⁵⁴

1687. god. Turci su napustili Požešku kotlinu i cijelu Slavoniju osim nekoliko posavskih utvrda, da bi 1690. god. ponovo zauzeli Veliku, zatvorivši se u tamošnji samostan, koji je spaljen s okončanjem opsade. Kada su iste godine Turci iznova osvojili i samu Požegu, Velika je s utvrdom i samostanom postala glavno i uz Kaptol jedino kršćansko uporište u Požeškoj kotlini.

Turska vladavina u Slavoniji konačno završava 1691., nakon turskog poraza kod Slankamena.¹⁵⁵ U habsburškom popisu iz 1698. u Velikoj je zabilježen samostan sv. Augustina kojeg posjeduju bosanski fratri, a osim njega ruševine „drugih dvaju crkava, sv. Pavla i sv. Marka“. ¹⁵⁶ Popis iz 1702. navodi franjevački samostan s crkvom sv. Augustina, a izvan sela prema jugu crkvu sv. Marka, posve razrušenu, te treću crkvu, sv. Pavla (ne zna se je li Pavla Apostola ili Pustinjaka), također sasvim razrušenu.¹⁵⁷

Na mjestu pred-turske crkve sv. Marka podignuta je u 18. st. barokna kapela, koja se 1733. spominje kao drvena kapela nad ruševinama stare zidane crkve. Oko nje je groblje, koje je ondje bilo možda i u tursko doba, pa i ranije.¹⁵⁸ Kako je već ranije rečeno, postoje opravdane implikacije da se radi o mjestu nekadašnje srednjovjekovne župne crkve Blažene Djevice Marije.¹⁵⁹

U dopisu Gradskog muzeja Požega (tada Muzeja Požeške kotline) Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Osijeku iz 1980. god., vezano uz evidenciju arheoloških lokaliteta na području Velike i Pleternice, navode se među veličkim lokalitetima katolička crkva s temeljima starije crkve iz srednjeg vijeka, te Stari grad, u čijem se podnožju nalaze temelji srednjovjekovne crkve.¹⁶⁰ Posljednji podatak odgovara spomenutom zapisu fra Petra Nikolića iz 1660. god. o napuštenoj crkvi sv. Pavla koja se nalazi ispod utvrde u Velikoj¹⁶¹, a može se povezati i sa spomenom crkve sv. Pavla u navedenim popisima iz 1698. i 1702. god.¹⁶²

Franjevački samostan napušten je krajem 18. st., a njegove zgrade su gotovo u cijelosti porušene i uklonjene u razdoblju 1920.-1924., dok je crkva sačuvana te čini interesantan spoj srednjovjekovne građevine s kasnijim dogradnjama.¹⁶³ Na temelju arheoloških nalaza iz 1977. god., njeno dvojno svetište tumači se kao ostatak lađe srednjovjekovne crkve s pripadajućim malim svetištem. Veći dio stare crkvene lađe uklonjen je u 18. st., kada je dograđena današnja velika lađa, na temelju čijih su dimenzija izračunate

¹⁵³ *Ibidem.*

¹⁵⁴ *Ibidem.*

¹⁵⁵ Andrić, S., 2009., str. 86-87.

¹⁵⁶ Andrić, S., 2010., str. 94.

¹⁵⁷ *Ibidem*, str. 94-95.

¹⁵⁸ *Ibidem*, str. 95.

¹⁵⁹ *Ibidem.*

¹⁶⁰ Dokumentacija Gradskog muzeja Požega.

¹⁶¹ Andrić, S., 2010., str. 93.

¹⁶² V. bilješku br. 156 i 157.

¹⁶³ *Ibidem.*

i dimenzije izvorne, srednjovjekovne crkve; činjenicu da je bila razmjerno malena (12,7 x 6 m) neki autori koriste kao dokaz da se doista radilo o samostanskoj crkvi.¹⁶⁴

Podzemni arheološki ostaci srednjovjekovnog samostanskog kompleksa s mnogobrojnim pokretnim arheološkim nalazima otkriveni su tijekom zemljanih radova koji su u nekoliko navrata tijekom 2011. i 2012. god. provedeni u neposrednom okruženju *današnje župne crkve sv. Augustina* u Velikoj. Prilikom uređenja poda u unutrašnjosti crkve 2013. god. otkrivene su novovjekovne grobnice, te dio zida za koji se pretpostavlja da potječe iz srednjovjekovne građevne faze crkve.¹⁶⁵

O kasnosrednjovjekovnom životu Velike svjedoče i ulomci keramike prikupljeni na obroncima Papuka (lokacije *PD „Lapjak“* i *zgrada HEP-a*) ponad današnjeg naselja.

Južno pročelje crkve sv. Augustina u Velikoj, sa zidanom strukturom koja se tumači kao ostatak apside srednjovjekovne crkve (fotodokumentacija KOPŽ)

¹⁶⁴ *Ibidem.*

¹⁶⁵ Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

Novovjekovna grobnica u crkvi sv. Augustina u Velikoj, detalj (snimila V. Ciganoivć)

Nizinska utvrda iz kasnog srednjeg vijeka i renesanse nalazi se u središtu današnjeg naselja **Kaptol**, a ide u red najbolje očuvanih srednjovjekovnih utvrda u Hrvatskoj Riječ je o šesterokutnom kasnogotičko-renesansnom kaštelu s kružnim polu-kulama i četvrtastom ulaznom kulom na južnoj strani; bio je okružen dubokim šancem, te je do ulaza vodio pomični most.

Nekoć je utvrda bila sjedištem požeškog Zbornog kaptola sv. Petra, utemeljenog između 1221. i 1230. god. u sklopu Pečuške biskupije. Kao i drugi kaptoli, obavljao je službu vjerodostojnog mjesta (*locus credibilis*). Dao je ime i naselju koje se oblikovalo oko utvrde, pa se uz njega vežu razni nazivi prisutni u povijesnim izvorima, kao što su „Požeški Sveti Petar“, Petrovci¹⁶⁶, te od 16. st. Kaptol.¹⁶⁷

Kanonici su pred naletom Turaka 1536. god. zajedno s pismohranom izbjegli u Slovačku i Pečuh; arhiv je prenesen u Budimpeštu, a 1960. je predan Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. Turci su u Kaptolu

¹⁶⁶ Dio sela Kaptol danas se naziva *Petrovac*.

¹⁶⁷ Andrić, S., 2010., str. 96.

boravili od 1537. do 1687. god., te su u tvrđavi imali vojnu posadu. Nakon oslobođenja od turske vlasti, u Kaptolu je utemeljen posjed kojim gospodare različiti vlasnici, a posljednji je bila Brodska imovna općina sve do 1945. god.¹⁶⁸

Nizinska utvrda u Kaptolu, pogled j-s (snimila V. Ciganović)

Unutar utvrde u srednjem vijeku nalazila se kaptolska crkva sv. Petra, kanoničke stambene zgrade i središnje dvorište. Na mjestu srednjovjekovne crkve, uz zapadni bedem, sagrađena je u 18. st. znatno prostranija crkva sv. Jurja; pri njezinoj gradnji srušen je veći dio zapadnih zidina utvrde. Istodobno je izvan utvrde podignuta nova župna crkva sv. Petra i Pavla.¹⁶⁹

Tijekom arheoloških istraživanja 1999.-2001. god. unutar utvrde otkriveni su ostaci kasnogotičke crkve sv. Petra, koja je popravljana još 1702. god., a zapuštena tijekom 18. st., kada je sagrađena nova, barokna crkva sv. Jurja.¹⁷⁰

Oko 4 km sjeveroistočno od Kaptola, iznad sela **Doljanovci**, u predjelu Papuka koji se naziva „*Pogana gradina*“, nalaze se ostaci utvrđene srednjovjekovne kule. Postoje indicije da je pripadala utvrdi kasnog

¹⁶⁸ Obad Šćitaroci, M., Bojanić Obad Šćitaroci, B., 1998., str. 184.

¹⁶⁹ Andrić, S., 2010., str. 96.

¹⁷⁰ Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

srednjeg vijeka koja se u izvorima spominje kao Prepoštova utvrda, a koja se Turcima predala u siječnju 1537., istodobno kad i „Požeški Sveti Petar“, odnosno utvrda u Kaptolu.¹⁷¹ Argument se nalazi u turskim popisima iz 16. st., koji spominju „selo Doljanovac, drugim imenom Prepoštija“.¹⁷²

Ostaci utvrde Pogana gradina otkriveni su 1971. god., a sastoje se od parcijalnih zidova četvrtaste branič-kule veličine 10 x 12 m.¹⁷³ S položaja Pogana gradine pruža se dobar pogled na kaptolski kaštel. Stoga neki povjesničari zaključuju kako je upravo ovo utvrda koju je požeški prepošt dao sagraditi dublje u Papuku, vjerojatno u posljednjim desetljećima turske opasnosti, kao sigurnije pribježište za kanonike svoga Kaptola. Do kraja turske vladavine zapuštena je i zaboravljena.¹⁷⁴

Na oranici „*Voljevac*“¹⁷⁵ kod Doljanovaca, prilikom dubljeg oranja 80-tih godina 20. st., pronalazeni su ulomci grube keramike i crna, pougljenjena zemlja.¹⁷⁶ Vlasnik oranice je i u dvorištu svoje kuće tijekom iskopa za temelj štaglja primijetio zidove od opeke i kamena, a nedaleko kuće, u potoku, otkrivena je potpuno sačuvana keramička posuda iz 15. st.¹⁷⁷ U potoku su, stotinjak metara dalje, pronađeni i ostaci pretpostavljene srednjovjekovne kanalizacije, kanala obloženog tesanim hrastovim daskama, dok je na livadi istočno od kuće uočen umjetno načinjen bedem dužine oko 50 m, koji se nastavlja u istoj dužini s druge strane potoka, a bio je širok oko 6 m; oko 500 m istočno primijećen je još jedan takav bedem, ali zbog nedostatka površinskih nalaza ovi bedemi nisu mogli biti vremenski determinirani, iako postoji mogućnost da su u nekoj vezi s navedenim srednjovjekovnim nalazima.¹⁷⁸

Srednjovjekovnu provenijenciju možemo očekivati i za nalazište „*Tursko groblje*“, povišeni plato nedaleko Doljanovaca, sudeći prema toponimu i nalazima kamena i kreča zabilježenima tijekom zemljanih radova.¹⁷⁹

Ulomci kasnosrednjovjekovne keramike prikupljeni su na lokalitetu „*Okrajnje selo*“ kod **Vetova**, gdje je u spomenutom razdoblju vjerojatno također postojalo naselje.¹⁸⁰

U habsburškim popisima iz 1698. i 1702. god. spominje se *porušena utvrda i stara crkva* u Vetovu.¹⁸¹ Ni utvrdu ni naselje Vetovo ne nalazimo u srednjovjekovnim izvorima, dok turski porezni popisi na tom mjestu navode naselje kojega nazivaju *Varoš Vethi*, a iz njega je na sjever preko planine vodila važna cesta prema Orahovici.¹⁸² Staru crkvu u Vetovu prvi spominje fra Petar Nikolić 1660. god.: „U selu zvanom Vetovo (*Vechtih*) ima porušena crkva pod imenom sv. Kuzme i Damjana, od kamena...“; a u

¹⁷¹ Andrić, S., 2009., str. 88-89.

¹⁷² *Ibidem*, str. 89.

¹⁷³ *Ibidem*.

¹⁷⁴ *Ibidem*.

¹⁷⁵ Na Hrvatskoj osnovnoj karti pojavljuje se i pod nazivom „*Voljavac*“.

¹⁷⁶ Sokač-Štimac, D., 1983., str. 10.

¹⁷⁷ *Ibidem*, str. 9.

¹⁷⁸ *Ibidem*, str. 9-10.

¹⁷⁹ *Ibidem*, str. 10.

¹⁸⁰ Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

¹⁸¹ Andrić, S., 2009., str. 90.

¹⁸² *Ibidem*.

nedatiranoj latinskoj župnoj spomenici navode se i neki detalji, kao što je kameni toranj s kamenim križem, kripta ispod crkve i kamen s natpisom, vjerojatno rimskim, uzidan u ugao crkvenog zida, te stare ruševine na drugoj strani seoskog potoka, koji pisac spomenice smatra ostacima samostana.¹⁸³ God. 1782. habsburški vojni kartografi izrađuju detaljnu topografsku kartu Civilne Slavonije i - evidentirajući Vetovo - u popratnom tumačenju navode da se u selu nalaze ruševine stare utvrde, jedna kamena crkva i jedna kapela od drveta.¹⁸⁴ Navedena drvena kapela je 7 godina kasnije, s uspostavom župe u Vetovu, postala župnom crkvom, dok je današnja župna crkva Bezgrešnog Začeca Marijina podignuta 1830., i to, čini se, na mjestu srednjovjekovne kamene crkve.¹⁸⁵

U razvijenom srednjem vijeku živjelo se i u okolici **Hrnjevca**, o čemu svjedoče ulomci keramike prikupljeni na nalazištu „*Brda*“.¹⁸⁶

Vrijedne srednjovjekovne nalaze pružila su istraživanja *povijesnog kompleksa* u **Kutjevu**. Prilikom arheoloških iskopavanja 1989. god. ispod lađe današnje, barokne crkve Rođenja Blažene Djevice Marije, otkriven je dio zida apside srednjovjekovne crkve, a dvorištu dvorca, nekadašnjeg isusovačkog rezidencijalnog kompleksa, otkopani su temelji klaustara srednjovjekovnog samostana s bunarom.¹⁸⁷

Prema podacima iz srednjovjekovnih kataloga cistercitskih opatija, samostan u Kutjevu osnovan je 1232. god.¹⁸⁸ U starom spisu iz 1232. samostan se naziva *Abbatia beatissime Virginis Marie Vallis honesta de Gotho*.¹⁸⁹ Papa Grgur IX 1234. god. upućuje pismo „opatu i zajednici Čestite Doline u Požegi, cistercitskog reda, u Pečuškoj biskupiji“ (*abbati et conventui Honeste Vallis de Posega Cisterciensis ordinis, Quinqueecclesiensis diocesis*)¹⁹⁰, koje se odnosi na opata i opatiju u Kutjevu. *Honesta Vallis* je karakteristično ime cistercitskog samostana, a zemljopisna odrednica *de Posega* u srednjem vijeku označava cijelu Požešku kotlinu¹⁹¹, dok je mađarsko ime *Gotho* najčešći naziv Kutjeva u srednjovjekovnim dokumentima.¹⁹² 1250. u darovnici kralja Bele IV spominju se zemlje „crkve u Kutjevu“, za koju se smatra da također podrazumijeva cistercitski samostan.¹⁹³

Kaštel ili utvrda Kutjevo navodi se u povelji kralja Vladislava 1441. god. Neki je autori povezuju utvrđenim cistercitskim samostanom, drugi s naseljem Kutjevački Sveti Juraj tj. današnjom Kulom.¹⁹⁴

¹⁸³ Andrić, S., 2010., str. 111.

¹⁸⁴ *Ibidem*.

¹⁸⁵ *Ibidem*.

¹⁸⁶ Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

¹⁸⁷ *Ibidem*.

¹⁸⁸ Andrić, S., 2010., str. 112.

¹⁸⁹ Obad Šćitaroci, M., Bojanić Obad Šćitaroci, B., 1998., str. 198.

¹⁹⁰ Andrić, S., 2010., str. 113.

¹⁹¹ *Ibidem*, str. 112.

¹⁹² Andrić, S., 2009. str. 91.; autor ga izvodi od hidronima, srednjovjekovnog imena obližnjeg potoka (danas Kutjevačke rijeke), koji je dao ime čitavom okolnom kraju, pa i samostanu – usp. *idem*, 2010. str. 112.

¹⁹³ *Ibidem*, str. 113.

¹⁹⁴ Andrić, S., 2009., str. 92.

Patronat nad opatijom u Kutjevu u 15. st. imali su Gorjanski, a od 1493. Lovro Iločki; poslije njegove smrti pripala je Ladislavu Moreu i nasljednicima.¹⁹⁵

Zbog opasnosti od Turaka, cisterciti su napustili Kutjevo 1529. god.¹⁹⁶ 1538. god., tijekom turske opsade, jedan turski vojskovođa traži od kaštelana utvrde Kutjevo da mu je mirno preda; u njegovom pismu na latinskom jeziku kutjevačku utvrdu naziva *castrum invictissimi cessaris*.¹⁹⁷ Prema nekim autorima, Turci su zauzeli Kutjevo 1536. god., te porušili cistercitsku crkvu i samostan.¹⁹⁸ Prema drugima, Kutjevo je vjerojatno osvojeno tek 1540. god., s obzirom na ranije navedeno pismo turskog vojskovođe iz 1538. te turski popis iz 1540. u kojem se Kutjevo navodi kao sasvim pusto selo.¹⁹⁹ Popis iz 1545. spominje ga kao trgovište i sjedište nahije, a popis iz 1561. govori o zapuštenim vinogradima, njivama i livadama koje je „u nevjerničko vrijeme posjedovao svećenik opat“.²⁰⁰ God. 1579. *Varoš Kutheva* ima 60 muslimanskih i 30 kršćanskih kuća.²⁰¹ 1660. god., u izvješću fra Petra Nikolića, vikara zagrebačkog biskupa u Slavoniji, spominju se ruševine samostana u Kutjevu, nad kojima stoji drvena crkva i župna kuća za Kutjevo i Kaptol.²⁰² Naime, dušobrižničku službu za vrijeme turske vladavine u Kutjevu obnašaju franjevci iz Velike.²⁰³

Nakon oslobođenja od turske vlasti 1687. god. naslovnim opatom cistercitske opatije u Kutjevu, s pravom da raspolaže njezinim nekadašnjim posjedima, postaje zagrebački kanonik Ivan Josip Babić, no 10-tak godina kasnije prepušta ih isusovcima.²⁰⁴ Habsburški popis 1698. navodi: „Još stoji samostan ili kaštel Rođenja Djevice Marije, djelomice dobrih zidova“; dok u popisu vlastelinstava iz 1702. piše kako u Kutjevu „nema ničega osim jedne crkve i jedne obzidane zgrade, sasvim porušene, koja je nekoć bila opatski stan.“²⁰⁵

Isusovački kutjevački sklop oblikuje se nakon turske vladavine na ruševinama utvrđenog cistercitskog samostana, s ostacima kula i zvonika te novopodignutom drvenom kapelom na mjestu srednjovjekovne crkve sv. Marije. Ruševna crkva popravljana je i dograđivana tijekom 18. st., a u istom razdoblju sagrađen je i dvorac.²⁰⁶

Ukidanjem isusovačkog reda 1773. god. prestaje i njihova nazočnost u Kutjevu.²⁰⁷ Nakon toga su se nad kutjevačkim dobrom izmjenjivali razni vlasnici, od kojih su najpoznatiji članovi plemićke obitelji Turković, koji su ga doveli do najvećeg gospodarskog procvata; on je bio prekinut s početkom Prvog

¹⁹⁵ Andrić, S., 2010., str. 121-123.

¹⁹⁶ Obad Šćitaroci, M., Bojanić Obad Šćitaroci, B., *ibidem*.

¹⁹⁷ Andrić, S., 2009., str. 92-93.

¹⁹⁸ Obad Šćitaroci, M., Bojanić Obad Šćitaroci, B., *ibidem*.

¹⁹⁹ Andrić, S., *ibidem*, str. 93.

²⁰⁰ *Ibidem*, str. 93.

²⁰¹ *Ibidem*.

²⁰² Andrić, S., 2010., str. 123.

²⁰³ Obad Šćitaroci, M., Bojanić Obad Šćitaroci, B., *ibidem*.

²⁰⁴ Andrić, S., *ibidem*; prema drugim autorima, opustošen kutjevački posjed dodijeljen je Babiću 1689. od strane kralja Leopolda I., a na Babićev poziv 1698. god. u Požegu su došli isusovci kako bi utemeljili osnovnu školu i gimnaziju; kutjevačko imanje im je dodijeljeno 1700. god., kako bi prihodima gospoštije uzdržavali požešku gimnaziju – usp. Obad Šćitaroci, M., Bojanić Obad Šćitaroci, B., 1998., str. 198-199.

²⁰⁵ Andrić, S., *ibidem*.

²⁰⁶ Horvat-Levaj, K., 2004., str. 188-189.

²⁰⁷ Obad Šćitaroci, M., Bojanić Obad Šćitaroci, B., *ibidem*, str. 199.

svjetskog rata, dok su Drugi svjetski rat i nove političke prilike pretvorile vlastelinstvo u socijalističko poljodjelsko dobro.²⁰⁸

Danas Kutjevom dominira zaštićeni povijesni kompleks dvorca sa župnom crkvom, parkom i vinskim podrumima, koji čuva uspomenu i podzemne arheološke tragove nekadašnje srednjovjekovne opatije.

Dvorac u Kutjevu (snimila V. Ciganović)

Zemljopisno područje Papuka u srednjem vijeku nije tvorilo zaokruženu društveno-organizacijsku ili upravnu cjelinu, nego je prije razgraničavalo iste: Požešku od Križevačke županije, kraljevsku Ugarsku od banske Kraljevine Slavonije, Pečušku od Zagrebačke biskupije. Unatoč tome, prigorje Papuka s Krndijom može se tijekom ovog razdoblja promatrati kao svojevrsna „ekopovijesna“ cjelina, tj. cjelina koju integriraju prirodne, pa stoga neizbježno i društvene, životne specifičnosti, te ima prepoznatljivu ulogu u povijesnim konfiguracijama šire okolice.²⁰⁹ Ostaci obrambenih građevina, raspoređenih po uzvišenjima po čitavom obodu Papuka, svjedoče o velikoj važnosti ovog prostora tijekom razvijenog i kasnog srednjeg vijeka, kada je imao ulogu svojevrsne granične zone prema nadirućoj osmanlijskoj

²⁰⁸ *Ibidem.*

²⁰⁹ Andrić, S., 2008., str. 56.

opasnosti. Neki od najreprezentativnijih i najbolje sačuvanih srednjovjekovnih gradova nalaze se upravo na području Papuka.²¹⁰

Pojedini srednjovjekovni gradovi-utvrde nastavili su živjeti i u *novom vijeku*, odnosno *tijekom 16. st. i nadalje*. Najbolji svjedok tome je Ružica grad iznad Orahovice, čiji kontinuirani život u 16. pa sve do kraja 17. st., potvrđuju mnogi materijalni tragovi, kao i povijesni izvori.²¹¹ O životu nakon srednjeg vijeka na promatranom prostoru svjedoči i nastavak pokopavanja pokojnika uz pojedine župne crkve, što potkrepljuje primjer novovjekovnih grobova pronađenih tijekom zemljanih radova uz crkvu Blažene Djevice Marije u Voćinu, a novovjekovne grobnice otkrivene su i tijekom obnove poda u unutrašnjosti župne crkve sv. Augustina u Velikoj.²¹² Napokon, o novovjekovnom životu na Papuku govore i podaci o *staklanama* na **Jankovcu** te u **Dubokoj, Slatinskom Drenovcu i Zvečevu**, koje su djelovale od početka 19. do početka 20. st. Naime, tijekom 19. st. iz seljačkih manufaktura na Papuku nastaju nova poduzeća, a zbog prirodnih pogodnosti pretežno se osnivaju staklane. Tako je u drugoj polovici 19. st. područje Papuka bilo u Europi poznato upravo po proizvodnji prvorazrednog stakla u tamošnjim šumskim staklanama.²¹³

Kulturno-povijesni krajolik Jankovac čuva mjesto i spomen staklane na „Skakavcu“, koja je radila od oko 1800. do 1841. god., te *staklarskog groblja*, na kojem se pokapalo u razdoblju od 1806. do 1839. god.²¹⁴ Danas je na staklarskom groblju sačuvano tek nekoliko grobova s kamenim spomenicima, čija je sanacija i konzervacija provedena 2009. god. na inicijativu JU Park prirode Papuk.²¹⁵ Nakon ukidanja staklane na Skakavcu, grof Josip Janković dao je sagraditi lovačku kuću, iskopati dva jezera, urediti veliki slap i u špilji iznad izvora podići grobnicu u kojoj je kasnije pokopan. Jankovac je tada postao sastajalištem društvenih i političkih uglednika Habsburške Monarhije.²¹⁶

²¹⁰ Javna ustanova Park prirode Papuk, 2010., str. 30.

²¹¹ V. ranije podatke i reference.

²¹² Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

²¹³ Javna ustanova Park prirode Papuk, 2010., str. 80.

²¹⁴ *Ibidem.*; prije 1806. staklari su pokapani na grobljima u Voćinu i Velikoj – *ibidem*.

²¹⁵ *Ibidem*, str. 80-81.

²¹⁶ *Ibidem*, str. 81.

Jezero na Jankovcu, travanj 2013. god. (snimila I. Pavlaković Jakopić)

S razvojem industrije krajem 19. st. razvija se i željeznički promet, koji pridonosi gospodarskom napretku. Za promatrani prostor u tom je smislu važna tzv. „*Gutmannova pruga*“, uskotračna željeznica koja je spajala Osijek, Valpovo, Belišće, Donji Miholjac i Orahovicu, dok je njezin drugi krak vodio do Slatinskog Drenovca i Voćina te pod vrh Papuka, gdje su se nalazila brojna šumska radilišta. Izgradio ju je industrijalac S. H. Gutmann kako bi dopremio drvenu sirovinu iz slavonskih šuma.²¹⁷

Niz ratnih zbivanja koja su uslijedila u 20. st. zasigurno je ostavio brojne tragove i na prostoru Papuka, no ti tragovi tek trebaju biti istraženi.

Danas Papuk promatramo prvenstveno kroz prizmu Parka prirode i Geoparka, koji je zahvaljujući svojim prirodnim vrijednostima, ali i kulturnim spomenicima kao bitnim i nerazdvojivim dijelom krajolika, zadržao temeljnu ulogu, prepoznatljivu tijekom svoje bogate prapovijesti i povijesti: ulogu prostora intenzivnog i dinamičnog života, na kojemu se susreću kulturna i društvena strujanja sa sjevera i juga, istoka i zapada. Ujedno, to je prostor šarolikog i kvalitetnog turističkog potencijala.

²¹⁷ *Ibidem.*

1.2. STANJE ZAŠTITE I DOKUMENTIRANOSTI KULTURNIH DOBARA

1.2.1. UVOD

Pri analizi vrsta, brojnosti, raširenja i stanja zaštite kulturnih dobara na ovom području, od ključne su se važnosti pokazali geografski položaj i granice Parka prirode Papuk. Uočljivo je da povlačenje granica nije slijedilo uobičajene principe prirodnih obilježja i morfoloških osobina terena, niti bilo koju značajku administrativno-teritorijalne organizacije. Druga izrazita značajka granica Parka je nastojanje da se iz zaštićenog područja izostavi što je moguće više naselja, osobito onih većih. Vidljivo je to kod naselja Voćin i grada Orahovice, još više kod Slatinskog Drenovca, a najviše kod grada Kutjeva gdje je granica, u nastojanju da zaobiđe naselje, dala vrlo nezgrapno oblik jugoistočnom dijelu Parka.

Rezultat takvog povlačenja granice je činjenica da se unutar područja Parka prirode Papuk nalaze samo dva manja naselja: Novo Zvečevo u Požeško-slavonskoj i Duzluk u Virovitičko-podravskoj županiji. Osim ova dva, još se sedam naselja naselja jednim svojim dijelom nalazi unutar granica Parka, a drugim izvan njih. To su Venje, Podgorje, Bešinci, Doljanovci i Velika u Požeško-slavonskoj te Kokočak i Gornja Pištana u Virovitičko-podravskoj županiji. Iz ovoga je vidljivo da niti princip zaobilaženja naselja u određivanju granica Parka prirode Papuk nije dosljedno proveden, jer su sva naselja koja granica presijeca mogla biti bez teškoća izostavljena.

Ovako definiranje područja Parka odredilo je vrstu, brojnost i prostornu distribuciju kulturnih dobara na promatranom području. Zbog zaobilaženja naselja na području parka dominira arheološka baština kao dokument prošlih vremena kada je ovaj prostor bio intenzivnije korišten, a u vidljivom su manjku ostale vrste kulturnih dobara sakralne, profane, memorijalne i tradicijske baštine.

Budući da je prostorno raširenje kulturnih dobara u pravilu povezano njihovim smještajem u ili uz neko naselje, ova konzervatorska podloga dijeli prostor na područje Parka prirode Papuk i na kontaktnu zonu. Području Parka pripadaju oba naselja unutar njega i svih sedam naselja koje presijeca granica, dok kontaktnu zonu čini niz naselja najbližih granicama Parka prirode Papuk. Svrha ovakve odjele prostora je dobiti cjelovitiju sliku stanja kulturne baštine i formulirati koherentniji sustav mjera zaštite kulturnih dobara.

Naselja na području Parka prirode Papuk:

- Venje	- Kokočak
- Podgorje	- Gornja Pištana
- Bešinci	- Duzluk
- Doljanovci	
- Velika	
- Novo Zvečevo	

Naselja u kontaktnoj zoni:

- Kutjevo	- Voćin
- Mitrovac	- Kometnik - Jorgići
- Hrnjevac	- Kometnik - Zubići
- Lukač	- Dobrić
- Vetovo	- Sekulinci
- Novi Bešinci	- Gornji Meljani
- Kaptol	- Slatinski Drenovac
- Golo Brdo	- Pušina
- Češljakovci	- Krajna
- Radovanci	- Donja Pištana
- Potočani	- Orahovica
- Draga	
- Biškupci	
- Stražeman	
- Doljanci	
- Kantrovci	
- Gornji Vrhovci	
- Šušnjari	
- Kamenski Vučjak	
- Mrkoplje	

Sumarno, na području Parka prirode Papuk nalazi se 9 naselja, a u kontaktnoj zoni 31 naselje.

Slijedeća značajka od bitnog utjecaja na stanje kulturne baštine na terenu je demografska i ekonomska situacija u navedenim naseljima. Ta je situacija iznimno nepovoljna, osobito u onim naseljima koja su odmaknuta od važnijih prometnih pravaca i smještena u izrazito šumskim i brdskim predjelima. Tako na području Parka jedno naselje ima ispod 10 stanovnika prema službenom popisu stanovništva iz 2011. godine. To je Gornja Pištana u Virovitičko-podravskoj županiji. U kontaktnoj zoni su čak tri naselja u kojima prema istom popisu nije registriran niti jedan stanovnik (Šušnjari, Mrkoplje i Dobrić) i dva naselja s ≤ 10 stanovnika (Gornji Vrhovci i Sekulinci). I sva druga naselja ovog područja u većoj su ili manjoj mjeri pogođena nepovoljnim demografskim kretanjima koja u kombinaciji s niskom razinom prihoda dovodi do općeg opadanja vitalnosti u većini naselja što posljedično rezultira propadanjem kulturne baštine, naročito tradicijske.

Prema službenim podacima Registra kulturnih dobara RH te podacima nadležnog Konzervatorskog odjela u Požegi, pribavljenima proučavanjem arhivske građe i stručne literature, kao i terenskim istraživanjima,

na području te u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk nalaze se 132 kulturna dobra. Od toga je 27 zaštićenih (Z), 2 su preventivno zaštićena (P), 99 ih je evidentiranih (E), a 4 ih se predlaže za zaštitu (PR) u okviru ovog Plana.

Na samom području Parka prirode Papuk nalaze se 42 kulturna dobra; od toga je njih 14 zaštićeno (Z), 25 evidentirano (E), a 3 kulturna dobra se predlažu za zaštitu (PR). Od 42 kulturna dobra na području Parka prirode Papuk njih 20 ubraja se u arheološke lokalitete (nalazišta ili zone), dok graditeljskoj baštini pripada 10 tradicijskih građevina, kao i 11 građevina različite namjene (obrambene, sakralne ili javne), s time da je među njima i jedan sakralni kompleks. Osim toga je zaštićen i jedan kulturno-povijesni krajolik.

U kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk nalazi se 13 zaštićenih (Z), 2 preventivno zaštićena (P) i 74 evidentirana (E) kulturna dobra, a 1 se predlaže za zaštitu (PR), što je ukupno 90 kulturnih dobara. Među njima su osobito brojne tradicijske građevine (46), te arheološki lokaliteti (31). Graditeljsku baštinu kontaktne zone predstavljaju i zaštićene građevine sakralne, sakralno-profane ili javne namjene (9), a posebnu kategoriju čine 4 memorijalne građevine.

U nastavku donosimo pregled i zbirnu klasifikaciju kulturnih dobara po vrstama.

1.2.2. ZBIRNA KLASIFIKACIJA KULTURNIH DOBARA PO VRSTAMA

1.2.2.1. Pregledna tabela kulturnih dobara na području i u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Položaj / adresa / k.o., k.č. br.	Status	Vrsta kulturnog dobra	Klasifikacija
	Požeško-slavonska županija						
1.	BRESTOVAC	KAMENSKI VUČJAK	„Vučja smrt“, nalazište iz kasnog brončanog doba	Uz potok Velinac, sjeverno od Kamengrada	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
2.	BRESTOVAC	KAMENSKI VUČJAK	<i>Nalazište iz mlađeg željeznog doba (kasna latenska kultura)*</i>	Okolica Kamenskog Vučjaka	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
3.	BRESTOVAC	KAMENSKI VUČJAK	Ruševine Starog grada Kamengrada	k.o. Gornji Vrhovci, k.č. br. 860/1, 860/2	Z-393	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina
4.	BRESTOVAC	ŠUŠNJARI	<i>Mozaik „Šušnjarska bitka“*</i>	k.o. Sažije, k.č.br. 1024	Z-2779	Nepokretno - pojedinačno	Memorijalna građevina
5.	KAPTOL	BEŠINCI	<i>Seoska kapela*</i>	Središte sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
6.	KAPTOL	BEŠINCI	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	k. br. 34	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
7.	KAPTOL	ČEŠLJAKOVCI	<i>Tradicijska zabatna kuća i okućnica*</i>	k. br. 77	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
8.	KAPTOL	ČEŠLJAKOVCI	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	k. br. 75	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
9.	KAPTOL	ČEŠLJAKOVCI	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	k. br. 41	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
10.	KAPTOL	ČEŠLJAKOVCI	<i>Ulični niz četiriju tradicijskih kuća*</i>	k. br. 33, 35, 37, 39	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
11.	KAPTOL	DOLJANOVCI	„Tursko groblje“, srednjovjekovno nalazište	Položaj „Tursko groblje“ na povišenom platou nedaleko sela Doljanovci	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
12.	KAPTOL	DOLJANOVCI	„Voljevac“ („Voljavac“), srednjovjekovno nalazište*	Zemljište „Voljevac“ („Voljavac“) zapadno od Doljanovaca	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
13.	KAPTOL	DOLJANOVCI	Grobljanska kapela	U središtu sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
14.	KAPTOL	DOLJANOVCI	<i>Prapovijesna nekropola*</i>	Položaj u sjevernom dijelu Doljanovaca, južno od sjecišta cesta koje u Doljanovce vode iz Bešinaca i Komarovaca	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište

15.	KAPTOL	DOLJANOVCI	Srednjovjekovna utvrda Pogana gradina	Oko 3 km sjeveroistočno od Doljanovaca, u predjelu Papuka koji se naziva „Pogana gradina“	E	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina
16.	KAPTOL	GOLO BRDO	„Topinica“, prapovijesno nalazište*	Oranica na zemljištu „Topinica“ u Golom brdu	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
17.	KAPTOL	GOLO BRDO	Raspelo iz 1916.*	Raskrižje u središtu sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
18.	KAPTOL	GOLO BRDO	Štagalj*	k. br. 42	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
19.	KAPTOL	GOLO BRDO	Tradicijska zabatna kuća*	k. br. 11	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
20.	KAPTOL	GOLO BRDO	Tradicijska zabatna kuća*	k. br. 20	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
21.	KAPTOL	GOLO BRDO	Tradicijska zabatna kuća*	k. br. 54	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
22.	KAPTOL	GOLO BRDO	Tri javna bunara*	Glavna ulica	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
23.	KAPTOL	KAPTOL	Arheološka zona Gradci, naselje i groblje iz starijeg željeznog doba	k.o. Kaptol, k.č. br. 95, 2316, 2323	Z-4420	Nepokretno - kulturno-povijesna cjelina	Kopnena arheološka zona
24.	KAPTOL	KAPTOL	Arheološko nalazište Čemernice, groblje iz starijeg željeznog doba	k.o. Kaptol, k.č. br. 84/2, 776, 777, 778, 779, 775/3, 775/1, 793, 792, 791, 812, 811, 810, 809, 808, 807, 806, 805, 804, 803, 802, 762, 761, 760, 759, 87, 86	Z-2778	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
25.	KAPTOL	KAPTOL	Crkva sv. Petra i Pavla*	k.o. Kaptol k.č.br. 1180	Z-394	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
26.	KAPTOL	KAPTOL	Stari grad Kaptol*	k.o. Kaptol, k.č. br. 1167, 1166, 1168	Z-395	Nepokretno - pojedinačno	Sakralno-profana građevina
27.	KAPTOL	KAPTOL	Tradicijska zabatna kuća*	Vinogradska 48	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
28.	KAPTOL	KAPTOL	Tradicijska zabatna kuća*	Malca 5	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
29.	KAPTOL	KAPTOL	Župni dvor*	k.o. Kaptol k.č.br. 1531/1	Z-3697	Nepokretno - pojedinačno	Sakralno-profana građevina
30.	KAPTOL	PODGORJE	Brdska visokoprizemnica*	k. br. 68	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
31.	KUTJEVO	HRNJEVAC	Arheološko nalazište Brda, prapovijesno naselje	k.o. Lukač, k.č. br. 85, 86, 97, 103, 104	Z-1973	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište

32.	KUTJEVO	HRNJEVAC	Arheološko nalazište Košarine, prapovijesno naselje	k.o. Lukač, k.č. br. 133, 134, 136, 138, 139, 142, 144, 146, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 159, 161	Z- 1976	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
33.	KUTJEVO	HRNJEVAC	<i>Kapela-zvonara*</i>	Središte sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
34.	KUTJEVO	KUTJEVO	„Mihalje“, prapovijesno naselje	Vinogradarsko područje uz istočni rub Kutjeva	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
35.	KUTJEVO	KUTJEVO	„Vlastelinski vinograd“, prapovijesno naselje	Vinogradarsko područje uz istočni rub Kutjeva	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
36.	KUTJEVO	KUTJEVO	<i>Povijesni kompleks Kutjevo *</i>	k.o. Kutjevo, k.č. br. 545, 546/1	Z- 398	Nepokretno - pojedinačno	Sakralno- profana građevina
37.	KUTJEVO	LUKAČ	„Ambar i pivnica“*	k. br. 39	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
38.	KUTJEVO	LUKAČ	„Baščice“, prapovijesno naselje *	k.o. Lukač, k.č. br. 260	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
39.	KUTJEVO	LUKAČ	„Gradac“, prapovijesno naselje	Položaj „Gradac“, oko 2 km sjeverno od Lukača (na TK25 kota 536, na HOK kota 320)	PR	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
40.	KUTJEVO	LUKAČ	„Kagovac“ („Kagovci“), prapovijesno groblje	Položaj „Kagovac“, oko 1,5 km sjeverozapadno od Lukača, oko 700 m jugozapadno od položaja „Gradac“ (kota 536 / 320)	PR	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
41.	KUTJEVO	LUKAČ	„Kremenište“, prapovijesno naselje *	Zemljište „Kremenište“ jugoistočno od Lukača	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
42.	KUTJEVO	LUKAČ	<i>Raspelo od lijevanog željeza*</i>	Na izlazu is sela prema Podgorju	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
43.	KUTJEVO	LUKAČ	<i>Zidana zvonara i drveno raspelo iz 1959.*</i>	Središte sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
44.	KUTJEVO	MITROVAC	„Gradina“, prapovijesno naselje	Položaj oko 1,5 km sjeverno od Mitrovca, u predjelu „Grabovište“	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
45.	KUTJEVO	MITROVAC	Groblje iz kasnog brončanog doba	Nedaleko naselja na „Gradini“ iznad Mitrovca; točan položaj nepoznat	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
46.	KUTJEVO	VENJE	<i>Kapela*</i>	Središte sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
47.	KUTJEVO	VENJE	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	k. br. 18	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo

48.	KUTJEVO	VETOVO	„Kozjak“, prapovijesno naselje*	Položaj „Kozjak“, oko 1 km sjeverozapadno od Vetova (kota 295)	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
49.	KUTJEVO	VETOVO	„Okrajnje selo“, nalazište iz kasnog brončanog doba*	Zemljište „Okrajnje selo“ u okolici Vetova	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
50.	KUTJEVO	VETOVO	Groblje iz kasnog brončanog doba*	Okolica Vetova	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
51.	KUTJEVO	VETOVO	Naselje iz kasnog brončanog doba*	Okolica Vetova	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
52.	KUTJEVO	VETOVO	Poklonac*	Majdanska ul.	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
53.	KUTJEVO	VETOVO	Tradicijska kuća u ključ*	Stjepana Radića 19	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
54.	KUTJEVO	VETOVO	Tradicijska uzdužna kuća*	Stjepana Radića 15	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
55.	KUTJEVO	VETOVO	Tradicijska zabatna kuća*	Majdanska 30	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
56.	KUTJEVO	VETOVO	Tradicijska zabatna kuća*	Majdanska 7	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
57.	KUTJEVO	VETOVO	Tradicijska zabatna kuća*	Majdanska 2	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
58.	KUTJEVO	VETOVO	Tradicijska zabatna kuća*	Matije Gupca 4	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
59.	VELIKA	BIŠKUPCI	„Majur“, antičko nalazište*	Pašnjak na zemljištu „Majur“, nedaleko nogometnog igrališta u Biškupcima	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
60.	VELIKA	BIŠKUPCI	Antičko nalazište*	Područje sela Biškupci	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
61.	VELIKA	BIŠKUPCI	Kuća u ključ s kolskim ulazom*	k. br. 44, 46	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
62.	VELIKA	BIŠKUPCI	Nalazište iz starijeg željeznog doba*	Okolica Biškupaca	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
63.	VELIKA	BIŠKUPCI	Tradicijska kuća u ključ i štagalj*	k. br. 24	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
64.	VELIKA	BIŠKUPCI	Tradicijska zabatna kuća i štagalj*	k. br. 120	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
65.	VELIKA	DOLJANCI	„Stari Doljanci“, srednjovjekovno nalazište*	Područje sela Doljanci	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
66.	VELIKA	DRAGA	Ostava iz kasnog brončanog doba*	Područje sela Draga	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
67.	VELIKA	DRAGA	Štagalj braće Kraljević iz 1936. *	k. br. 48	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo

68.	VELIKA	DRAGA	<i>Štagalj*</i>	k. br. 51	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
69.	VELIKA	DRAGA	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	k. br. 50	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
70.	VELIKA	DRAGA	<i>Uzdužna kamena kuća i štagalj*</i>	k. br. 52	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
71.	VELIKA	GORNJI VRHOVCI	„Mali Papuk“, naselje iz kasnog brončanog doba	Položaj na brdu „Mali Papuk“ (kota 638), oko 4,5 km sjeverno od Gornjih Vrhovaca	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
72.	VELIKA	GORNJI VRHOVCI	„Selište“, prapovijesno i srednjovjekovno naselje*	k.o. Gornji Vrhovci, k.č. br. 153/4, 155/2, 156/2, 157/2, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173/1, 173/2, 173/3, 179, 180, 181, 182, 183/1, 183/2, 184/1, 184/2, 185/1, 193, 194, 195/1, 195/2, 196/1, 196/2, 198/1, 199/1	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
73.	VELIKA	POTOČANI	„Mali Grad“, prapovijesno naselje (kostolačka i starčevačka kultura)*	Položaj na vrhu brda „Mali grad“ iznad Potočana, kota 372	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
74.	VELIKA	POTOČANI	<i>Ambar na kamenom podzidu*</i>	k. br. 14	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
75.	VELIKA	POTOČANI	<i>Nalazište iz bakrenog doba (vučedolska kultura)*</i>	Sjeverni dio sela Potočani, u podnožju brda „Mali grad“, oko 1 km južno od vrha brda (kota 372) te oko 150 m zapadno od naselja bakrenog doba s grobnicom lasinjske kulture	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
76.	VELIKA	POTOČANI	<i>Nalazište iz brončanog doba (kultura lencenske keramike)*</i>	Sjeverni dio sela Potočani	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
77.	VELIKA	POTOČANI	<i>Nalazište iz kasnog srednjeg vijeka*</i>	Sjeverni dio sela Potočani	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
78.	VELIKA	POTOČANI	<i>Naselje iz bakrenog doba s grobnicom lasinjske kulture*</i>	Sjeverni dio sela Potočani, u podnožju brda „Mali grad“, oko 1 km jugoistočno od vrha brda (kota 372)	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište

79.	VELIKA	POTOČANI	<i>Tradicijska kuća „T“ – tlocrta*</i>	k. br. 17	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
80.	VELIKA	RADOVANI	<i>Arheološka zona Štivanica - Zastranica, antičko i srednjovjekovno naselje *</i>	k.o. Radovanci, k.č. br. 507, 508, 509, 510, 515/1, 515/2, 511, 512/1, 512/2, 513, 514, 517, 516, 518, 519/1, 519/2, 520/1, 520/2, 521/1, 521/2, 522/1, 522/2, 522/3, 523/1, 523/2, 524/1, 524/3, 524/2, 525/1, 525/2, 526/1, 526/2, 527/1, 527/3, 528/1, 528/2, 527/2, 529/1, 529/2, 529/4, 529/3, 530/2, 530/1, 530/3, 531/1, 531/2, 532, 533/1, 534, 535/1, 536/1, 533/2, 535/2, 536/2, dio 1233, dio 1235; k.o. Velika, k.č. br. 804, 805, 806, 807, 808/1, 808/2, 809, 810, 811	P- 4323	Nepokretno – kulturno- povijesna cjelina	Kopnena arheološka zona
81.	VELIKA	RADOVANI	<i>Arheološko nalazište Radovanačko brdo, antička nekropola*</i>	k.o. Radovanci, k.č. br. 492/1, 492/2, 492/3, 492/4, 492/5	Z- 1978	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
82.	VELIKA	RADOVANI	<i>Naselje iz mlađeg kamenog doba (sopotska kultura)*</i>	Radovanci, kod kbr. 13	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
83.	VELIKA	STRAŽEMAN	<i>Crkva sv. Mihovila Arkandela *</i>	k.o. Stražeman, k.č. br. 1254	Z- 415	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
84.	VELIKA	STRAŽEMAN	Papuk (vrh Papuka), naselje iz kasnog brončanog doba	Vrh Papuka (kota 953)	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
85.	VELIKA	STRAŽEMAN	<i>Raspelo iz 1913.*</i>	Raskrižje u centru sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
86.	VELIKA	STRAŽEMAN	Srednjovjekovna utvrda Stražeman	Položaj „Grad“ (kota 583,8), oko 3 km sjeverno od Stražemana	E	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina
87.	VELIKA	STRAŽEMAN	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	k. br. 36	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo

88.	VELIKA	VELIKA	„Klinovac“ („Klenovac“), nalazište iz kasnog brončanog doba	U šumi „Klinovac“, između Ivačke glave (kota 913) i Padežkog visa (kota 778), nedaleko izvora Veličanke, oko 7 km sjeverno od središta Velike, k.o. Radovanci	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
89.	VELIKA	VELIKA	„Mala Velika“ - prapovijesno nalazište *	„Mala Velika“, jugoistočni dio naselja Velika	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
90.	VELIKA	VELIKA	Antičko nalazište – Toplice	Područje bazena termalne vode na sjeveroistočnom rubu naselja Velika	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
91.	VELIKA	VELIKA	Antičko nalazište - Zvonimirova ulica*	Zemljište između Zvonimirove ulice u Velikoj i istočne padine Radovanačkog brda	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
92.	VELIKA	VELIKA	Antičko nalazište – željeznička stanica*	Zemljište zapadno od željezničke stanice u Velikoj	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
93.	VELIKA	VELIKA	Arheološko nalazište Pliš, naselje iz kasnog brončanog doba	k.o. Radovanci, dio k.č. br. 1273/17	Z- 5754	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
94.	VELIKA	VELIKA	Crkva sv. Augustina	k.o. Velika, k.č. br. 274/1	Z- 420	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
95.	VELIKA	VELIKA	Kapelica sv. Antuna iz 1996.	Uz Ulicu Stjepana Radića	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
96.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz brončanog doba*	Trg bana Josipa Jelačića	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
97.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz kasnog srednjeg vijeka – PD „Lapjak“	Lokacija PD „Lapjak“ iznad bazena u Velikoj	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
98.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz kasnog srednjeg vijeka – zgrada HEP-a	Lokacija zgrade HEP-a na sjeverozapadnom rubu naselja Velika	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
99.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz mlađeg željeznog doba (rana latenska kultura)*	Ulica Vladimira Nazora, zemljište uz kbr. 16	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
100.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz starijeg željeznog doba*	Okolica željezničke stanice	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
101.	VELIKA	VELIKA	Spomenik u obliku obeliska sa spomen pločom na mjestu ukopa poginulih boraca NOR-a u Velikoj*	k.k. Velika, k.č.br. 1025/1, 1025/2	Z- 2777	Nepokretno	Memorijalna građevina
102.	VELIKA	VELIKA	Srednjovjekovni grad Velika	k.o. Velika, k.č. br. 2322	Z- 419	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina

103.	VELIKA	VELIKA	Tradicijska kuća i okućnica	S. Radića 56	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
104.	VELIKA	VELIKA	Tradicijska kuća u ključ	F. Cirakija 26	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
105.	VELIKA	VELIKA	Tradicijska kuća u ključ	S Radića 6 (8)	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
106.	VELIKA	VELIKA	Ulični niz pet kuća	S. Radića 30, 32, 34, 36 i 38	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicisko graditeljstvo
107.	VELIKA	VELIKA	<i>Zgrada stare škole - sjedište JU Park prirode Papuk *</i>	Velika, Ulica Stjepana Radića 46	PR	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina
	Virovitičko-podravska županija						
108.	ČAČINCI	KRAJNA	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	k. br. 50a	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
109.	ČAČINCI	KRAJNA	<i>Zidana zvonara i raspelo iz 1889. g.*</i>	Uz glavni put	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
110.	ČAČINCI	SLATINSKI DRENOVAC	Crkva sv. Georgija	k.o. Slatinski Drenovac, k.č. br. 1, 2	Z-4715	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
111.	ČAČINCI	SLATINSKI DRENOVAC	Drenovačka utvrda Klak	Južno od Slatinskog Drenovca, na brijegu visine 305 m n/m	E	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina
112.	ČAČINCI	SLATINSKI DRENOVAC	Kulturno-povijesni krajolik Jankovac	k.o. Slatinski Drenovac, k.č. br. 644/1, 605/1, 1032	Z-4090	Nepokretno - kulturni krajolik / krajobraz	Kulturni krajolik / krajobraz
113.	ORAHOVICA	DONJA PIŠTANA	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	Radićev odvojak 18	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
114.	ORAHOVICA	DONJA PIŠTANA	<i>Zidana zvonara, neožbukana s drvenim raspekom*</i>	Ispred Ul. Bana Jelačića 30	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
115.	ORAHOVICA	DONJA PIŠTANA	<i>Zidani poklonac s drvenim raspekom*</i>	Na ulazu u selo	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
116.	ORAHOVICA	DUZLUK	„Rastova kosa“, naselje iz kasnog brončanog doba	Položaj u predjelu „Rastova kosa“, na istaknutoj uzvisini (kota 650, JI od kote 682), oko 1,5 km SZ od vrha Kapavac (kota 792), oko 1,7 km JZ od Starog grada Oršulić te oko 3,5 km JZ od Duzluka	PR	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
117.	ORAHOVICA	DUZLUK	Kompleks manastira s crkvom sv. Nikole	k.o. Manastir Orahovica, k.č. br. 1, 2	Z-370	Nepokretno - pojedinačno	Sakralni kompleks
118.	ORAHOVICA	DUZLUK	Kuća iz 1948. s okućnicom	Manastirska 34	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
119.	ORAHOVICA	DUZLUK	Tradicijska zabatna kuća	Manastirska 23	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo

120.	ORAHOVICA	DUZLUK	Tradicijska zabatna kuća	Manastirska 31	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
121.	ORAHOVICA	DUZLUK	Zidana zvonara iz 1897. God.	Ružicina ul.	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
122.	ORAHOVICA	GORNJA PIŠTANA	<i>Zidana zvonara, ožbukana*</i>	Uz glavni put	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
123.	ORAHOVICA	KOKOČAK	<i>Zidana zvonara, neožbukana*</i>	U središtu sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
124.	ORAHOVICA	ORAHOVICA	<i>Crkva Uzašašća sv. Križa*</i>	k.o. Orahovica k.č.br. 1	Z-377	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
125.	ORAHOVICA	ORAHOVICA	Grad „Ružica“	k.o. Duzluk, k.č. br. 18, 19/1, 20/1, 20/2, 20/3, 1320; k.o. Orahovica, k.č. br. 1203/2, 1203/1	Z-375	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina
126.	ORAHOVICA	ORAHOVICA	Ostaci plemićke kurije (<i>Curiae Nobilitaris</i>)	k.o. Orahovica, k.č. br. 1068	Z-4714	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina
127.	ORAHOVICA	ORAHOVICA	Srednjovjekovni grad Oršulić	k.o. Duzluk, k.č. br. 1324/1	Z-376	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina
128.	VOĆIN	KOMETNIK	<i>Spomenik i grobnica seljaka iz sela Kometnik i Dobrić*</i>	k.o. Kometnik, k.č.br. 610	Z-2538	Nepokretno - pojedinačno	Memorijalna građevina
129.	VOĆIN	VOĆIN	<i>Arheološko nalazište Sv. Marija*</i>	k.o. Voćin, k.č. br. 122/1	P-3530	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
130.	VOĆIN	VOĆIN	<i>Crkva Blažene Djevice Marije *</i>	k.o. Voćin, k.č. br. 121, 120	Z-385	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
131.	VOĆIN	VOĆIN	<i>Spomenik žrtvama fašističkog terora i zgrada bivše općine*</i>	k.o. Voćin, k.č.br. 76	Z-2539	Nepokretno - pojedinačno	Memorijalna građevina
132.	VOĆIN	VOĆIN	<i>Stari grad Voćin *</i>	k.o. Voćin, k.č. br. 1/2	Z-384	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina

* kulturna dobra u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk

1.2.2.2. Pregledne tabele kulturnih dobara na području Parka prirode Papuk

PREGLED SVIH KULTURNIH DOBARA

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Položaj / adresa / k.o., k.č. br.	Status	Vrsta kulturnog dobra	Klasifikacija
	Požeško-slavonska županija						
1.	BRESTOVAC	KAMENSKI VUČJAK	„Vučja smrt“, nalazište iz kasnog brončanog doba	Uz potok Velinac, sjeverno od Kamengrada	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
2.	BRESTOVAC	KAMENSKI VUČJAK	Ruševine Starog grada Kamengrada	k.o. Gornji Vrhovci, k.č. br. 860/1, 860/2	Z-393	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina
3.	KAPTOL	DOLJANOVCI	„Tursko groblje“, srednjovjekovno nalazište	Položaj „Tursko groblje“ na povišenom platou nedaleko sela Doljanovci	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
4.	KAPTOL	DOLJANOVCI	Grobljanska kapela	U središtu sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
5.	KAPTOL	DOLJANOVCI	Srednjovjekovna utvrda Pogana gradina	Oko 3 km sjeveroistočno od Doljanovaca, u predjelu Papuka koji se naziva „Pogana gradina“	E	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina
6.	KAPTOL	KAPTOL	Arheološka zona Gradci, naselje i groblje iz starijeg željeznog doba	k.o. Kaptol, k.č. br. 95, 2316, 2323	Z-4420	Nepokretno – kulturno-povijesna cjelina	Kopnena arheološka zona
7.	KAPTOL	KAPTOL	Arheološko nalazište Čemernice, groblje iz starijeg željeznog doba	k.o. Kaptol, k.č. br. 84/2, 776, 777, 778, 779, 775/3, 775/1, 793, 792, 791, 812, 811, 810, 809, 808, 807, 806, 805, 804, 803, 802, 762, 761, 760, 759, 87, 86	Z-2778	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
8.	KUTJEVO	HRNJEVAC	Arheološko nalazište Brda, prapovijesno naselje	k.o. Lukač, k.č. br. 85, 86, 97, 103, 104	Z-1973	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
9.	KUTJEVO	HRNJEVAC	Arheološko nalazište Košarine, prapovijesno naselje	k.o. Lukač, k.č. br. 133, 134, 136, 138, 139, 142, 144, 146, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 159, 161	Z-1976	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
10.	KUTJEVO	KUTJEVO	„Mihalje“, prapovijesno naselje	Vinogradarsko područje uz istočni rub Kutjeva	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
11.	KUTJEVO	KUTJEVO	„Vlastelinski vinograd“, prapovijesno naselje	Vinogradarsko područje uz istočni rub Kutjeva	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište

12.	KUTJEVO	LUKAČ	„Gradac“, prapovijesno naselje	Položaj „Gradac“, oko 2 km sjeverno od Lukača (na TK25 kota 536, na HOK kota 320)	PR	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
13.	KUTJEVO	LUKAČ	„Kagovac“ („Kagovci“), prapovijesno groblje	Položaj „Kagovac“, oko 1,5 km sjeverozapadno od Lukača, oko 700 m jugozapadno od položaja „Gradac“ (kota 536 / 320)	PR	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
14.	KUTJEVO	MITROVAC	„Gradina“, prapovijesno naselje	Položaj oko 1,5 km sjeverno od Mitrovca, u predjelu „Grabovište“	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
15.	KUTJEVO	MITROVAC	Groblje iz kasnog brončanog doba	Nedaleko naselja na „Gradini“ iznad Mitrovca; točan položaj nepoznat	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
16.	VELIKA	GORNJI VRHOVCI	„Mali Papuk“, naselje iz kasnog brončanog doba	Položaj na brdu „Mali Papuk“ (kota 638), oko 4,5 km sjeverno od Gornjih Vrhovaca	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
17.	VELIKA	STRAŽEMAN	Papuk (vrh Papuka), naselje iz kasnog brončanog doba	Vrh Papuka (kota 953)	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
18.	VELIKA	STRAŽEMAN	Srednjovjekovna utvrda Stražeman	Položaj „Grad“ (kota 583,8), oko 3 km sjeverno od Stražemana	E	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina
19.	VELIKA	VELIKA	„Klinovac“ („Klenovac“), nalazište iz kasnog brončanog doba	U šumi „Klinovac“, između Ivačke glave (kota 913) i Padežkog visa (kota 778), nedaleko izvora Veličanke, oko 7 km sjeverno od središta Velike, k.o. Radovanci	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
20.	VELIKA	VELIKA	Antičko nalazište – Toplice	Područje bazena termalne vode na sjeveroistočnom rubu naselja Velika	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
21.	VELIKA	VELIKA	Arheološko nalazište Pliš, naselje iz kasnog brončanog doba	k.o. Radovanci, dio k.č. br. 1273/17	Z-5754	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
22.	VELIKA	VELIKA	Crkva sv. Augustina	k.o. Velika, k.č. br. 274/1	Z-420	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
23.	VELIKA	VELIKA	Kapelica sv. Antuna iz 1996.	Uz Ulicu Stjepana Radića	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
24.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz kasnog srednjeg vijeka – PD „Lapjak“	Lokacija PD „Lapjak“ iznad bazena u Velikoj	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
25.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz kasnog srednjeg vijeka – zgrada HEP-a	Lokacija zgrade HEP-a na sjeverozapadnom rubu naselja Velika	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište

26.	VELIKA	VELIKA	Srednjovjekovni grad Velika	k.o. Velika, k.č. br. 2322	Z-419	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina
27.	VELIKA	VELIKA	Tradicijska kuća i okućnica	S. Radića 56	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
28.	VELIKA	VELIKA	Tradicijska kuća u ključ	F. Cirakija 26	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
29.	VELIKA	VELIKA	Tradicijska kuća u ključ	S Radića 6 (8)	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
30.	VELIKA	VELIKA	Ulični niz pet kuća	S. Radića 30, 32, 34, 36 i 38	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicisko graditeljstvo
	Virovitičko-podravska županija						
31.	ČAČINCI	SLATINSKI DRENOVAC	Crkva sv. Georgija	k.o. Slatinski Drenovac, k.č. br. 1, 2	Z-4715	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
32.	ČAČINCI	SLATINSKI DRENOVAC	Drenovačka utvrda Klak	Južno od Slatinskog Drenovca, na brijegu visine 305 m n/m	E	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina
33.	ČAČINCI	SLATINSKI DRENOVAC	Kulturno-povijesni krajolik Jankovac	k.o. Slatinski Drenovac, k.č. br. 644/1, 605/1, 1032	Z-4090	Nepokretno - kulturni krajolik / krajobraz	Kulturni krajolik / krajobraz
34.	ORAHOVICA	DUZLUK	„Rastova kosa“, naselje iz kasnog brončanog doba	Položaj u predjelu „Rastova kosa“, na istaknutoj uzvisini (kota 650, JI od kote 682), oko 1,5 km SZ od vrha Kapavac (kota 792), oko 1,7 km JZ od Starog grada Oršulić te oko 3,5 km JZ od Duzluka	PR	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
35.	ORAHOVICA	DUZLUK	Kompleks manastira s crkvom sv. Nikole	k.o. Manastir Orahovica, k.č. br. 1, 2	Z-370	Nepokretno - pojedinačno	Sakralni kompleks
36.	ORAHOVICA	DUZLUK	Kuća iz 1948. s okućnicom	Manastirska 34	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
37.	ORAHOVICA	DUZLUK	Tradicijska zabatna kuća	Manastirska 23	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
38.	ORAHOVICA	DUZLUK	Tradicijska zabatna kuća	Manastirska 31	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
39.	ORAHOVICA	DUZLUK	Zidana zvonara iz 1897. God.	Ružicina ul.	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
40.	ORAHOVICA	ORAHOVICA	Grad „Ružica“	k.o. Duzluk, k.č. br. 18, 19/1, 20/1, 20/2, 20/3, 1320; k.o. Orahovica, k.č. br. 1203/2, 1203/1	Z-375	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina

41.	ORAHOVICA	ORAHOVICA	Ostaci plemićke kurije (<i>Curiae Nobilitaris</i>)	k.o. Orahovica, k.č. br. 1068	Z- 4714	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina
42.	ORAHOVICA	ORAHOVICA	Srednjovjekovni grad Oršulić	k.o. Duzluk, k.č. br. 1324/1	Z- 376	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina

ZAŠTIĆENA KULTURNA DOBRA

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Položaj / adresa / k.o., k.č. br.	Status	Vrsta kulturnog dobra	Klasifikacija
	Požeško- slavonska županija						
1.	BRESTOVAC	KAMENSKI VUČJAK	Ruševine Starog grada Kamengrada	k.o. Gornji Vrhovci, k.č. br. 860/1, 860/2	Z- 393	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina
2.	KAPTOL	KAPTOL	Arheološka zona Gradci, naselje i groblje iz starijeg željeznog doba	k.o. Kaptol, k.č. br. 95, 2316, 2323	Z- 4420	Nepokretno - kulturno- povijesna cjelina	Kopnena arheološka zona
3.	KAPTOL	KAPTOL	Arheološko nalazište Čemernice, groblje iz starijeg željeznog doba	k.o. Kaptol, k.č. br. 84/2, 776, 777, 778, 779, 775/3, 775/1, 793, 792, 791, 812, 811, 810, 809, 808, 807, 806, 805, 804, 803, 802, 762, 761, 760, 759, 87, 86	Z- 2778	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
4.	KUTJEVO	HRNJEVAC	Arheološko nalazište Brda, prapovijesno naselje	k.o. Lukač, k.č. br. 85, 86, 97, 103, 104	Z- 1973	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
5.	KUTJEVO	HRNJEVAC	Arheološko nalazište Košarine, prapovijesno naselje	k.o. Lukač, k.č. br. 133, 134, 136, 138, 139, 142, 144, 146, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 159, 161	Z- 1976	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
6.	VELIKA	VELIKA	Arheološko nalazište Pliš, naselje iz kasnog brončanog doba	k.o. Radovanci, dio k.č. br. 1273/17	Z- 5754	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
7.	VELIKA	VELIKA	Crkva sv. Augustina	k.o. Velika, k.č. br. 274/1	Z- 420	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
8.	VELIKA	VELIKA	Srednjovjekovni grad Velika	k.o. Velika, k.č. br. 2322	Z- 419	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina

	<i>Virovitičko-podravsko županija</i>						
9.	ČAČINCI	SLATINSKI DRENOVAC	Crkva sv. Georgija	k.o. Slatinski Drenovac, k.č. br. 1, 2	Z-4715	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
10.	ČAČINCI	SLATINSKI DRENOVAC	Kulturno-povijesni krajolik Jankovac	k.o. Slatinski Drenovac, k.č. br. 644/1, 605/1, 1032	Z-4090	Nepokretno - kulturni krajolik / krajobraz	Kulturni krajolik / krajobraz
11.	ORAHOVICA	DUZLUK	Kompleks manastira s crkvom sv. Nikole	k.o. Manastir Orahovica, k.č. br. 1, 2	Z-370	Nepokretno - pojedinačno	Sakralni kompleks
12.	ORAHOVICA	ORAHOVICA	Grad „Ružica“	k.o. Duzluk, k.č. br. 18, 19/1, 20/1, 20/2, 20/3, 1320; k.o. Orahovica, k.č. br. 1203/2, 1203/1	Z-375	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina
13.	ORAHOVICA	ORAHOVICA	Ostaci plemićke kurije (<i>Curiae Nobilitaris</i>)	k.o. Orahovica, k.č. br. 1068	Z-4714	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina
14.	ORAHOVICA	ORAHOVICA	Srednjovjekovni grad Oršulić	k.o. Duzluk, k.č. br. 1324/1	Z-376	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina

EVIDENTIRANA KULTURNA DOBRA

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Položaj / adresa / k.o., k.č. br.	Status	Vrsta kulturnog dobra	Klasifikacija
	<i>Požeško-slavonska županija</i>						
1.	BRESTOVAC	KAMENSKI VUČJAK	„Vučja smrt“, nalazište iz kasnog brončanog doba	Uz potok Velinac, sjeverno od Kamengrada	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
2.	KAPTOL	DOLJANOVCI	„Tursko groblje“, srednjovjekovno nalazište	Položaj „Tursko groblje“ na povišenom platou nedaleko sela Doljanovci	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
3.	KAPTOL	DOLJANOVCI	Grobljanska kapela	U središtu sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
4.	KAPTOL	DOLJANOVCI	Srednjovjekovna utvrda Pogana gradina	Oko 3 km sjeveroistočno od Doljanovaca, u predjelu Papuka koji se naziva „Pogana gradina“	E	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina
5.	KUTJEVO	KUTJEVO	„Mihalje“, prapovijesno naselje	Vinogradarsko područje uz istočni rub Kutjeva	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište

6.	KUTJEVO	KUTJEVO	„Vlastelinski vinograd“, prapovijesno naselje	Vinogradarsko područje uz istočni rub Kutjeva	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
7.	KUTJEVO	MITROVAC	„Gradina“, prapovijesno naselje	Položaj oko 1,5 km sjeverno od Mitrovca, u predjelu „Grabovište“	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
8.	KUTJEVO	MITROVAC	Groblje iz kasnog brončanog doba	Nedaleko naselja na „Gradini“ iznad Mitrovca; točan položaj nepoznat	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
9.	VELIKA	GORNJI VRHOVCI	„Mali Papuk“, naselje iz kasnog brončanog doba	Položaj na brdu „Mali Papuk“ (kota 638), oko 4,5 km sjeverno od Gornjih Vrhovaca	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
10.	VELIKA	STRAŽEMAN	Papuk (vrh Papuka), naselje iz kasnog brončanog doba	Vrh Papuka (kota 953)	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
11.	VELIKA	STRAŽEMAN	Srednjovjekovna utvrda Stražeman	Položaj „Grad“ (kota 583,8), oko 3 km sjeverno od Stražemana	E	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina
12.	VELIKA	VELIKA	„Klinovac“ („Klenovac“), nalazište iz kasnog brončanog doba	U šumi „Klinovac“, između Ivačke glave (kota 913) i Padežkog visa (kota 778), nedaleko izvora Veličanke, oko 7 km sjeverno od središta Velike, k.o. Radovanci	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
13.	VELIKA	VELIKA	Antičko nalazište – Toplice	Područje bazena termalne vode na sjeveroistočnom rubu naselja Velika	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
14.	VELIKA	VELIKA	Kapelica sv. Antuna iz 1996.	Uz Ulicu Stjepana Radića	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
15.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz kasnog srednjeg vijeka – PD „Lapjak“	Lokacija PD „Lapjak“ iznad bazena u Velikoj	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
16.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz kasnog srednjeg vijeka – zgrada HEP-a	Lokacija zgrade HEP-a na sjeverozapadnom rubu naselja Velika	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
17.	VELIKA	VELIKA	Tradicijska kuća i okućnica	S. Radića 56	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
18.	VELIKA	VELIKA	Tradicijska kuća u ključ	F. Cirakija 26	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
19.	VELIKA	VELIKA	Tradicijska kuća u ključ	S Radića 6 (8)	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
20.	VELIKA	VELIKA	Ulični niz pet kuća	S. Radića 30, 32, 34, 36 i 38	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicisko graditeljstvo

	<i>Virovitičko-podravska županija</i>						
21.	ČAČINCI	SLATINSKI DRENOVAC	Drenovačka utvrda Klak	Južno od Slatinskog Drenovca, na brijegu visine 305 m n/m	E	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina
22.	ORAHOVICA	DUZLUK	Kuća iz 1948. s okućnicom	Manastirska 34	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
23.	ORAHOVICA	DUZLUK	Tradicijska zabatna kuća	Manastirska 23	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
24.	ORAHOVICA	DUZLUK	Tradicijska zabatna kuća	Manastirska 31	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
25.	ORAHOVICA	DUZLUK	Zidana zvonara iz 1897. God.	Ružicina ul.	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo

KULTURNA DOBRA KOJA SE PREDLAŽU ZA ZAŠTITU

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Položaj / adresa / k.o., k.č. br.	Status	Vrsta kulturnog dobra	Klasifikacija
	<i>Požeško-slavonska županija</i>						
1.	KUTJEVO	LUKAČ	„Gradac“, prapovijesno naselje	Položaj „Gradac“, oko 2 km sjeverno od Lukača (na TK25 kota 536, na HOK kota 320)	PR	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
2.	KUTJEVO	LUKAČ	„Kagovac“ („Kagovci“), prapovijesno groblje	Položaj „Kagovac“, oko 1,5 km sjeverozapadno od Lukača, oko 700 m jugozapadno od položaja „Gradac“ (kota 536 / 320)	PR	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
	<i>Virovitičko-podravska županija</i>						
3.	ORAHOVICA	DUZLUK	„Rastova kosa“, naselje iz kasnog brončanog doba	Položaj u predjelu „Rastova kosa“, na istaknutoj uzvisini (kota 650, JI od kote 682), oko 1,5 km SZ od vrha Kapavac (kota 792), oko 1,7 km JZ od Starog grada Oršulić te oko 3,5 km JZ od Duzluka	PR	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište

ARHEOLOŠKA NALAZIŠTA I ZONE

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Položaj / adresa / k.o., k.č. br.	Status	Vrsta kulturnog dobra	Klasifikacija
	Požeško-slavonska županija						
1.	BRESTOVAC	KAMENSKI VUČJAK	„Vučja smrt“, nalazište iz kasnog brončanog doba	Uz potok Velinac, sjeverno od Kamengrada	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
2.	KAPTOL	DOLJANOVCI	„Tursko groblje“, srednjovjekovno nalazište	Položaj „Tursko groblje“ na povišenom platou nedaleko sela Doljanovci	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
3.	KAPTOL	KAPTOL	Arheološka zona Gradci, naselje i groblje iz starijeg željeznog doba	k.o. Kaptol, k.č. br. 95, 2316, 2323	Z-4420	Nepokretno – kulturno-povijesna cjelina	Kopnena arheološka zona
4.	KAPTOL	KAPTOL	Arheološko nalazište Čemernice, groblje iz starijeg željeznog doba	k.o. Kaptol, k.č. br. 84/2, 776, 777, 778, 779, 775/3, 775/1, 793, 792, 791, 812, 811, 810, 809, 808, 807, 806, 805, 804, 803, 802, 762, 761, 760, 759, 87, 86	Z-2778	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
5.	KUTJEVO	HRNJEVAC	Arheološko nalazište Brda, prapovijesno naselje	k.o. Lukač, k.č. br. 85, 86, 97, 103, 104	Z-1973	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
6.	KUTJEVO	HRNJEVAC	Arheološko nalazište Košarine, prapovijesno naselje	k.o. Lukač, k.č. br. 133, 134, 136, 138, 139, 142, 144, 146, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 159, 161	Z-1976	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
7.	KUTJEVO	KUTJEVO	„Mihalje“, prapovijesno naselje	Vinogradarsko područje uz istočni rub Kutjeva	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
8.	KUTJEVO	KUTJEVO	„Vlastelinski vinograd“, prapovijesno naselje	Vinogradarsko područje uz istočni rub Kutjeva	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
9.	KUTJEVO	LUKAČ	„Gradac“, prapovijesno naselje	Položaj „Gradac“, oko 2 km sjeverno od Lukača (na TK25 kota 536, na HOK kota 320)	PR	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
10.	KUTJEVO	LUKAČ	„Kagovac“ (,Kagovci“), prapovijesno groblje	Položaj „Kagovac“, oko 1,5 km sjeverozapadno od Lukača, oko 700 m jugozapadno od položaja „Gradac“ (kota 536 / 320)	PR	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište

11.	KUTJEVO	MITROVAC	„Gradina“, prapovijesno naselje	Položaj oko 1,5 km sjeverno od Mitrovca, u predjelu „Grabovište“	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
12.	KUTJEVO	MITROVAC	Groblje iz kasnog brončanog doba	Nedaleko naselja na „Gradini“ iznad Mitrovca; točan položaj nepoznat	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
13.	VELIKA	GORNJI VRHOVCI	„Mali Papuk“, naselje iz kasnog brončanog doba	Položaj na brdu „Mali Papuk“ (kota 638), oko 4,5 km sjeverno od Gornjih Vrhovaca	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
14.	VELIKA	STRAŽEMAN	Papuk (vrh Papuka), naselje iz kasnog brončanog doba	Vrh Papuka (kota 953)	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
15.	VELIKA	VELIKA	„Klinovac“ („Klenovac“), nalazište iz kasnog brončanog doba	U šumi „Klinovac“, između Ivačke glave (kota 913) i Padežkog visa (kota 778), nedaleko izvora Veličanke, oko 7 km sjeverno od središta Velike, k.o. Radovanci	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
16.	VELIKA	VELIKA	Antičko nalazište – Toplice	Područje bazena termalne vode na sjeveroistočnom rubu naselja Velika	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
17.	VELIKA	VELIKA	Arheološko nalazište Pliš, naselje iz kasnog brončanog doba	k.o. Radovanci, dio k.č. br. 1273/17	Z-5754	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
18.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz kasnog srednjeg vijeka – PD „Lapjak“	Lokacija PD „Lapjak“ iznad bazena u Velikoj	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
19.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz kasnog srednjeg vijeka – zgrada HEP-a	Lokacija zgrade HEP-a na sjeverozapadnom rubu naselja Velika	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
	<i>Virovitičko-podravski županija</i>						
20.	ORAHOVICA	DUZLUK	„Rastova kosa“, naselje iz kasnog brončanog doba	Položaj u predjelu „Rastova kosa“, na istaknutoj uzvisini (kota 650, JI od kote 682), oko 1,5 km SZ od vrha Kapavac (kota 792), oko 1,7 km JZ od Starog grada Oršulić te oko 3,5 km JZ od Duzluka	PR	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište

OBRAMBENE, SAKRALNE I JAVNE GRAĐEVINE

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Položaj / adresa / k.o., k.č. br.	Status	Vrsta kulturnog dobra	Klasifikacija
	Požeško-slavonska županija						
1.	BRESTOVAC	KAMENSKI VUČJAK	Ruševine Starog grada Kamengrada	k.o. Gornji Vrhovci, k.č. br. 860/1, 860/2	Z-393	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina
2.	KAPTOL	DOLJANOVCI	Srednjovjekovna utvrda Pogana gradina	Oko 3 km sjeveroistočno od Doljanovaca, u predjelu Papuka koji se naziva „Pogana gradina“	E	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina
3.	VELIKA	STRAŽEMAN	Srednjovjekovna utvrda Stražeman	Položaj „Grad“ (kota 583,8), oko 3 km sjeverno od Stražemana	E	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina
4.	VELIKA	VELIKA	Crkva sv. Augustina	k.o. Velika, k.č. br. 274/1	Z-420	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
5.	VELIKA	VELIKA	Srednjovjekovni grad Velika	k.o. Velika, k.č. br. 2322	Z-419	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina
	Virovitičko-podravska županija						
6.	ČAČINCI	SLATINSKI DRENOVAC	Crkva sv. Georgija	k.o. Slatinski Drenovac, k.č. br. 1, 2	Z-4715	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
7.	ČAČINCI	SLATINSKI DRENOVAC	Drenovačka utvrda Klak	Južno od Slatinskog Drenovca, na brijegu visine 305 m n/m	E	Nepokretno - pojedinačno	Obrambena građevina
8.	ORAHOVICA	DUZLUK	Kompleks manastira s crkvom sv. Nikole	k.o. Manastir Orahovica, k.č. br. 1, 2	Z-370	Nepokretno - pojedinačno	Sakralni kompleks
9.	ORAHOVICA	ORAHOVICA	Grad „Ružica“	k.o. Duzluk, k.č. br. 18, 19/1, 20/1, 20/2, 20/3, 1320; k.o. Orahovica, k.č. br. 1203/2, 1203/1	Z-375	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina
10.	ORAHOVICA	ORAHOVICA	Ostaci plemićke kurije (<i>Curiae Nobilitaris</i>)	k.o. Orahovica, k.č. br. 1068	Z-4714	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina
11.	ORAHOVICA	ORAHOVICA	Srednjovjekovni grad Oršulić	k.o. Duzluk, k.č. br. 1324/1	Z-376	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina

TRADICIJSKO GRADITELJSTVO

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Položaj / adresa / k.o., k.č. br.	Status	Vrsta kulturnog dobra	Klasifikacija
	<i>Požeško-slavonska županija</i>						
1.	KAPTOL	DOLJANOVCI	Grobljanska kapela	U središtu sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
2.	VELIKA	VELIKA	Kapelica sv. Antuna iz 1996.	Uz Ulicu Stjepana Radića	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
3.	VELIKA	VELIKA	Tradicijska kuća i okućnica	S. Radića 56	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
4.	VELIKA	VELIKA	Tradicijska kuća u ključ	F. Cirakija 26	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
5.	VELIKA	VELIKA	Tradicijska kuća u ključ	S Radića 6 (8)	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
6.	VELIKA	VELIKA	Ulični niz pet kuća	S. Radića 30, 32, 34, 36 i 38	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicisko graditeljstvo
	<i>Virovitičko-podravska županija</i>						
7.	ORAHOVICA	DUZLUK	Kuća iz 1948. s okućnicom	Manastirska 34	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
8.	ORAHOVICA	DUZLUK	Tradicijska zabatna kuća	Manastirska 23	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
9.	ORAHOVICA	DUZLUK	Tradicijska zabatna kuća	Manastirska 31	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
10.	ORAHOVICA	DUZLUK	Zidana zvonara iz 1897. God.	Ružicina ul.	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo

KULTURNO-POVIJESNI KRAJOLICI

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Položaj / adresa / k.o., k.č. br.	Status	Vrsta kulturnog dobra	Klasifikacija
	<i>Virovitičko-podravska županija</i>						
1.	ČAČINCI	SLATINSKI DRENOVAC	Kulturno-povijesni krajolik Jankovac	k.o. Slatinski Drenovac, k.č. br. 644/1, 605/1, 1032	Z-4090	Nepokretno - kulturni krajolik / krajobraz	Kulturni krajolik / krajobraz

1.2.2.3. Pregledne tabele kulturnih dobara u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk

PREGLED SVIH KULTURNIH DOBARA

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Položaj / adresa / k.o., k.č. br.	Status	Vrsta kulturnog dobra	Klasifikacija
	<i>Požeško-slavonska županija</i>						
1.	BRESTOVAC	KAMENSKI VUČJAK	Nalazište iz mlađeg željeznog doba (kasna latenska kultura)	Okolica Kamenskog Vučjaka	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
2.	BRESTOVAC	ŠUŠNJARI	Mozaik „Šušnjarska bitka“	k.o. Sažije, k.č.br. 1024	Z-2779	Nepokretno - pojedinačno	Memorijalna građevina
3.	KAPTOL	BEŠINCI	<i>Seoska kapela*</i>	Središte sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
4.	KAPTOL	BEŠINCI	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	k. br. 34	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
5.	KAPTOL	ČEŠLJAKOVCI	<i>Tradicijska zabatna kuća i okućnica*</i>	k. br. 77	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
6.	KAPTOL	ČEŠLJAKOVCI	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	k. br. 75	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
7.	KAPTOL	ČEŠLJAKOVCI	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	k. br. 41	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
8.	KAPTOL	ČEŠLJAKOVCI	<i>Ulični niz četiriju tradicijskih kuća*</i>	k. br. 33, 35, 37, 39	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
9.	KAPTOL	DOLJANOVCI	„Voljevac“ („Voljavac“), srednjovjekovno nalazište	Zemljište „Voljevac“ („Voljavac“) zapadno od Doljanovaca	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
10.	KAPTOL	DOLJANOVCI	Prapovijesna nekropola	Položaj u sjevernom dijelu Doljanovaca, južno od sjecišta cesta koje u Doljanovce vode iz Bešinaca i Komarovaca	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
11.	KAPTOL	GOLO BRDO	„Topinica“, prapovijesno nalazište	Oranica na zemljištu „Topinica“ u Golom brdu	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
12.	KAPTOL	GOLO BRDO	<i>Raspelo iz 1916.*</i>	Raskrižje u središtu sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
13.	KAPTOL	GOLO BRDO	<i>Štagalj*</i>	k. br. 42	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo

14.	KAPTOL	GOLO BRDO	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	k. br. 11	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
15.	KAPTOL	GOLO BRDO	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	k. br. 20	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
16.	KAPTOL	GOLO BRDO	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	k. br. 54	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
17.	KAPTOL	GOLO BRDO	<i>Tri javna bunara*</i>	Glavna ulica	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
18.	KAPTOL	KAPTOL	Crkva sv. Petra i Pavla	k.o. Kaptol k.č.br. 1180	Z-394	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
19.	KAPTOL	KAPTOL	Stari grad Kaptol	k.o. Kaptol, k.č. br. 1167, 1166, 1168	Z-395	Nepokretno - pojedinačno	Sakralno-profana građevina
20.	KAPTOL	KAPTOL	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	Vinogradska 48	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
21.	KAPTOL	KAPTOL	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	Malca 5	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
22.	KAPTOL	KAPTOL	<i>Župni dvor*</i>	k.o. Kaptol k.č.br. 1531/1	Z-3697	Nepokretno - pojedinačno	Sakralno-profana građevina
23.	KAPTOL	PODGORJE	<i>Brdska visokoprizemnica*</i>	k. br. 68	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
24.	KUTJEVO	HRNJEVAC	<i>Kapela-zvonara*</i>	Središte sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
25.	KUTJEVO	KUTJEVO	Povijesni kompleks Kutjevo	k.o. Kutjevo, k.č. br. 545, 546/1	Z-398	Nepokretno - pojedinačno	Sakralno-profana građevina
26.	KUTJEVO	LUKAČ	<i>„Ambar i pivnica“*</i>	k. br. 39	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
27.	KUTJEVO	LUKAČ	„Baščice“, prapovijesno naselje	k.o. Lukač, k.č. br. 260	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
28.	KUTJEVO	LUKAČ	„Kremenište“, prapovijesno naselje	Zemljište „Kremenište“ jugoistočno od Lukača	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
29.	KUTJEVO	LUKAČ	<i>Raspelo od lijevanog željeza*</i>	Na izlazu iz sela prema Podgorju	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
30.	KUTJEVO	LUKAČ	<i>Zidana zvonara i drveno raspelo iz 1959.*</i>	Središte sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
31.	KUTJEVO	VENJE	<i>Kapela*</i>	Središte sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
32.	KUTJEVO	VENJE	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	k. br. 18	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
33.	KUTJEVO	VETOVO	„Kozjak“, prapovijesno naselje	Položaj „Kozjak“, oko 1 km sjeverozapadno od Vetova (kota 295)	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište

34.	KUTJEVO	VETOVO	„Okrajnje selo“, nalazište iz kasnog brončanog doba	Zemljište „Okrajnje selo“ u okolici Vetova	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
35.	KUTJEVO	VETOVO	Groblje iz kasnog brončanog doba	Okolica Vetova	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
36.	KUTJEVO	VETOVO	Naselje iz kasnog brončanog doba	Okolica Vetova	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
37.	KUTJEVO	VETOVO	<i>Poklonac*</i>	Majdanska ul.	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
38.	KUTJEVO	VETOVO	<i>Tradicijska kuća u ključ*</i>	Stjepana Radića 19	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
39.	KUTJEVO	VETOVO	<i>Tradicijska uzdužna kuća*</i>	Stjepana Radića 15	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
40.	KUTJEVO	VETOVO	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	Majdanska 30	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
41.	KUTJEVO	VETOVO	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	Majdanska 7	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
42.	KUTJEVO	VETOVO	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	Majdanska 2	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
43.	KUTJEVO	VETOVO	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	Matije Gupca 4	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
44.	VELIKA	BIŠKUPCI	„Majur“, antičko nalazište	Pašnjak na zemljištu „Majur“, nedaleko nogometnog igrališta u Biškupcima	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
45.	VELIKA	BIŠKUPCI	Antičko nalazište	Područje sela Biškupci	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
46.	VELIKA	BIŠKUPCI	<i>Kuća u ključ s kolskim ulazom*</i>	k. br. 44, 46	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
47.	VELIKA	BIŠKUPCI	Nalazište iz starijeg željeznog doba	Okolica Biškupaca	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
48.	VELIKA	BIŠKUPCI	<i>Tradicijska kuća u ključ i štagalj*</i>	k. br. 24	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
49.	VELIKA	BIŠKUPCI	<i>Tradicijska zabatna kuća i štagalj*</i>	k. br. 120	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
50.	VELIKA	DOLJANCI	„Stari Doljanci“, srednjovjekovno nalazište	Područje sela Doljanci	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
51.	VELIKA	DRAGA	Ostava iz kasnog brončanog doba	Područje sela Draga	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
52.	VELIKA	DRAGA	<i>Štagalj braće Kraljević iz 1936. *</i>	k. br. 48	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
53.	VELIKA	DRAGA	<i>Štagalj*</i>	k. br. 51	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo

54.	VELIKA	DRAGA	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	k. br. 50	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
55.	VELIKA	DRAGA	<i>Uzdužna kamena kuća i štagalj*</i>	k. br. 52	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
56.	VELIKA	GORNJI VRHOVCI	„Selište“, prapovijesno i srednjovjekovno naselje	k.o. Gornji Vrhovci, k.č. br. 153/4, 155/2, 156/2, 157/2, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173/1, 173/2, 173/3, 179, 180, 181, 182, 183/1, 183/2, 184/1, 184/2, 185/1, 193, 194, 195/1, 195/2, 196/1, 196/2, 198/1, 199/1	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
57.	VELIKA	POTOČANI	„Mali Grad“, prapovijesno naselje (kostolačka i starčevačka kultura)	Položaj na vrhu brda „Mali grad“ iznad Potočana, kota 372	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
58.	VELIKA	POTOČANI	<i>Ambar na kamenom podzidu*</i>	k. br. 14	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
59.	VELIKA	POTOČANI	Nalazište iz bakrenog doba (vučedolska kultura)	Sjeverni dio sela Potočani, u podnožju brda „Mali grad“, oko 1 km južno od vrha brda (kota 372) te oko 150 m zapadno od naselja bakrenog doba s grobnicom lasinjske kulture	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
60.	VELIKA	POTOČANI	Nalazište iz brončanog doba (kultura licenske keramike)	Sjeverni dio sela Potočani	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
61.	VELIKA	POTOČANI	Nalazište iz kasnog srednjeg vijeka	Sjeverni dio sela Potočani	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
62.	VELIKA	POTOČANI	Naselje iz bakrenog doba s grobnicom lasinjske kulture	Sjeverni dio sela Potočani, u podnožju brda „Mali grad“, oko 1 km jugoistočno od vrha brda (kota 372)	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
63.	VELIKA	POTOČANI	<i>Tradicijska kuća „T“ – tlocrta*</i>	k. br. 17	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo

64.	VELIKA	RADOVANSKI	Arheološka zona Štivanica - Zastranica, antičko i srednjovjekovno naselje	k.o. Radovanci, k.č. br. 507, 508, 509, 510, 515/1, 515/2, 511, 512/1, 512/2, 513, 514, 517, 516, 518, 519/1, 519/2, 520/1, 520/2, 521/1, 521/2, 522/1, 522/2, 522/3, 523/1, 523/2, 524/1, 524/3, 524/2, 525/1, 525/2, 526/1, 526/2, 527/1, 527/3, 528/1, 528/2, 527/2, 529/1, 529/2, 529/4, 529/3, 530/2, 530/1, 530/3, 531/1, 531/2, 532, 533/1, 534, 535/1, 536/1, 533/2, 535/2, 536/2, dio 1233, dio 1235; k.o. Velika, k.č. br. 804, 805, 806, 807, 808/1, 808/2, 809, 810, 811	P- 4323	Nepokretno – kulturno- povijesna cjelina	Kopnena arheološka zona
65.	VELIKA	RADOVANSKI	Arheološko nalazište Radovanačko brdo, antička nekropola	k.o. Radovanci, k.č. br. 492/1, 492/2, 492/3, 492/4, 492/5	Z- 1978	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
66.	VELIKA	RADOVANSKI	Naselje iz mlađeg kamenog doba (sopotska kultura)	Radovanci, kod kbr. 13	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
67.	VELIKA	STRAŽEMAN	Crkva sv. Mihovila Arkandela	k.o. Stražeman, k.č. br. 1254	Z-415	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
68.	VELIKA	STRAŽEMAN	<i>Raspelo iz 1913.*</i>	Raskrižje u centru sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko gradištvo
69.	VELIKA	STRAŽEMAN	<i>Tradicijska zablatna kuća*</i>	k. br. 36	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko gradištvo
70.	VELIKA	VELIKA	„Mala Velika“ - prapovijesno nalazište	„Mala Velika“, jugoistočni dio naselja Velika	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
71.	VELIKA	VELIKA	Antičko nalazište - Zvonimirova ulica	Zemljište između Zvonimirove ulice u Velikoj i istočne padine Radovanačkog brda	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
72.	VELIKA	VELIKA	Antičko nalazište – željeznička stanica	Zemljište zapadno od željezničke stanice u Velikoj	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
73.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz brončanog doba	Trg bana Josipa Jelačića	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište

74.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz mlađeg željeznog doba (rana latenska kultura)	Ulica Vladimira Nazora, zemljište uz kbr. 16	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
75.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz starijeg željeznog doba	Okolica željezničke stanice	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
76.	VELIKA	VELIKA	Spomenik u obliku obeliska sa spomen pločom na mjestu ukopa poginulih boraca NOR-a u Velikoj	k.o. Velika, k.č.br. 1025/1, 1025/2	Z-2777	Nepokretno	Memorijalna građevina
77.	VELIKA	VELIKA	Zgrada stare škole - sjedište JU Park prirode Papuk	Velika, Ulica Stjepana Radića 46	PR	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina
	Virovitičko-podravska županija						
78.	ČAČINCI	KRAJNA	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	k. br. 50a	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
79.	ČAČINCI	KRAJNA	<i>Zidana zvonara i raspelo iz 1889. g.*</i>	Uz glavni put	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
80.	ORAHOVICA	DONJA PIŠTANA	<i>Tradicijska zabatna kuća*</i>	Radićev odvojak 18	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
81.	ORAHOVICA	DONJA PIŠTANA	<i>Zidana zvonara, neožbukana s drvenim raspekom*</i>	Ispred Ul. Bana Jelačića 30	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
82.	ORAHOVICA	DONJA PIŠTANA	<i>Zidani poklonac s drvenim raspekom*</i>	Na ulazu u selo	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
83.	ORAHOVICA	GORNJA PIŠTANA	<i>Zidana zvonara, ožbukana*</i>	Uz glavni put	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
84.	ORAHOVICA	KOKOČAK	<i>Zidana zvonara, neožbukana*</i>	U središtu sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
85.	ORAHOVICA	ORAHOVICA	<i>Crkva Uzašašća sv. Križa*</i>	k.o. Orahovica k.č.br. 1	Z-377	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
86.	VOĆIN	KOMETNIK	Spomenik i grobnica seljaka iz sela Kometnik i Dobrić	k.o. Kometnik, k.č.br. 610	Z-2538	Nepokretno	Memorijalna građevina
87.	VOĆIN	VOĆIN	Arheološko nalazište Sv. Marija	k.o. Voćin, k.č. br. 122/1	P-3530	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
88.	VOĆIN	VOĆIN	Crkva Blažene Djevice Marije	k.o. Voćin, k.č. br. 121, 120	Z-385	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
89.	VOĆIN	VOĆIN	Spomenik žrtvama fašističkog terora i zgrada bivše općine	k.o. Voćin, k.č.br. 76	Z-2539	Nepokretno	Memorijalna građevina
90.	VOĆIN	VOĆIN	Stari grad Voćin	k.o. Voćin, k.č. br. 1/2	Z-384	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina

ZAŠTIĆENA KULTURNA DOBRA

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Položaj / adresa / k.o., k.č. br.	Status	Vrsta kulturnog dobra	Klasifikacija
	Požeško-slavonska županija						
1.	BRESTOVAC	ŠUŠNJARI	Mozaik „Šušnjarska bitka“	k.o. Sažije, k.č.br. 1024	Z-2779	Nepokretno - pojedinačno	Memorijalna građevina
2.	KAPTOL	KAPTOL	Crkva sv. Petra i Pavla	k.o. Kaptol k.č.br. 1180	Z-394	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
3.	KAPTOL	KAPTOL	Stari grad Kaptol	k.o. Kaptol, k.č. br. 1167, 1166, 1168	Z-395	Nepokretno - pojedinačno	Sakralno-profana građevina
4.	KAPTOL	KAPTOL	Župni dvor	k.o. Kaptol k.č.br. 1531/1	Z-3697	Nepokretno - pojedinačno	Sakralno-profana građevina
5.	KUTJEVO	KUTJEVO	Povijesni kompleks Kutjevo	k.o. Kutjevo, k.č. br. 545, 546/1	Z-398	Nepokretno - pojedinačno	Sakralno-profana građevina
6.	VELIKA	RADOVANSKI	Arheološko nalazište Radovanačko brdo, antička nekropola	k.o. Radovanci, k.č. br. 492/1, 492/2, 492/3, 492/4, 492/5	Z-1978	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
7.	VELIKA	STRAŽEMAN	Crkva sv. Mihovila Arkandela	k.o. Stražeman, k.č. br. 1254	Z-415	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
8.	VELIKA	VELIKA	Spomenik u obliku obeliska sa spomen pločom na mjestu ukopa poginulih boraca NOR-a u Velikoj	k.o. Velika, k.č.br. 1025/1, 1025/2	Z-2777	Nepokretno - pojedinačno	Memorijalna građevina
	Virovitičko-podravska županija						
9.	VOĆIN	KOMETNIK	Spomenik i grobnica seljaka iz sela Kometnik i Dobrić	k.o. Kometnik, k.č.br. 610	Z-2538	Nepokretno - pojedinačno	Memorijalna građevina
10.	VOĆIN	VOĆIN	Crkva Blažene Djevice Marije	k.o. Voćin, k.č. br. 121, 120	Z-385	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
11.	VOĆIN	VOĆIN	Spomenik žrtvama fašističkog terora i zgrada bivše općine	k.o. Voćin, k.č.br. 76	Z-2539	- pojedinačno	Memorijalna građevina
12.	VOĆIN	VOĆIN	Stari grad Voćin	k.o. Voćin, k.č. br. 1/2	Z-384	Nepokretno	Javna građevina
13.	ORAHOVICA	ORAHOVICA	Crkva Uzašašća sv. Križa	k.o. Orahovica k.č.br. 1	Z-377	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina

PREVENTIVNO ZAŠTIĆENA KULTURNA DOBRA

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Položaj / adresa / k.o., k.č. br.	Status	Vrsta kulturnog dobra	Klasifikacija
	<i>Požeško-slavonska županija</i>						
1.	VELIKA	RADOVANSKI	Arheološka zona Štivanica - Zastranica, antičko i srednjovjekovno naselje	k.o. Radovanci, k.č. br. 507, 508, 509, 510, 515/1, 515/2, 511, 512/1, 512/2, 513, 514, 517, 516, 518, 519/1, 519/2, 520/1, 520/2, 521/1, 521/2, 522/1, 522/2, 522/3, 523/1, 523/2, 524/1, 524/3, 524/2, 525/1, 525/2, 526/1, 526/2, 527/1, 527/3, 528/1, 528/2, 527/2, 529/1, 529/2, 529/4, 529/3, 530/2, 530/1, 530/3, 531/1, 531/2, 532, 533/1, 534, 535/1, 536/1, 533/2, 535/2, 536/2, dio 1233, dio 1235; k.o. Velika, k.č. br. 804, 805, 806, 807, 808/1, 808/2, 809, 810, 811	P-4323	Nepokretno – kulturno-povijesna cjelina	Kopnena arheološka zona
	<i>Virovitičko-podravska županija</i>						
2.	VOČIN	VOČIN	Arheološko nalazište Sv. Marija	k.o. Vočin, k.č. br. 122/1	P-3530	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište

EVIDENTIRANA KULTURNA DOBRA

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Položaj / adresa / k.o., k.č. br.	Status	Vrsta kulturnog dobra	Klasifikacija
	<i>Požeško-slavonska županija</i>						
1.	BRESTOVAC	KAMENSKI VUČJAK	Nalazište iz mlađeg željeznog doba (kasna latenska kultura)	Okolica Kamenskog Vučjaka	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
2.	KAPTOL	BEŠINCI	Seoska kapela	Središte sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo

3.	KAPTOL	BEŠINCI	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 34	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
4.	KAPTOL	ČEŠLJAKOVCI	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 75	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
5.	KAPTOL	ČEŠLJAKOVCI	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 41	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
6.	KAPTOL	ČEŠLJAKOVCI	Tradicijska zabatna kuća i okućnica	k. br. 77	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
7.	KAPTOL	ČEŠLJAKOVCI	Ulični niz četiriju tradicijskih kuća	k. br. 33, 35, 37, 39	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
8.	KAPTOL	DOLJANOVCI	„Voljevac“ („Voljavac“), srednjovjekovno nalazište	Zemljište „Voljevac“ („Voljavac“) zapadno od Doljanovaca	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
9.	KAPTOL	DOLJANOVCI	Prapovijesna nekropola	Položaj u sjevernom dijelu Doljanovaca, južno od sjecišta cesta koje u Doljanovce vode iz Bešinaca i Komarovaca	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
10.	KAPTOL	GOLO BRDO	„Topinica“, prapovijesno nalazište	Oranica na zemljištu „Topinica“ u Golom brdu	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
11.	KAPTOL	GOLO BRDO	Raspelo iz 1916.	Raskrižje u središtu sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
12.	KAPTOL	GOLO BRDO	Štagalj	k. br. 42	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
13.	KAPTOL	GOLO BRDO	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 11	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
14.	KAPTOL	GOLO BRDO	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 20	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
15.	KAPTOL	GOLO BRDO	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 54	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
16.	KAPTOL	GOLO BRDO	Tri javna bunara	Glavna ulica	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
17.	KAPTOL	KAPTOL	Tradicijska zabatna kuća	Vinogradska 48	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
18.	KAPTOL	KAPTOL	Tradicijska zabatna kuća	Malca 5	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
19.	KAPTOL	PODGORJE	Brdska visokoprizemnica	k. br. 68	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
20.	KUTJEVO	HRNJEVAC	Kapela-zvonara	Središte sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
21.	KUTJEVO	LUKAČ	„Ambar i pivnica“	k. br. 39	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo

22.	KUTJEVO	LUKAČ	„Baščice“, prapovijesno naselje	k.o. Lukač, k.č. br. 260	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
23.	KUTJEVO	LUKAČ	„Kremenište“, prapovijesno naselje	Zemljište „Kremenište“ jugoistočno od Lukača	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
24.	KUTJEVO	LUKAČ	Raspelo od lijevanog željeza	Na izlazu is sela prema Podgorju	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
25.	KUTJEVO	LUKAČ	Zidana zvonara i drveno raspelo iz 1959.	Središte sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
26.	KUTJEVO	VENJE	Kapela	Središte sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
27.	KUTJEVO	VENJE	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 18	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
28.	KUTJEVO	VETOVO	„Kozjak“, prapovijesno naselje	Položaj „Kozjak“, oko 1 km sjeverozapadno od Vetova (kota 295)	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
29.	KUTJEVO	VETOVO	„Okrajnje selo“, nalazište iz kasnog brončanog doba	Zemljište „Okrajnje selo“ u okolici Vetova	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
30.	KUTJEVO	VETOVO	Groblje iz kasnog brončanog doba	Okolica Vetova	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
31.	KUTJEVO	VETOVO	Naselje iz kasnog brončanog doba	Okolica Vetova	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
32.	KUTJEVO	VETOVO	Poklonac	Majdanska ul.	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
33.	KUTJEVO	VETOVO	Tradicijska kuća u ključ	Stjepana Radića 19	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
34.	KUTJEVO	VETOVO	Tradicijska uzdužna kuća	Stjepana Radića 15	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
35.	KUTJEVO	VETOVO	Tradicijska zabatna kuća	Majdanska 30	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
36.	KUTJEVO	VETOVO	Tradicijska zabatna kuća	Majdanska 7	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
37.	KUTJEVO	VETOVO	Tradicijska zabatna kuća	Majdanska 2	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
38.	KUTJEVO	VETOVO	Tradicijska zabatna kuća	Matije Gupca 4	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
39.	VELIKA	BIŠKUPCI	„Majur“, antičko nalazište	Pašnjak na zemljištu „Majur“, nedaleko nogometnog igrališta u Biškupcima	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
40.	VELIKA	BIŠKUPCI	Antičko nalazište	Područje sela Biškupci	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište

41.	VELIKA	BIŠKUPCI	Kuća u ključ s kolskim ulazom	k. br. 44, 46	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
42.	VELIKA	BIŠKUPCI	Nalazište iz starijeg željeznog doba	Okolica Biškupaca	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
43.	VELIKA	BIŠKUPCI	Tradicijska kuća u ključ i štagalj	k. br. 24	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
44.	VELIKA	BIŠKUPCI	Tradicijska zabatna kuća i štagalj	k. br. 120	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
45.	VELIKA	DOLJANCI	„Stari Doljanci“, srednjovjekovno nalazište	Područje sela Doljanci	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
46.	VELIKA	DRAGA	Ostava iz kasnog brončanog doba	Područje sela Draga	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
47.	VELIKA	DRAGA	Štagalj	k. br. 51	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
48.	VELIKA	DRAGA	Štagalj braće Kraljević iz 1936.	k. br. 48	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
49.	VELIKA	DRAGA	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 50	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
50.	VELIKA	DRAGA	Uzdužna kamena kuća i štagalj	k. br. 52	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
51.	VELIKA	GORNJI VRHOVCI	„Selište“, prapovijesno i srednjovjekovno naselje	k.o. Gornji Vrhovci, k.č. br. 153/4, 155/2, 156/2, 157/2, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173/1, 173/2, 173/3, 179, 180, 181, 182, 183/1, 183/2, 184/1, 184/2, 185/1, 193, 194, 195/1, 195/2, 196/1, 196/2, 198/1, 199/1	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
52.	VELIKA	POTOČANI	„Mali Grad“, prapovijesno naselje (kostolačka i starčevačka kultura)	Položaj na vrhu brda „Mali grad“ iznad Potočana, kota 372	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
53.	VELIKA	POTOČANI	Ambar na kamenom podzidu	k. br. 14	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo

54.	VELIKA	POTOČANI	Nalazište iz bakrenog doba (vučedolska kultura)	Sjeverni dio sela Potočani, u podnožju brda „Mali grad“, oko 1 km južno od vrha brda (kota 372) te oko 150 m zapadno od naselja bakrenog doba s grobnicom lasinjske kulture	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
55.	VELIKA	POTOČANI	Nalazište iz brončanog doba (kultura licenske keramike)	Sjeverni dio sela Potočani	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
56.	VELIKA	POTOČANI	Nalazište iz kasnog srednjeg vijeka	Sjeverni dio sela Potočani	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
57.	VELIKA	POTOČANI	Naselje iz bakrenog doba s grobnicom lasinjske kulture	Sjeverni dio sela Potočani, u podnožju brda „Mali grad“, oko 1 km jugoistočno od vrha brda (kota 372)	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
58.	VELIKA	POTOČANI	Tradicijska kuća „T“ - tlocrta	k. br. 17	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
59.	VELIKA	RADOVANI	Naselje iz mlađeg kamenog doba (sopotska kultura)	Radovanci, kod kbr. 13	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
60.	VELIKA	STRAŽEMAN	Raspelo iz 1913.	Raskrižje u centru sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
61.	VELIKA	STRAŽEMAN	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 36	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
62.	VELIKA	VELIKA	„Mala Velika“ - prapovijesno nalazište	„Mala Velika“, jugoistočni dio naselja Velika	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
63.	VELIKA	VELIKA	Antičko nalazište - Zvonimirova ulica	Zemljište između Zvonimirove ulice u Velikoj i istočne padine Radovanačkog brda	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
64.	VELIKA	VELIKA	Antičko nalazište – željeznička stanica	Zemljište zapadno od željezničke stanice u Velikoj	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
65.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz brončanog doba	Trg bana Josipa Jelačića	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
66.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz mlađeg željeznog doba (rana latenska kultura)	Ulica Vladimira Nazora, zemljište uz kbr. 16	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
67.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz starijeg željeznog doba	Okolica željezničke stanice	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište

	<i>Virovitičko-podravsko županija</i>						
68.	ČAČINCI	KRAJNA	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 50a	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
69.	ČAČINCI	KRAJNA	Zidana zvonara i raspelo iz 1889. g.	Uz glavni put	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
70.	ORAHOVICA	DONJA PIŠTANA	Tradicijska zabatna kuća	Radićev odvojak 18	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
71.	ORAHOVICA	DONJA PIŠTANA	Zidana zvonara, neožbukana s drvenim raspekom	Ispred Ul. Bana Jelačića 30	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
72.	ORAHOVICA	DONJA PIŠTANA	Zidani poklonac s drvenim raspekom	Na ulazu u selo	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
73.	ORAHOVICA	GORNJA PIŠTANA	Zidana zvonara, ožbukana	Uz glavni put	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
74.	ORAHOVICA	KOKOČAK	Zidana zvonara, neožbukana	U središtu sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo

KULTURNA DOBRA KOJA SE PREDLAŽU ZA ZAŠTITU

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Položaj / adresa / k.o., k.č. br.	Status	Vrsta kulturnog dobra	Klasifikacija
	<i>Požeško-slavonska županija</i>						
1.	VELIKA	VELIKA	Zgrada stare škole - sjedište JU Park prirode Papuk	Velika, Ulica Stjepana Radića 46	PR	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina

ARHEOLOŠKA NALAZIŠTA I ZONE

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Položaj / adresa / k.o., k.č. br.	Status	Vrsta kulturnog dobra	Klasifikacija
	<i>Požeško-slavonska županija</i>						
1.	BRESTOVAC	KAMENSKI VUČJAK	Nalazište iz mlađeg željeznog doba (kasna latenska kultura)	Okolica Kamenskog Vučjaka	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
2.	KAPTOL	DOLJANOVCI	„Voljevac“ („Voljavac“), srednjovjekovno nalazište	Zemljište „Voljevac“ („Voljavac“) zapadno od Doljanovaca	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
3.	KAPTOL	DOLJANOVCI	Prapovijesna nekropola	Položaj u sjevernom dijelu Doljanovaca, južno od sjecišta cesta koje u Doljanovce vode iz Bešinaca i Komarovaca	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
4.	KAPTOL	GOLO BRDO	„Topinica“, prapovijesno nalazište	Oranica na zemljištu „Topinica“ u Golom brdu	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
5.	KUTJEVO	LUKAČ	„Baščice“, prapovijesno naselje	k.o. Lukač, k.č. br. 260	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
6.	KUTJEVO	LUKAČ	„Kremenište“, prapovijesno naselje	Zemljište „Kremenište“ jugoistočno od Lukača	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
7.	KUTJEVO	VETOVO	„Kozjak“, prapovijesno naselje	Položaj „Kozjak“, oko 1 km sjeverozapadno od Vetova (kota 295)	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
8.	KUTJEVO	VETOVO	„Okrajnje selo“, nalazište iz kasnog brončanog doba	Zemljište „Okrajnje selo“ u okolici Vetova	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
9.	KUTJEVO	VETOVO	Groblje iz kasnog brončanog doba	Okolica Vetova	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
10.	KUTJEVO	VETOVO	Naselje iz kasnog brončanog doba	Okolica Vetova	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
11.	VELIKA	BIŠKUPCI	„Majur“, antičko nalazište	Pašnjak na zemljištu „Majur“, nedaleko nogometnog igrališta u Biškupcima	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište

12.	VELIKA	BIŠKUPCI	Antičko nalazište	Područje sela Bišupci	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
13.	VELIKA	BIŠKUPCI	Nalazište iz starijeg željeznog doba	Okolica Bišupaca	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
14.	VELIKA	DOLJANCI	„Stari Doljanci“, srednjovjekovno nalazište	Područje sela Doljanci	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
15.	VELIKA	DRAGA	Ostava iz kasnog brončanog doba	Područje sela Draga	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
16.	VELIKA	GORNJI VRHOVCI	„Selište“, prapovijesno i srednjovjekovno naselje	k.o. Gornji Vrhovci, k.č. br. 153/4, 155/2, 156/2, 157/2, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173/1, 173/2, 173/3, 179, 180, 181, 182, 183/1, 183/2, 184/1, 184/2, 185/1, 193, 194, 195/1, 195/2, 196/1, 196/2, 198/1, 199/1	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
17.	VELIKA	POTOČANI	„Mali Grad“, prapovijesno naselje (kostolačka i starčevačka kultura)	Položaj na vrhu brda „Mali grad“ iznad Potočana, kota 372	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
18.	VELIKA	POTOČANI	Nalazište iz bakrenog doba (vučedolska kultura)	Sjeverni dio sela Potočani, u podnožju brda „Mali grad“, oko 1 km južno od vrha brda (kota 372) te oko 150 m zapadno od naselja bakrenog doba s grobnicom lasinjske kulture	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
19.	VELIKA	POTOČANI	Nalazište iz brončanog doba (kultura licenske keramike)	Sjeverni dio sela Potočani	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
20.	VELIKA	POTOČANI	Nalazište iz kasnog srednjeg vijeka	Sjeverni dio sela Potočani	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
21.	VELIKA	POTOČANI	Naselje iz bakrenog doba s grobnicom lasinjske kulture	Sjeverni dio sela Potočani, u podnožju brda „Mali grad“, oko 1 km jugoistočno od vrha brda (kota 372)	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište

22.	VELIKA	RADOVANSKI	Arheološka zona Štivanica - Zastranica, antičko i srednjovjekovno naselje	k.o. Radovanci, k.č. br. 507, 508, 509, 510, 515/1, 515/2, 511, 512/1, 512/2, 513, 514, 517, 516, 518, 519/1, 519/2, 520/1, 520/2, 521/1, 521/2, 522/1, 522/2, 522/3, 523/1, 523/2, 524/1, 524/3, 524/2, 525/1, 525/2, 526/1, 526/2, 527/1, 527/3, 528/1, 528/2, 527/2, 529/1, 529/2, 529/4, 529/3, 530/2, 530/1, 530/3, 531/1, 531/2, 532, 533/1, 534, 535/1, 536/1, 533/2, 535/2, 536/2, dio 1233, dio 1235; k.o. Velika, k.č. br. 804, 805, 806, 807, 808/1, 808/2, 809, 810, 811	P- 4323	Nepokretno – kulturno- povijesna cjelina	Kopnena arheološka zona
23.	VELIKA	RADOVANSKI	Arheološko nalazište Radovanačko brdo, antička nekropola	k.o. Radovanci, k.č. br. 492/1, 492/2, 492/3, 492/4, 492/5	Z- 1978	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
24.	VELIKA	RADOVANSKI	Naselje iz mlađeg kamenog doba (sopotska kultura)	Radovanci, kod kbr. 13	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
25.	VELIKA	VELIKA	„Mala Velika“ - prapovijesno nalazište	„Mala Velika“, jugoistočni dio naselja Velika	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
26.	VELIKA	VELIKA	Antičko nalazište - Zvonimirova ulica	Zemljište između Zvonimirove ulice u Velikoj i istočne padine Radovanačkog brda	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
27.	VELIKA	VELIKA	Antičko nalazište – željeznička stanica	Zemljište zapadno od željezničke stanice u Velikoj	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
28.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz brončanog doba	Trg bana Josipa Jelačića	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
29.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz mlađeg željeznog doba (rana latenska kultura)	Ulica Vladimira Nazora, zemljište uz kbr. 16	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište
30.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz starijeg željeznog doba	Okolica željezničke stanice	E	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište

	<i>Virovitičko-podravska županija</i>						
31.	VOĆIN	VOĆIN	Arheološko nalazište Sv. Marija	k.o. Voćin, k.č. br. 122/1	P-3530	Nepokretno - pojedinačno	Kopneno arheološko nalazište

SAKRALNE, SAKRALNO-PROFANE I JAVNE GRAĐEVINE

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Položaj / adresa / k.o., k.č. br.	Status	Vrsta kulturnog dobra	Klasifikacija
	<i>Požeško-slavonska županija</i>						
1.	KAPTOL	KAPTOL	Crkva sv. Petra i Pavla	k.o. Kaptol k.č.br. 1180	Z-394	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
2.	KAPTOL	KAPTOL	Stari grad Kaptol	k.o. Kaptol, k.č. br. 1167, 1166, 1168	Z-395	Nepokretno - pojedinačno	Sakralno-profana građevina
3.	KAPTOL	KAPTOL	Župni dvor	k.o. Kaptol k.č.br. 1531/1	Z-3697	Nepokretno - pojedinačno	Sakralno-profana građevina
4.	KUTJEVO	KUTJEVO	Povijesni kompleks Kutjevo	k.o. Kutjevo, k.č. br. 545, 546/1	Z-398	Nepokretno - pojedinačno	Sakralno-profana građevina
5.	VELIKA	STRAŽEMAN	Crkva sv. Mihovila Arkandela	k.o. Stražeman, k.č. br. 1254	Z-415	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
6.	VELIKA	VELIKA	Zgrada stare škole - sjedište JU Park prirode Papuk	Velika, Ulica Stjepana Radića 46	PR	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina
	<i>Virovitičko-podravska županija</i>						
7.	VOĆIN	VOĆIN	Crkva Blažene Djevice Marije	k.o. Voćin, k.č. br. 121, 120	Z-385	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina
8.	VOĆIN	VOĆIN	Stari grad Voćin	k.o. Voćin, k.č. br. 1/2	Z-384	Nepokretno - pojedinačno	Javna građevina
9.	ORAHOVICA	ORAHOVICA	Crkva Uzašašća sv. Križa	k.o. Orahovica k.č.br. 1	Z-377	Nepokretno - pojedinačno	Sakralna građevina

MEMORIJALNE GRAĐEVINE (ANTIFAŠISTIČKI POKRET)

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Položaj / adresa / k.o., k.č. br.	Status	Vrsta kulturnog dobra	Klasifikacija
	<i>Požeško-slavonska županija</i>						
1.	BRESTOVAC	ŠUŠNJARI	Mozaik „Šušnjarska bitka“	k.o. Sažije, k.č.br. 1024	Z-2779	Nepokretno - pojedinačno	Memorijalna građevina
2.	VELIKA	VELIKA	Spomenik u obliku obeliska sa spomen pločom na mjestu ukopa poginulih boraca NOR-a u Velikoj	k.o. Velika, k.č.br. 1025/1, 1025/2	Z-2777	Nepokretno - pojedinačno	Memorijalna građevina
	<i>Virovitičko-podravska županija</i>						
3.	VOĆIN	KOMETNIK - JORGIĆI	Spomenik i grobnica seljaka iz sela Kometnik i Dobrić	k.o. Kometnik, k.č.br. 610	Z-2538	Nepokretno - pojedinačno	Memorijalna građevina
4.	VOĆIN	VOĆIN	Spomenik žrtvama fašističkog terora i zgrada bivše općine	k.o. Voćin, k.č.br. 76	Z-2539	Nepokretno - pojedinačno	Memorijalna građevina

TRADICIJSKO GRADITELJSTVO

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Položaj / adresa / k.o., k.č. br.	Status	Vrsta kulturnog dobra	Klasifikacija
	<i>Požeško-slavonska županija</i>						
1.	KAPTOL	BEŠINCI	Seoska kapela	Središte sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
2.	KAPTOL	BEŠINCI	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 34	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
3.	KAPTOL	ČEŠLJAKOVCI	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 75	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
4.	KAPTOL	ČEŠLJAKOVCI	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 41	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
5.	KAPTOL	ČEŠLJAKOVCI	Tradicijska zabatna kuća i okućnica	k. br. 77	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
6.	KAPTOL	ČEŠLJAKOVCI	Ulični niz četiriju tradicijskih kuća	k. br. 33, 35, 37, 39	E	Nepokretno – pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo

7.	KAPTOL	GOLO BRDO	Raspelo iz 1916.	Raskrižje u središtu sela	E	Nepokretno – pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
8.	KAPTOL	GOLO BRDO	Štagalj	k. br. 42	E	Nepokretno – pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
9.	KAPTOL	GOLO BRDO	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 11	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
10.	KAPTOL	GOLO BRDO	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 20	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
11.	KAPTOL	GOLO BRDO	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 54	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
12.	KAPTOL	GOLO BRDO	Tri javna bunara	Glavna ulica	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
13.	KAPTOL	KAPTOL	Tradicijska zabatna kuća	Vinogradska 48	E	Nepokretno -pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
14.	KAPTOL	KAPTOL	Tradicijska zabatna kuća	Malca 5	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
15.	KAPTOL	PODGORJE	Brdska visokoprizemnica	k. br. 68	E	Nepokretno – pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
16.	KUTJEVO	HRNJEVAC	Kapela-zvonara	Središte sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
17.	KUTJEVO	LUKAČ	Zidana zvonara i drveno raspelo iz 1959.	Središte sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
18.	KUTJEVO	LUKAČ	„Ambar i pivnica“	k. br. 39	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
19.	KUTJEVO	LUKAČ	Raspelo od lijevanog željeza	Na izlazu is sela premaPodgorju	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
20.	KUTJEVO	VENJE	Kapela	Središte sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
21.	KUTJEVO	VENJE	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 18	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
22.	KUTJEVO	VETOVO	Tradicijska zabatna kuća	Majdanska 30	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
23.	KUTJEVO	VETOVO	Tradicijska zabatna kuća	Majdanska 7	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
24.	KUTJEVO	VETOVO	Tradicijska zabatna kuća	Majdanska 2	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
25.	KUTJEVO	VETOVO	Poklonac	Majdanska ul.	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
26.	KUTJEVO	VETOVO	Tradicijska uzdužna kuća	Stjepana Radića 15	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
27.	KUTJEVO	VETOVO	Tradicijska kuća u ključ	Stjepana Radića 19	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
28.	KUTJEVO	VETOVO	Tradicijska zabatna kuća	Matije Gupca 4	E	Nepokretno – pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo

29.	VELIKA	BIŠKUPCI	Kuća u ključ s kolskim ulazom	k. br. 44, 46	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
30.	VELIKA	BIŠKUPCI	Tradicijska kuća u ključ i štagalj	k. br. 24	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
31.	VELIKA	BIŠKUPCI	Tradicijska zabatna kuća i štagalj	k. br. 120	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
32.	VELIKA	DRAGA	Štagalj	k. br. 51	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
33.	VELIKA	DRAGA	Štagalj braće Kraljević iz 1936.	k. br. 48	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
34.	VELIKA	DRAGA	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 50	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
35.	VELIKA	DRAGA	Uzdužna kamena kuća i štagalj	k. br. 52	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
36.	VELIKA	POTOČANI	Ambar na kamenom podzidu	k. br. 14	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
37.	VELIKA	POTOČANI	Tradicijska kuća „T“ - tlocrta	k. br. 17	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
38.	VELIKA	STRAŽEMAN	Raspelo iz 1913.	Raskrižje u centru sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
39.	VELIKA	STRAŽEMAN	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 36	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
	<i>Virovitičko-podravska županija</i>						
40.	ČAČINCI	KRAJNA	Tradicijska zabatna kuća	k. br. 50a	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
41.	ČAČINCI	KRAJNA	Zidana zvonara i raspelo iz 1889. g.	Uz glavni put	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
42.	ORAHOVICA	DONJA PIŠTANA	Tradicijska zabatna kuća	Radićev odvojak 18	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
43.	ORAHOVICA	DONJA PIŠTANA	Zidana zvonara, neožbukana s drvenim raspekom	Ispred Ul. Bana Jelačića 30	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
44.	ORAHOVICA	DONJA PIŠTANA	Zidani poklonac s drvenim raspekom	Na ulazu u selo	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
45.	ORAHOVICA	GORNJA PIŠTANA	Zidana zvonara, ožbukana	Uz glavni put	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo
46.	ORAHOVICA	KOKOČAK	Zidana zvonara, neožbukana	U središtu sela	E	Nepokretno - pojedinačno	Tradicijsko graditeljstvo

1.2.3. PODACI O KULTURNIM DOBRIMA NA PODRUČJU I U KONTAKTNOJ ZONI PARKA PRIRODE PAPUK

1.2.3.1.

ARHEOLOŠKI LOKALITETI ²¹⁸

Požeško-slavonska županija

Zaštićeni arheološki lokaliteti

KAPTOL - ARHEOLOŠKA ZONA GRADCI, naselje i groblje iz starijeg željeznog doba (Z-4420)

Arheološka zona Gradci kod Kaptola smještena je pri vrhu jednog od južnih obronaka gore Papuk. Riječ je o šumskom području pod imenom Bistra, čije su prirodne pogodnosti već u starijem željeznom dobu prepoznali nosioci halštatske kulture (8.- 5. st. pr. Kr.), o čemu svjedoče ostaci gradinskog naselja, te istraženi dio pripadajućeg groblja.

Na groblju „Gradci“, u ritualu incineracije, pokopani su istaknuti članovi zajednice, pri čemu je grobni humak označavao visok društveni status pokojnika. Do sada je definirano 25, a istraženo 15 grobnih humaka – tumula. U svim tumulima nalazile su se manje drvene komore različitih dimenzija; neke su bile obzidane kamenom, a u dva slučaja (tumuli 10 i 15) pojavljuju se i tragovi manjih dromosa (ritualnih hodnika), dok je u tumulu 13 paljevinski grob bio ukopan u jamu. Groblje se nalazi na oko 450 m nmv, a čini se da je bilo ograđeno manjom fortifikacijom. Istraženi ostaci groblja manifestiraju osnovne značajke halštatske kulture koju obilježava ekstenzivna proizvodnja i uporaba željeza, te izražena društvena struktura s dominacijom ratničke aristokracije pod vodstvom plemenskog ili rodovskog poglavara (kneza), čija je moć počivala na kontroli trgovačkih putova prema naprednim mediteranskim zemljama, kao i na prirodnim resursima naselja. Dosadašnja istraživanja datiraju groblje na Gradcima u razdoblje 720. - 550. god. pr. Kr. (stupanj Ha C1 i C2, te Ha D1).

Naselje na brdu „Gradci“ (nekadašnji toponimi također „Gradca“ i „Gradac“) tipičan je primjer halštatskog utvrđenog naselja koje dominira prostorom i predstavlja sjedište lokalnog vladara. Gradina se nalazi sjeverno od nekropole, na uzvišenju koje je od nekropole odvojeno dubokim kanjonom potoka. Sa zapada, sjevera i juga okružena je strmim padinama, dok se s istočne strane uz gradinu proteže izduženo uzvišenje koje je, sudeći prema rezultatima pokusnih soni, imalo stambenu i obrambenu ulogu. Površina naselja organizirana je u terase, čime je uvećana iskoristivost prostora. Utvrđeno je da je velika površina

²¹⁸ Podaci su pribavljeni proučavanjem dokumentacije Konzervatorskog odjela u Požegi te digitalne baze podataka Registra kulturnih dobara RH, kao i dostupne stručne i znanstvene literature, čiji je abecedni pregled dan na kraju ove podloge, a korištene su i spoznaje dobivene obilascima terena od strane nadležnog konzervatora – arheologa.

naselja bila uključena u aktivan život, koji je vjerojatno trajao u kontinuitetu sve do ranog ili srednjeg latena. Na temelju pokretnih nalaza iz razdoblja eneolitika, može se pretpostaviti i postojanje ranijeg, bakrenodobnog naselja u blizini halštatske nekropole.

Istraživanja halštatske nekropole na „Gradcima“ iznad Kaptola 2013. god. (snimila: V. Ciganović)

KAPTOL - ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE ČEMERNICE, groblje iz starijeg željeznog doba (Z-2778)

Arheološko nalazište Čemernice nalazi se u vinorodnom području sjeverno od naselja Kaptol. Tijekom prvih istraživanja, provedenim u razdoblju od 1965. do 1971. god. otkriveno je 14 tumula iz starijeg željeznog doba, među kojima se ističu dva kneževska groba s bogatom ratničkom opremom. Unutar širokog kompleksa halštatske kulture, koja je obuhvaćala velik dio središnje i zapadne Europe, Kaptol je, zahvaljujući specifičnom i vrijednom arheološkom materijalu pronađenom prilikom spomenutih istraživanja dao ime čitavoj kulturnoj grupi (Martijanec-Kaptol), koja je obilježila prostor sjeverne Hrvatske i susjednih zemalja, a predstavlja jedan od najznačajnijih kulturnih fenomena uopće.

Nedavna revizijska istraživanja tumula XI i tumula III donijela su nove vrijedne spoznaje i nalaze. U tumulu XI, najsjevernijem tumulu nekropole, pronađena je 2007. god. monumentalna drvena grobna komora obzidana kamenom, s vrijednim pokretnim inventarom. Slična komora otkrivena je 2009. god. i

pod tumulom III, ali je imala i prilazni ritualni hodnik – dromos; na podu dromosa pronađeni su ostaci s lomače, na prijelazu iz dromosa u komoru lonac s kostima koji je najvjerojatnije poslužio kao urna, a u komori tri keramičke posude. Tijekom istraživanja otkriveno je da je komora ukopana u objekt starčevačke kulture ranog neolitika (6. tisućljeće pr. Kr.), dio naselja čije se tragovi u vidu ulomaka keramike i kućnog lijepa pronalaze na širem području lokaliteta. Keramika kulture Belegiš I ukazuje da se na ovom nalazištu živjelo i u srednjem brončanom dobu (1700.-1300. god. Pr. Kr.). Osim toga su tijekom zaštitnih istraživanja u neposrednoj blizini tumula III tijekom 2011. god. utvrđeni ostaci gospodarskog objekta Retz-Gajary kulture.

Pogled iz zraka (si-jz) na arheološko nalazište Kaptol-Čemernice s tumulom III (desno) nakon istraživanja 2009. god.; dokumentacija KOPŽ

HRNJEVAC - ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE BRDA, prapovijesno naselje (Z-1973)

Arheološko nalazište Brda (u stručnoj literaturi najčešće se spominje pod nazivom „Brdo“) nalazi se na padini vinorodnog brežuljka sjeverno od sela Hrnjevac. Uočio ga je 1898. god. povjerenik Narodnog muzeja, današnjeg Arheološkog muzeja u Zagrebu, Milan Turković., koji je Muzeju darovao prve poznate keramičke i litičke nalaze s ovog lokaliteta. Oni pripadaju mlađem kamenom (sopotska kultura), bakrenom (lasinjska i Retz-Gajary kultura tipa Kevderc-Hrnjevac) te kasnom brončanom ili starijem željeznom dobu, a kasnijim pregledima terena prikupljen je i materijal razvijenog srednjeg vijeka.

Navedeno bogatstvo nalaza iz različitih razdoblja pokazuje dugi kontinuitet naseljavanja na ovom pogodnom, plodnom i povišenom položaju u južnom prigorju Papuka.

Pogled s jugozapada na arheološko nalazište Brda kod Hrnjevca. (snimila V. Ciganović)

HRNJEVAC - ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE KOŠARINE, prapovijesno naselje (Z-1976)

Arheološko nalazište Košarine ubicirano je na danas vinogradarskom području sjeverne okolice sela Hrnjevac, jugozapadno od nalazišta Brda. Tijekom rigoliranja zemljišta za sadnju vinograda 1984. god. otkriveni su tragovi prapovijesnog naselja iz razdoblja mlađeg kamenog i bakrenog doba. Neolitički horizont prisutan je u ostacima sopotske kulture, a posebno se ističe keramički materijal Retz-Gajary kulture, koji je pronađen i na obližnjem nalazištu Brda. Naselje je zauzimalo veliku površinu, čije krajnje granice još nisu utvrđene.

Arheološko nalazište Hrnjevac – „Košarine“ u travnju 2013. god. (snimila V. Ciganović)

RADOVANSKI – ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE RADOVANAČKO BRDO, antička nekropola (Z-1978)

Arheološki lokalitet Radovanačko brdo nalazi se na istočnoj padini istoimenog brežuljka, smještenog na istočnom rubu sela Radovanci te nedaleko zapadnog ruba naselja Velika. Prvi put je uočen 1922. god., kada su prilikom rigolanja vinograda pronađeni prvi arheološki nalazi: antičke zidane grobnice s raskošnim inventarom – keramičkim posudama, staklenim čašama, keramičkim svjetiljkama i rimskim novcem s početka 4. st.. Godine 1976. provedena su sondažna istraživanja Muzeja Požeške kotline, tijekom kojih su dokumentirana tri kosturna groba s bogatim priložima, koji su se sastojali od potpuno sačuvanih keramičkih posuda, brončanih fibula, željeznog noža, staklenih perlica i brončanog rimskog novca.

Na istom lokalitetu zabilježeni su i nalazi koji pripadaju prapovijesnom i srednjovjekovnom razdoblju.

Pogled ji-sz na arheološko nalazište Radovanačko brdo (snimila V. Ciganović)

VELIKA – ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE PLIŠ, naselje iz kasnog brončanog doba (Z-5754)

Arheološko nalazište Pliš smješteno je na jednom od istaknutih južnih obronaka Papuka, sjeverno od sela Velika. Na nekadašnju stratešku važnost upućuje njegov položaj iznad doline potoka Veličanka, koji predstavlja prirodnu komunikaciju prema sjeveru i Podravini. Riječ je o jednom od rijetkih visinskih prapovijesnih naselja u sjevernoj Hrvatskoj. Terenskim pregledima i zaštitnim arheološkim istraživanjima dokumentirani su ostaci naselja u vidu ulomaka keramičkih posuda i kućnog lijepa, zatim ulomaka piramidalnih utega i žrvnja, životinjskih kostiju, te dijela kamenog kalupa. Navedeni nalazi datiraju pripadajuće naselje u kasno brončano doba, stupanj Ha A1, odnosno 12. st. pr. Kr., a tipološki odgovaraju kraju starije i početku mlađe faze kulture polja sa žarama. Nalaz kamenog kalupa za lijevanje brončanih predmeta potvrđuje važnost naselja kao metalurškog centra u mreži istovremenih naselja na prostoru Požeške kotline.

U neposrednoj blizini predmetnog nalazišta, na susjednom, istočnom uzvišenju, nalaze se ostaci srednjovjekovnog grada Velika (Z-419), prema jugu se pruža pogled na plato s prapovijesnim, antičkim i srednjovjekovnim arheološkim nalazištem Radovanačko brdo (Z-1978), dok je na jugozapadu smješteno

arheološko nalazište Mali grad iznad Potočana, na kojem je utvrđeno gradinsko naselje iz razdoblja eneolitika.

*Pogled j-s na Pliš (lijevo) i ostatke srednjovjekovne utvrde (desno) s ceste Velika – Slatinski Drenovac
(snimila V. Ciganović)*

Istočni dio nalazišta Pliš većim je dijelom uništen uslijed višegodišnje eksploatacije kamena unutar Eksploatacijskog polja „Pliš – Mališćak“ kamenoloma Veličanka II, unatoč opetovanim intervencijama djelatnika nadležnog Konzervatorskog odjela, JU Parka prirode Papuk i MUP-a te provedenom sudskom postupku. Rješenjem Ureda državne uprave u Požeško-slavonskoj županiji iz 2009. god. utvrđena je nova granica spomenutog eksploatacijskog polja, a tijekom 2011. god. ispunjeni su posebni uvjeti nadležnog tijela iz 2008. god. te su od strane investitora osigurana zaštitna arheološka istraživanja. Zaštitno sondiranje kontaktne zone između područja kamenoloma i središta kasnobrončanodobnog naselja na vrhu brda Pliš proveo je Centar za prapovijesna istraživanja iz Zagreba.

Istočna padina brda Pliš s kamenolomom Veličanka II, pogled si-jz, svibanj 2012. god. (snimila V. Ciganović)

Istočni dio nalazišta Pliš, pogled sa sjevera, proljeće 2011. god. (snimila V. Ciganović)

RADOVANSKI – ARHEOLOŠKA ZONA ŠTIVANICA-ZASTRANICA, antičko i srednjovjekovno naselje (P-4323)

Zona Štivanica - Zastranica predstavlja kontaktnu arheološku zonu između antičke nekropole čiji su ostaci utvrđeni na nalazištu Radovanačko brdo (Z-1978) na sjeveru i antičkog naselja ubiciranog na području arheološke zone Kamenjača – Kruzi – Lučica - Matislavci (P-4186) na jugu. Tijekom arheološkog rekognosciranja trase brze ceste Požega – Velika na površini oranica koje prekrivaju područje predmetne zone pronađeni su ulomci antičke keramike, kamenje, opeke, komadi mramora, te ulomci srednjovjekovne keramike koji upućuju na naseljavanje ovog položaja tijekom spomenutih razdoblja. Ulomci srednjovjekovne keramike su grube fature, a riječ je o dijelovima rubova i trbuha lonaca, od kojih je nekoliko bilo ukrašeno jednostrukom valovnicom. Zona je smještena istočno od naselja Radovanci, a zapadno od Velike, uz zapadnu stranu ceste koja iz Velike preko Papuka vodi do Slatinskog Drenovca.

Pogled sj-z na položaj arheološke zone Štivanica – Zastranica (u pozadini), južno od Radovanačkog brda (snimila V. Ciganović)

KAMENSKI VUČJAK – „VUČJA SMRT“, nalazište iz kasnog brončanog doba (E)

Brončani predmeti pronađeni 1932. god. na položaju „Vučja smrt“ kod Kamenskog Vučjaka, u usjeku šumskog puta uz potok Velinac podno Kamengrada, darovani su Muzeju Požeške kotline (danas Gradski muzej Požega) 30 godina kasnije, te su vjerojatno pripadali ostavi. Među predmetima se, uz dvije brončane narukvice otvorenih krajeva i polukružnog presjeka, od kojih je jedna ukrašena okomitim urezima, te ulomke oštrica dvaju uskih brončanih mačeva, posebno ističu tri ulomka brončanog torkvesa, ukrašena okomitim i kosim urezima te urezima u obliku jelove grančice. Ovakav torkves ima analogije u ostavi Poljanci I, koja se prema nalazima bodeža datira u kasno Br D i rano Ha A razdoblje (13.-12. st. pr. Kr.) tj. u II. fazu ostava prema K. Vinski-Gasparini, dok su dvije narukvice i ulomci oštrica dvaju mačeva pripisani razdoblju 10.-9. st. pr. Kr., koje K. Vinski-Gasparini označava kao III. fazu kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj.

KAMENSKI VUČJAK – nalazište iz mlađeg željeznog doba, kasna latenska kultura (E)

Nedaleko Kamenskog Vučjaka pronađena su dva duga željezna koplja, koja pripadaju dijelu kasnolatske bojne opreme, a pretpostavlja se da su nekada činila dio ostave ili groba.

Koplja imaju uski list rombičnog presjeka. Na tuljcu jednog koplja nalazi se rupica za zakovicu, pomoću koje je na koplje bio pričvršćen drveni nasadnik.

Iako se koplja često pronalaze u grobljima i naseljima keltskih Skordiska, na prostoru Papuka predstavljaju vrlo rijedak i značajan nalaz, čak i kada nedostaje poznavanje njihovog izvornog konteksta, kao što je to slučaj s nalazom iz Kamenskog Vučjaka. Njihova važnost ogleda se u tome što predstavljaju materijalan dokaz prisutnosti latenske kulture na ovom području tijekom njezine mlađe faze.

KUTJEVO – „MIHALJE“, prapovijesno naselje (E)

S nalazišta „Mihalje“ istočno od Kutjeva potječe nalaz plosnate bakrene sjekire, koju je 1897. god. Arheološkom muzeju u Zagrebu (tada Narodni muzej) kao muzejski povjerenik i istraživač - amater Požeške kotline poklonio kutjevački vlastelin Milan Turković. Riječ je o sjekiri vučedolske kulture, izuzetno rijetkom dokazu vučedolske metalurgije u ovom dijelu Slavonije te jednom od prvih metalnih predmeta koji su izrađeni u Hrvatskoj.

KUTJEVO – „VLASTELINSKI VINOGRAD“, prapovijesno naselje (E)

Rigolanjem „Vlastelinskog vinograda“ na brežuljku istočno od Kutjeva 1897. god. na površinu su došli ostaci višeslojnog prapovijesnog naselja: ulomci keramike, kućnog lijepa i litike. Prikupio ih je kutjevački

vlastelin Milan Turković i predao Arheološkom muzeju u Zagrebu. Keramika je pripisana sopotskoj kulturi, a nalaz bakrene sjekire vučedolskog kulturi. Na lokalitetu su pronađeni i ulomci velikih posuda starčevačke kulture, čija je gruba faktura ukrašena barbotinom, kao i dvije vodoravne ručke te dio noge. Vrijednost lokaliteta ogleda se u njegovu gotovo kontinuiranu naseljavanju tijekom prapovijesti (rani, srednji i kasni neolitik, kasni eneolitik), kao i činjenici da nalaz bakrene sjekire vučedolske kulture predstavlja rijedak trag razvijene vučedolske metalurgije na ovom prostoru te pripada najstarijim metalnim predmetima načinjenima na tlu Hrvatske.

LUKAČ – „BAŠČICE“, prapovijesno naselje (E)

Pretpostavljeno višeslojno prapovijesno naselje otkriveno je prilikom iskopa vojnih rovova 1991./1992. god. u sjevernom dijelu sela **Lukač**, na lijevoj obali istoimenog potoka. Naselje je smješteno na blagoj uzvisini (190 m nmv), na položaju „Baščice“. Pronađeni ulomci grube keramike starčevačke kulture rane faze mlađeg kamenog doba (6. tisućljeće pr. Kr.) ukrašeni su kaneliranim barbotinom, svojstvenim njezinom razvijenom stupnju. Osim toga su prikupljeni ulomci keramike sopotske kulture (oko 5480. - 3970. god. pr. Kr.), koja pripada srednjoj i kasnoj fazi mlađeg kamenog doba, te keramika Retz-Gajary kulture (oko 3960. - 3500. god. pr. Kr.) kasnog bakrenog doba.

MITROVAC – „GRADINA“, prapovijesno naselje (E)

Prvi nalazi s „Gradine“ iznad Mitrovca potječu iz 1898. god., a Arheološkom muzeju u Zagrebu, tada Narodnom muzeju, darovao ih je muzejski povjerenik Milan Turković. Uglavnom se radi o ulomcima keramičkih posuda, dok ostale predmete čine jedan pršljenak, jelenji rogovi, koštano šilo, ulomak kamene sjekire i jedan glineni idol. Materijal je pripisan vučedolskoj kulturi kasnog bakrenog doba i kasnom brončanom dobu.

Položaj „Gradina“ vjerojatno je poslužio za podizanje gradinskog naselja tijekom kasnog brončanog doba. Pretpostavljeno naselje zasigurno je činilo dio sustava gradinskih naselja na Papuku, kakva su otkrivena na drugim istaknutim položajima kao što su „Mali Papuk“ iznad Gornjih Vrhovaca, Vrh Papuka iznad Stražemana i „Pliš“ iznad Velike, a koja su prema svemu sudeći imala dobru međusobnu komunikaciju te važnu stratešku ulogu tijekom navedenog razdoblja.

Arheološki lokalitet iznad Mitrovca, detalj (snimila V. Ciganović)

BIŠKUPCI – „MAJUR“, antičko nalazište (E)

Na nalazištu „Majur“ u Buškupcima otkriveni su tragovi jednog od najstarijih antičkih naselja u ovom dijelu Slavonije. Ostaci su utvrđeni prilikom gradnje kuće 1982. god., a pokretni nalazi predani su tadašnjem Muzeju Požeške kotline (danas Gradski muzej Požega). Riječ je o dvije keramičke vodovodne cijevi, dok su nepokretne nalaze činili kameni temelji i ploče, koji su zajedno s cijevima interpretirani kao ostaci rimskog vodovoda.

DRAGA – ostava iz kasnog brončanog doba (E)

Ostava iz kasnog brončanog doba otkrivena je na nepoznatom nalazištu u okolini Drage, zapadno od Velike. Vjerojatno je sadržavala 11 brončanih srpova, nekoliko šupljih sjekira te nekoliko sjekira s krilcima. Veći dio ostave raznesen je i izgubljen, dok su preostali predmeti pohranjeni u Gradskom muzeju Požega i Dijecezanskom muzeju u Velikoj.

Danas se zna da su ostavi iz Drage sigurno pripadale sačuvane tri šuplje sjekire i jedna sjekira sa zaliscima, kao i tri srpa. Jedna šuplja sjekira ispod zadebljanog ruba ima vodoravno rebro iz kojeg izlaze

dvostruke kose linije, dok druga ima ušicu sa strane, a ispod zadebljanog ruba se nalaze tri vodoravna te tri okomita rebra, oblikujući dvostruki V-ukras koji se ne zatvara potpuno. Sjekire sa sličnim ukrasom pronađene su u ostavama Otok – Privlaka i Bizovac (stupanj Ha A, 12.-11. st. pr. Kr.), dok je sjekira s ušicom i kombinacijom ukrasa vodoravnih i okomitih rebara pronađena u ostavi Kapelna (Ha B1 ili IV. faza ostava tj. 10. st. pr. Kr.). Treća šuplja sjekira iz Drage je najmanja, ima zadebljani rub s tri okomite kanulure ispod njega i ušicu sa strane. Sjekira sa zaobljenim zaliscima italiskog tipa ima analogije u ostavama Brodski Varoš i Bizovac te se datira u Ha A, 12.-11. st. pr. Kr.

Jedan od spomenutih srpova ima jezičasti izdanak; drugi ima jezičasto produženje i dva rebra na ručki koja završava u obliku lastavičjeg repa, a između rebara su dvije vodoravne linije povezane jednom kosom; treći srp ima dugmetasti izdanak i tri okomita rebra na dršci. Analogije za posljednja dva srpa nalaze se u ostavi Tenja i datiraju se u 12.-11. st. pr. Kr.

GORNJI VRHOVCI – „SELIŠTE, prapovijesno i srednjovjekovno naselje (E)

Lokalitet Gornji Vrhovci - „Selište“ nalazi se jugoistočno od sela Gornji Vrhovci, na livadnom području istaknutog platoa podno obronka Papuka, na nadmorskoj visini od oko 500 m. Plato je sa sjeveroistočne, istočne i južne strane odsječen strmim padinama koje se naglo ruše u ponor, a svojim sjeverozapadnim dijelom otvara se prema današnjem selu, s kojim vizualno komunicira, kao i prema nedalekoj prometnici. Nasuprot platoa, prema jugu, diže se obronak kojeg mještani nazivaju „Ploče“, a prema sjeverozapadu pruža se pogled na predjel „Sredice“, gdje su također evidentirani srednjovjekovni ostaci.

Toponim „Selište“ ukazuje na postojanje nekadašnjeg naselja. Toj spoznaji pridonosi i blizina izvora vode kao temeljnog preduvjeta za život. Prema ulomcima keramike koju su pronašli djelatnici JU PP Papuk u proljeće 2006., izvjesne su najmanje dvije arheološke cjeline - prapovijesno i srednjovjekovno naselje. S obzirom na morfologiju terena, naznake obrambenih struktura i koncentraciju prapovijesne keramike pri vrhu platoa, moglo bi se raditi o prapovijesnoj gradini, što će potvrditi ili opovrći buduća arheološka istraživanja.

Prapovijesna keramika pripada sopotskoj kulturi (oko 5480. - 3970. god. pr. Kr.), najzastupljenijoj neolitičkoj kulturi na prostoru Požeške kotline, prisutnoj na čak dvadesetak nalazišta. Od njih treba izdvojiti Gornjim Vrhovcima najbliže sopotsko nalazište u Radovancima, također na obronku Papuka, što je rijedak slučaj, jer su sopotska naselja većinom smještena u nizini. Pojedini fragmenti pronađeni na lokalitetu Gornji Vrhovci – „Selište“ pripadaju klasičnoj fazi sopotske kulture. Također je zamijećena pojava mikrolita, kao uobičajenih artefakata sopotske, ali i drugih neolitičkih kultura.

Srednjovjekovna keramika, pronađena uglavnom na rubovima platoa, potječe iz 14. st., a neki ulomci vjerojatno i iz 12. st.; analogna je keramici iz Alilovaca kod Kaptola. Mogu se očekivati i podzemni ostaci srednjovjekovne arhitekture.

Dio keramičkih nalaza s lokaliteta Gornji Vrhovci – „Selište“ (snimila V. Ciganović)

POTOČANI – „MALI GRAD“, prapovijesno naselje kostolačke i starčevačke kulture (E)

Na istaknutom položaju sjeverno od Potočana (kota 372), na vrhu brda naziva „Mali grad“, tijekom arheološkog rekognosciranja prigorja Papuka ubicirano je gradinsko naselje kostolačke kulture (oko 3300.-2900. god. pr. Kr.) iz kasnog eneolitika, čiji su ostaci bili vidljivi prema ulomcima karakteristične keramike i tragovima nastambi. Iznenadna prenamjena nekadašnjeg livadnog područja u vinograd uništila je, na žalost, većinu kostolačkog naselja, što je utvrđeno naknadnim obilascima terena u nekoliko navrata. Na nižem dijelu gradine uočeni su ostaci naselja starije, starčevačke kulture ranog neolitika (6. tisućljeće pr. Kr.), što predstavlja zanimljiv i rijedak primjer s obzirom da su starčevačka naselja većinom smještena u nizinskom području. Ostaci su prisutni u vidu ulomaka keramike i kućnog lijepa na površini oranice.

„Mali grad“ iznad Potočana, detalj (snimila V. Ciganović)

POTOČANI – naselje iz bakrenog doba s grobnicom lasinjske kulture (E)

Masovna grobnica iz vremena lasinjske kulture otkrivena je u sklopu razorenog eneolitičkog naselja u Potočanima. Ono se nalazilo u sjevernom dijelu sela, u podnožju gradine ubicirane na vrhu brda koje se naziva „Mali grad“.

Grobnica je pronađena na lokaciji koja se nalazi oko 1 km jugoistočno od vrha spomenutog brda. Riječ je o jami u kojoj su pronađeni kosturni ostaci 50-tak osoba različite spolne i dobne pripadnosti.

Na atribuciju lasinjskoj kulturi uputili su prije svega ulomci keramike, za koje je tijekom istraživanja ustanovljeno kako su ubačeni u jamu zajedno s njenom zapunom te kontekstom nisu vezani uz ukop pokojnika; no radiokarbonska analiza kostiju s vrha i dna jame potvrdila je pretpostavljenu kulturološku odrednicu i precizno odredila vrijeme ukopa u 4200. god. pr. Kr.

Kako se ne radi o standardnom pogrebnom običaju, pogotovo u okvirima navedene kulture, spomenuti nalaz otvara mnoga pitanja o mogućoj sociološkoj, antropološkoj, religijskoj ili medicinskoj pozadini, koju će moći rasvijetliti i razjasniti tek buduće analize i istraživanja.

RADOVANSKI – naselje sopotske kulture mlađeg kamenog doba (E)

U Radovancima, tijekom arheološkog rekognosciranja te zemljanih radova na kbr. 13, ustanovljeni su tragovi naselja sopotske kulture iz srednje i mlađe faze kamenog doba. (druga polovica 6. te 5. i početak 4. tisućljeća pr. Kr.). Osim keramike i kućnog ljepa, pronađen je i ljudski kostur u blago zgrčenom položaju, za koji se smatralo kako predstavlja jedan od dva do sada poznata ukopa sopotske kulture uopće. Rezultati radiokarbonske analize, međutim, pokazali su kako se radi o ukopu lasinjske kulture, što je također izuzetno rijetka pojava.

Na nalazištu je otkriven i vrijedan nalaz slikane keramike, bliske lendelskoj varijanti sopotske kulture kasnog neolitika u Mađarskoj (cca 4900.-4300. god. pr. Kr.); ovaj je nalaz važan za proučavanje kulturnih kontakata na prostoru Panonije, tim više što su slični nalazi u Hrvatskoj vrlo rijetki.

STRAŽEMAN – PAPUK / VRH PAPUKA, naselje iz kasnog brončanog doba (E)

Na vrhu Papuka, s obzirom na arheološke nalaze te geografski ograničen prostor pogodan za naseljavanje, kao i izuzetno veliku nadmorsku visinu (preko 900 m), postojalo je u kasnom brončanom dobu manje naselje koje je vjerojatnog imalo sezonski karakter. Na blagoj zaravni pronađena je keramika gradinskog tipa, većinom porozne fature, s nekoliko izuzetaka koji čine ulomci glatke i polirane površine, a ima analogije u kasnobrončanodobnim naseljima sjeverne Hrvatske, sjeverne Bosne, Transdanubije, Dolenjske i Štajerske.

Nalazište na vrhu Papuka, detalj (snimio H. Potrebica; dokumentacija KOPŽ)

VELIKA – antičko nalazište, ZVONIMIROVA ULICA (E)

Prilikom iskopa rova za kanalizaciju 1982. god., na prostoru između Zvonimirove ulice u Velikoj i istočne padine Radovanačkog brda slučajno je otkrivena malena, opekrom zidana dječja grobnica s krovom „na dvije vode“ na dubini od 0,80 m. Uz nju je uočen i dio staze, načinjen od rimskih opeka. Nalazi pripadaju razdoblju antike (1. - 4. st.).

Blizina djelomično istražene antičke nekropole na „Radovanačkom brdu“ ukazuje na povezanost dvaju lokaliteta, te predstavlja vrijedan doprinos spoznajama o rimskoj prisutnosti na području Velike.

VELIKA – antičko nalazište, ŽELJEZNIČKA STANICA (E)

Zapadno od željezničke stanice u Velikoj slučajno je otkriveno 7 grobnica u nizu u kojima su nađene staklene boce, nešto novca, jedna kopča i jedna posuda od keramike. Grobnice pripadaju antičkom razdoblju, vremenu rimske vladavine u Panoniji (1. – 4. st.).

Ovo nalazište najvjerojatnije čini cjelinu s nalazištima u Zvonimirovoj ulici i na Radovanačkom brdu, te ukazuje na vrlo prostran raster nekadašnje rimske nekropole u Velikoj.

VELIKA – nalazište iz mlađeg željeznog doba (rana latenska kultura), ULICA VLADIMIRA NAZORA (E)

Grob iz rane faze mlađeg željeznog doba pronađen je 1979. god. u ulici Vladimira Nazora kod kbr. 16 prilikom kopanja bunara. Inventar groba koji je dospio u tadašnji Muzej Požeške kotline (danas Gradski muzej Požega) činilo je 12 brončanih ranolatskih zoomorfnih fibula, ulomci pločaste fibule tipa Sanski most, tri brončane i dvije srebrne narukvice, srebrni prsten, pršljen te jantarne i staklene perle.

Brojnost i bogatstvo nalaza potaknuli su pokusna iskopavanja 1980. god., te je otkrivena grobna konstrukcija od riječnih oblutaka na koju je bila položena pokojnica. Uz kosti, pronađeni su i sitni komadi ugljena, perle i ulomci keramike.

U Požegu je naknadno pristigao još jedan dio grobne opreme, koji se sastojao od niza vrijednih primjeraka ranolatskog nakita: dvije brončane ranolatske fibule, spiralno savijena srebrna pletena narukvica, narebrena narukvica, dvije plastično raščlanjene narukvice okruglog presjeka te narukvica rombičnog presjeka i prebačenih krajeva, zatim perle od jantara (4 piramidalne i 20 diskoidnih) i stakla mliječno-bijele i kobaltno-plave boje (8 amforastih i 1 bikonična).

Ovaj izniman nalaz svjedoči o procesu rane latenizacije južne Panonije te predstavlja jednu od stožernih točaka u poznavanju odnosa starije - halštatske i novonastale - latenske kulture, koja je obilježila razdoblje mlađeg željeznog doba u većem dijelu današnje Europe. On ilustrira žensku nošnju iz sredine 4. st. pr. Kr., na kojoj su jasno vidljivi prvi izravni latenski utjecaji na južnopanonsku sredinu, konkretno na južno prigorje Papuka.

Navedena grobna cjelina upućuje na postojanje groblja u širem kontekstu, kao i pripadajućeg naselja iz istog vremena na papučkim obroncima.

*Dio inventara ranolatenskog groba iz Velike u stalnom postavu Gradskog muzeja Požega 2008. god.
(snimila V. Ciganović)*

Arheološki lokaliteti koji se predlažu za zaštitu

LUKAČ – „GRADAC“, prapovijesno naselje (PR)

Na položaju „Gradac“ iznad Lukača tijekom sustavnog rekognosciranja Papuka početkom ovog stoljeća otkriveno je gradinsko naselje sa složenim sustavom fortifikacija. Naselje se smjestilo na vrhu jednog od južnih obronaka Papuka (kota 320); uočljiv je središnji, najviši dio naselja, okružen manjim bedemom, oko kojega se nalazi široka zaravan, otvorena prema jugu. Oko čitavog naselja podignut je još jedan bedem, dok je na sjeveru otkriven nekadašnji ulaz u gradinu. S naselja se pruža pogled na cijelu Požešku kotlinu, a prema zapadu je vidljiv i obronak Papuka na kojem se nalazi gradinsko naselje Kaptol – Gradci (Z-4420).

Na čitavoj površini gradine pronađeni su mnogobrojni ulomci keramike, koja tipološki odgovara razdoblju kasnog brončanog i starijeg željeznog doba. Među nalazima se ističu ulomci lonaca zaobljenog tijela i ravnog ili izvučenog ruba, kao i lonaca sa stožastim vratom i izvučenim rubom, smeđe ili oker boje

te zrnaste, porozne fakture, tzv. gradinskog tipa, s paralelama u naseljima kasnog brončanog doba u sjevernoj Hrvatskoj, Transdanubiji, sjevernoj Bosni, Dolenjskoj i Štajerskoj.

Na lokalitetu se kontinuirano provode šumarski radovi, te ga je potrebno zaštititi i pokusno istražiti, tim više što naselje na „Gradcu“ pripada rijetkim primjerima mogućeg kontinuiteta života koji se odvijao na prijelazu kasnog brončanog u starije željezno doba u Požeškoj kotlini.

Keramika in situ na lokalitetu Lukač – „Gradac“, detalj (snimio H. Potrebeca; dokumentacija KOPŽ)

LUKAČ – „KAGOVAC“ / „KAGOVCI“, prapovijesno groblje pod tumulima (PR)

Nedaleko naselja na položaju „Gradac“ iznad Lukača, na lokalitetu „Kagovci“ („Kagovac“) uočeni su i grobni humci - tumuli koji mu vjerojatno pripadaju, a s naseljem su prema svemu sudeći bili povezani putem koji se u šumi ocrtava kao usjek. Utvrđeno je da je groblje činilo barem 8 većih tumula, a njihov točan broj za sada nije moguće utvrditi radi neprohodne vegetacije. Pretpostavlja se da grobovi pripadaju starijem željeznom dobu, koje na promatranom prostoru traje od oko 750. do oko 500. god. pr. Kr.

Tumuli se nalaze na šumskoj zaravni, s obje strane šumskog puta. Na jednom od tumula uočena je devastacija, rov kojim se pokušalo doprijeti do unutrašnjosti tumula.

Zbog ugroženosti grobnih humaka, njihove izloženosti mogućim novim pokušajima pljačke, a time i devastacije, kao i zbog njihove velike kulturne i znanstvene vrijednosti, ovo je nalazište potrebno zaštititi i istražiti.

Primjer grobnog humka na lokalitetu „Kagovci“ iznad Lukača (snimio H. Potreblica; dokumentacija KOPŽ)

Virovitičko-podravska županija

Preventivno zaštićeni arheološki lokaliteti

VOĆIN – ARHEOLOŠKO NALAZIŠTE SV. Marija (P-3530)

Toponim „Sv. Marija“ označava sjeverni dio arheološkog lokaliteta (k.č. br. 122/1), u čijem je središnjem dijelu sagrađena župna crkva. Središnji i južni dio arheološkog lokaliteta (toponim „Crkvište“) obuhvaćeni su zaštitom crkve s okolišem kao sakralnog kompleksa (Z-385).

U razdoblju od 1968. god. do danas utvrđeni su i djelomično istraženi ostaci franjevačkog samostana iz 1490. god. sjeverno od današnje župne crkve, sagrađene u kasnogotičkom stilu oko 1500. god. Na temeljima samostana u sjevernom dijelu arheološkog lokaliteta u novije vrijeme sagrađen je župni stan.

Među novijim nalazima ističu se rezultati istraživačke kampanje 2008. god. u istočnom dijelu samostanskog kompleksa, kada je pronađen srednjovjekovni pod samostana ukrašen motivom rombova. Dosadašnjim istraživanjima sjevernog dijela arheološkog lokaliteta obuhvaćen je južni segment nekadašnjeg samostana, dok preostali dio samostana nije istražen. Istraženi arhitektonski ostaci konzervirani su i čine dio neposrednog okoliša obnovljene crkve.

*Pogled sj-jz na konzervirane arhitektonske ostatke kasnosrednjovjekovnog samostana uz crkvu
Pohoda Blažene Djevice Marije u Voćinu (snimila V. Ciganović)*

Arheološki lokaliteti koji se predlažu za zaštitu

DUZLUK – „RASTOVA KOSA“, naselje iz kasnog brončanog doba (PR)

Prilikom šumarskih radova na istaknutoj uzvisini u predjelu „Rastova kosa“ („Rastovac“) iznad Orahovice uočena je velika količina keramike kulture polja sa žarama iz kasnog brončanog doba. Riječ je o visinskom naselju velike površine, sa sačuvanim tragovima fortifikacije. Gorska kosa spaja dva istaknuta uzvišenja obrasla šumom, te postoji mogućnost da se radi i o dvojnoj gradini. Izvjesno je da je

naselje nadgledalo komunikaciju usjecima potoka iznad Orahovice, koja je činila južni rub komunikacijskog prostora Podravine. Tome u prilog ide i njegov položaj na visini od 650 m n/m. Ovaj položaj nalazi se jugoistočno u odnosu na kotu 682 te oko 1,5 km sjeverozapadno od vrha Kapavac (kota 792), kao i oko 1,7 km jugozapadno od Starog grada iznad Orahovice.

Pronađena keramika pripada ulomcima lonaca zaobljenog tijela i ravnog ruba ukrašenog kosim urezima ili bez ukrasa, lonaca zaobljenog tijela i izvučenog ruba, lonaca zaobljenog tijela i stožastog ili cilindričnog vrata, s izvučenim rubom ukrašenim vodoravnim fazetiranjem ili bez ukrasa, zatim lonaca S-profiliranog tijela i izvučenog ruba, te zdjela zaobljenog tijela i uvučenog ruba, koje su ukrašene vodoravnim ili kosim fazetiranjem ili su bez ukrasa. Osim toga su pronađene zdjele zaobljenog tijela i ravnog ruba, neukrašene ili ukrašene vodoravnim žlijebovima ili kosim urezima na rubu, kao i zdjele S-profiliranog tijela. Prikupljene su trakaste, okrugle i ovalne ručke, ulomci ukrašeni plastičnom trakom s otiscima prsta ili nokta ili s kosim urezima, zatim neukrašenim plastičnim trakama ili kosim žlijebovima. Pronađeno je i nekoliko keramičkih pršljenova, od kojih je jedan ukrašen kosim kanelurama. Uočen je i dio prijenosnog ognjišta.

Kako je nalazište izloženo kontinuiranim šumarskim radovima, potrebno ga je zaštititi i pokusno istražiti, kako bi se dokumentirali arheološki ostaci i dobili precizniji podaci o ovom vrijednom lokalitetu.

Dosadašnje arheološke spoznaje svrstavaju naselje na „Rastovoj kosi“ - zajedno s visinskim naseljima na vrhu Papuka iznad Stražemana, „Plišu“ iznad Velike i „Gradcu“ iznad Lukača - u grupu Zagreb II. faze kulture polja sa žarama, odnosno u 12.-11. st. pr. Kr., premda se prema površinskim nalazima okvirno datiraju u razdoblje 12. - 8./7. st. pr. Kr.

Duzluk, „Rastova kosa“: uspon na gradinu (snimila V. Ciganović)

Sakralne građevine**STRAŽEMAN – CRKVA SV. MIHOVILA ARKANĐELA (Z-415)**

U vrijeme turskog vladanja 1660. godine spominju se ruševine crkve sv. Mihaela, a 1671. g. franjevci su izgradili današnju crkvu. Crkva sv. Mihovila je jednobrodna gotička, barokizirana građevina pregrađena 1775. g. bočnim kapelama polukružnih završetaka (prigrađenim u doba baroka) koje s lađom tvore tlocrt u obliku križa. Svetište je gotičko poligonalno poduprto kontraforima, a do njega je sakristija. Zvonik je sagrađen bočno, uz pročelje. Inventar crkve sv. Mihovila je zaštićeno kulturno dobro upisano u Registar kulturnih dobara pod brojem Z-2292. U crkvi je sahranjen grof I. Janković o čemu svjedoči granitni nadgrobni spomenik s figurama koje prikazuju pokojnika, tugujuću suprugu te alegoriju smrti. Na klasicističkom oltaru nalazi se slika sv. Ivana Krstitelja od I. Tišova, trijumfalni luk i oltar ukrašeni su mozaikom. Crkva je izvana obnovljena, te joj je na ulazu dograđena nadsteršnica. Konzervatorskim istraživanjima 2008. godine otkrivene su barokne freske na svodu svetišta koje su u profiliranim i štukaturom oivičenim medaljonima, a oko njih je štukatura izvedena u žbuci na ružičastoj podlozi. Na taj način rekonstruiran je sjeverni i južni dio svetišta, a 2012. godine obavljeni su i restauratorski radovi na oltaru sv. Izidora. U crkvi se nalaze i orgulje iz 18. st. koje su zaštićeni spomenik kulture (Z-4180).

Crkva sv. Mihovila Arkandela u Stražemanu (snimila M. Bender Maringer)

VELIKA – CRKVA SV. AUGUSTINA (Z-420)

Danas župna, a nekada i franjevačka crkva sv. Augustina u Velikoj, po svom povijesnom značenju jedan je od najistaknutijih i najstarijih sakralnih spomenika ovog dijela Slavonije. Svoju građevnu povijest započinje u 14. stoljeću kao augustinska crkva, a u 16. stoljeću postaje sjedište franjevac. Ono što ju izdvaja od ostalih samostanskih sklopova i crkava Požeštine jest činjenica da u njoj kontinuirano katoličko bogoslužje za vrijeme stopedestogodišnje osmalijske okupacije (1536.-1691.) Štoviše, velički je samostan u to doba sjedište znamenitog fra Luke Ibrišimovića koji upravo odavde vodi svoju borbu za oslobođenje Slavonije i njezino pripajanje zagrebačkoj biskupiji. U prvoj polovici 18. stoljeća crkva se barokizira i podiže se novi četverokrilni samostan s klaustrom monumentalnih dimenzija, da bi potkraj stoljeća bila povećana i sama crkva. Građena je opekom, sa zvonikom koji ima puškarnice, a u završnoj etaži biforu. U unutrašnjosti su sačuvani brojni gotički arhitektonski detalji (trijumfalni luk, kapiteli, sedilja). Nešto više od stotinu godina nakon ukidanja franjevačkog samostana, ruše se i samostanska krila. U svom današnjem obliku, crkva sv. Augustina je jednobrodna barokizirana građevina, sa svetištem orijentiranim prema istoku, te je poduprta kontraforima. Ističe se neobično izduženim tlocrtom, formiranim slijedom dogradnji i pregradnji u razdoblju od 14. do 20. stoljeća. Osnovnu prostornu organizaciju čine pravokutni nadsvođeni brod i nešto uže kvadratično nadsvođeno svetište, u istoj osi se na istočnoj strani nadovezuju kvadratična sakristija i barokni zvonik kula, a na zapadnoj strani kasnobarokna dogradnja broda. Budući da je ovakav oblik crkve bio izveden u odnosu na samostan, crkva danas djeluje izrazito neproporcionalno. Na crkvi su provedena (a neka još uvijek traju) konzervatorsko-restauratorska istraživanja i radovi u lađi crkve sondiranjem zidova lađe; na kamenoj arhitektonskoj plastici, na južnom pročelju svetišta gdje su otkrivene freske u dva sloja koje prema stilskim karakteristikama pripadaju kasno-romaničkom razdoblju, a one u drugom sloju – gotičkom razdoblju.

Velika, Crkva sv. Augustina (dokumentacija KOPŽ)

KAPTOL – CRKVA SV. PETRA I PAVLA (Z – 394)

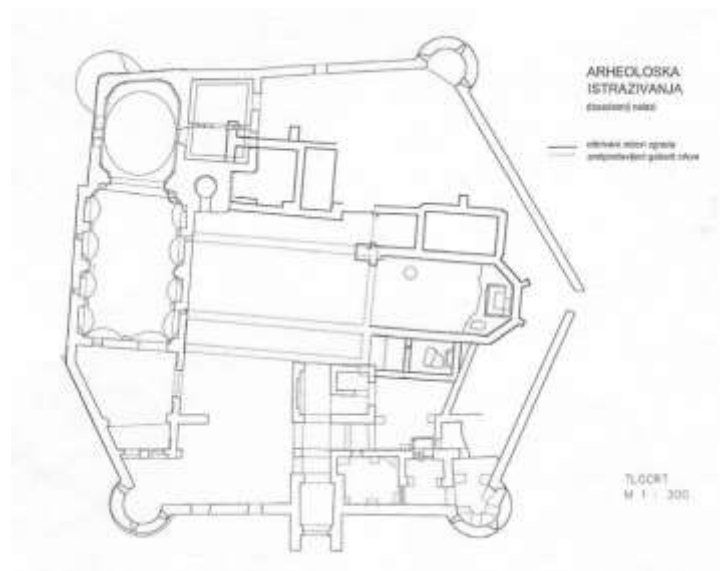
Župna crkva sv. Petra i Pavla izgrađena je 1772. godine kao kasnobarokna jednobrodna građevina s blago zaobljenim svetištem uz koje je prizidana katna sakristija, i zvonikom ukomponiranim na glavno pročelje. Glavno, kao i bočna pročelja jednostavno su obrađena lezenama koje dijele zidni plašt na tri polja. Valovita atika na glavnom pročelju ukrašena je ugaonim vazama. Zvonik je kvadratičnog tlocrta, omeđen je ugaonim lezenama između kojih su na svakoj etaži polukružno završeni prozorski otvori. Lađa je prema svetištu konkavno zaobljena te je nadsvođena s dva baldahinska svoda, a svetište s jednim baldahinskim svodom. Pjevalište je postavljeno na dva masivna stuba između kojih su tri polukružno završena otvora. Gornji dio pjevališta zatvoren je zidanom pregradom, koja u centralnom dijelu ima otvor s polukružnim završetkom. Sakristija je u prizemlju nadsvođena bačvastim svodom s dvije susvodnice. Tlocrtom, te obradom arhitektonskih detalja interijera, župna crkva sv. Petra i Pavla u Kaptolu primjer je sakralnih građevina nastalih krajem 18. stojeća u ovom dijelu Slavonije.

Crkva sv. Petra i Pavla u Kaptolu (snimila M. Bender Maringer)

KAPTOL - STARI GRAD KAPTOL (Z-395)

Ostaci Starog grada u Kaptolu su jedini vidljivi dio nekadašnje ckvene institucije Kaptola svetog Petra. Grad je pripadao požeškom kaptolu, 1752. g. obnavlja ga Ladislav Szoreny, a zatim i Ivan Paxi. Kaptolska utvrda šesterokutni je kasnogotičko-renesansni kaštel s kružnim polukulama i četvrtastom ulaznom kulom. Od nekadašnje četiri polukule sačuvane su tri, dok je četvrta stradala pri gradnji barokne crkve sv. Jurja, ali joj se temelji još vide Dva dulja, paralelna bedema kaštela pružaju se u smjeru istok-zapad, što je posljedica prilagođavanja srednjovjekovnoj crkvi, pronađenoj prilikom arheoloških istraživanja, smještenoj u njegovoj unutrašnjosti. U grad se ulazi mostom (pripada tipu podiznih mostova – sada više nije u funkciji) kroz četverokutnu kulu. Unutar zidina, uz potez zida sjever-jug u XVIII. st. podignuta je barokna crkva sv. Jurja sa zvonikom na mjestu starije, gotičke crkve, koja je nakon što je vlastelinstvo Kaptol prešlo u posjed đakovačkog kaptola desakralizirana i pretvorena u žitnicu, pregrađenu po visini na nekoliko etaža. Crkvu čini brod, prostrano svetište koje je pokriveno postojećom (nedavno saniranom)“lebdećom kupolom“, sakristija te zvonik na spoju triju dijelova crkve. Istraživanja provedena na crkvi sv. Jurja pokazala su da su prilikom pretvaranja crkve u žitnicu ipak ostali sačuvani elementi potrebni za njezinu rekonstrukciju i obnovu. Stambene zgrade su u izrazito lošem stanju. Iz ostataka na istočnom krilu vidljivo je niz pregradnji, a zapadno krilo je izgorjelo u požaru prije Prvog svjetskog rata i od tada je u stanju ruševine. Zapadno krilo je imalo dvije etaže, prizemlje i kat, dok je istočno imalo prizemlje i dva kata. Sve prostorije prizemlja su u jednoj fazi bile svođene. Ulazna kula sazidana je kamenom, kao i ostatak zida, zide sljedeće faze zidano je potočnim kamenom i opekom, a najkasniji zahvati zidani su opekom. Budući da je kompleks grada Kaptola rjeđi primjer fortifikacijske arhitekture toga vremena očuvane u sjevenoj Hrvatskoj, potrebno ga je obnoviti uz jedinstveni konzervatorski princip obnove, temeljen na arhivskim istraživanjima, konzervatorskim istraživanjima, postojećoj dokumentaciji i na temelju njih izrađenoj projektnoj dokumentaciji.

Tlocrt Starog grada Kaptola²¹⁹

Stari grad u Kaptolu 2013. godine (snimio J. Kliska)

²¹⁹ *ibidem*

KAPTOL - ŽUPNI DVOR (Z-3697)

Župni dvor u Kaptolu sagrađen je krajem 18. ili početkom 19. stoljeća, budući da se u kanonskoj vizitaciji iz 1804. godine spominje „novosagrađena župnička kuća“ s pet soba na katu i četiri sobe u prizemlju ispod kojih je podrum. Župni dvor građen je kao jednostavna katnica pravokutne osnove, pročelje prema ulici rastvoreno je s dva prozorska otvora u prizemlju te dva prozora na katu smještenih u istoj osi s otvorima prizemlja. Prozori su jednostavno oblikovani bez profilacija. Pročelje je zaključeno zabatom s dva mala otvora kojeg od katne zone dijeli tanka profilirana traka. Dvorišno pročelje je u prizemlju rastvoreno poluotvorenim trijemom iz kojeg se ulazi u prostorije prizemlja. Trijem rastvaraju dva segmentna stiješnjena luka, s tim da je jedan znatno manji budući da je presječen (vjerojatno prilikom dograđivanja ili pregrađivanja prostora). Lijevo od trijema nalaze se dvojica uska drvena vrata, a desno je manji prozorski otvor. Kat je rastvoren s tri prozorska otvora jednostavne profilacije, prozori su smješteni u istoj osi s lukovima trijema i otvora desno od njih. Južno pročelje ponavlja raspored otvora glavnog pročelja, s tim da se na katu južnog pročelja desno od prozorskih otvora nalaze dva mala uska prozora. Simetričnost zapadne fasade definirana je postavom četiriju prozorskih otvora u prizemlju te na katu. U dvorištu se nalazi stari ambar.

Župni dvor u Kaptolu (snimila M. Bender Maringer)

KUTJEVAČKI POVIJESNI KOMPLEKS (Z-398)

Kutjevački povijesni kompleks obuhvaća: 1. župnu crkvu sv. Marije, 2. južno krilo nekadašnjeg cistercitskog samostana (dvorac), 3. dva manja krila (istočno i zapadno), 4. sustav vinskih podruma, 5. park.

1. **Župna crkva sv. Marije** – gradnja započeta vjerojatno odmah nakon osnutka cistercitske opatije 1232. g. Suprotno strogim cistercitskim kanonima gradnje o gradnji trobrodних bazilika, crkva sv. Marije je jednobrodna građevina s poligonalnim svetištem do kojeg je pravokutna sakristija u kojoj su očuvane gotičke freske. Zidni plaštev broda podijeljeni su dvojn timer pilastrima između kojih su prozorski otvori. U XVIII. st., u svom gornjem dijelu, crkva je radikalno pregrađena i barokizirana. Glavno pročelje vertikalno je podijeljeno plitkim pilastrima na tri polja koja su i na kraju omeđena pilastrom. U sredini polja sa svake strane glavnog portala nalazi se po jedan kvadratni prozorski otvor koji završava trokutastim zabatom. Iznad portala koji završava zabatno, nalazi se oculus a iznad njega luk koji je u sredini prekinut sa stiliziranom klasicističkom vazom. Centralni dio visoke atike naglašen je slijepim prozorom s trokutastim zabatom. Zvonik se izdiže iz glavnog pročelja koje je vertikalno podijeljeno plitkim pilastrima na tri polja. Etaže zvonika su omeđene bridnim pilastrima. U novije vrijeme, sa sjeverne strane, crkvi je dograđeno jedno krilo sa jednostrešnim krovom na kojem su krovne kućice.
2. **Cistercitski samostan** (Abbatia B.M.V. de Gotho) – osnovan 1232. g. Isusovci ga preuzimaju 1700-te godine te 1725. g. grade rezidenciju na kat sa uređenim parkom i temeljito pregrađuju samostansku crkvu (sada župna crkva sv. Marije). Centralni korpus kompleksa, nekadašnje južno krilo, bilo je preoblikovano u XIX. st. pri čemu je dvorac izgubio neke bitne barokne elemente. U novije vrijeme sagrađeno je zapadno krilo, koje spaja crkvu s dvorcem, u istom stilu kao i postojeća građevina. Na istočnoj strani također je sagrađeno manje krilo, tako da građevine, zajedno sa crkvom, gotovo zatvaraju unutrašnje dvorište.
3. **Vinski podrumi** - sastoje se od manjeg, izduženog baroknog podruma, postavljenog duž sjevernog zida crkvene lađe, manjih podruma iz XIX. st. slične veličine te hodnika koji ih povezuje s velikim vinskim podrumom iz XVIII. st. i još jednim većim koji je također sagrađen u XIX. st.
4. **Park** – okružuje kompleks ostataka dvorca - rezidencije i crkve. Hortikulturno rješenje naglašava rezidencijalni karakter dvorca. Bočni dijelovi parka riješeni su kao prirodni, engleski park s probranim vrstama visokih stabala, dok je središnji prostor ispred južnog pročelja dvorca zauzeo cvjetni rondel sa stazama kojima se prilazi dvorcu. U prilazu crkvi posađena je aleja kestena čime je upotpunjena raznovrsnost hortikulturnog rješenja realiziranog u XIX. st.

Kutjevački povijesni kompleks – Crkva sv. Marije (snimila M. Bender Maringer)

Javne građevine

Zgrada stare škole - sjedište JU Park prirode Papuk u Velikoj (PR)

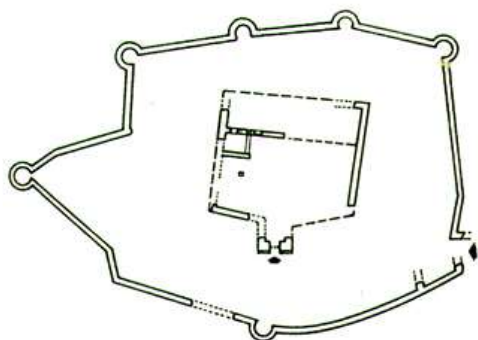
Nalazi se u središtu Velike. Izgrađena je u prvoj polovici XIX. st. Četverokutnog je tlocrta sa blago izbočenim jednokatnim uglom na jugozapadnoj strani. Pročelja su glatko ožbukana, ukrašena međukatnim vijencem i profilacijama oko prozora. Ploha zida katnog dijela je od fasadne opeke. Krovišta su drvena, nad prizemnim dijelom dvostrešna, a nad katnim četverostrešna, pokrivena biber crijepom. Strehe su ukrašene drvenim profiliranim konzolama. Prvotna funkcija građevine bila je osnovna škola.

Obrambene građevine

KAMENSKI VUČJAK - RUŠEVINE STAROG GRADA KAMENGRADA (Z-393)

Stari grad Kamengrad sagrađen na nepristupačnom mjestu, cca.13 km udaljen od Voćina. Spominje se prvi puta kao Castrum Kwuar 1420-te godine. U podacima iz 1702.g. navodi se kao ruševina. Središnji dio grada nepravilnog je četverokutnog tlocrta. Na sjevernoj strani imao je toranj ispod kojeg se ulazilo u

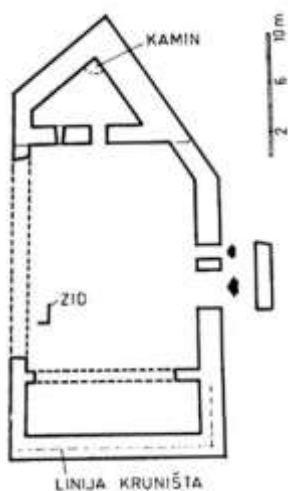
grad. Opasan je snažnim zidom, ojačanim sa šest polu-kula sa strijelnicama ok kojih se četiri nalaze na jugu, jedna na sjeveru i jedna na zapadu gdje je bila i cisterna te ulaz u grad sa stražarnicom. Na JI strani je prirodna stijena iskorištena za temelje zidina. Građen je kamenom lomljencem, a rubni dijelovi i otvori pritesanim kamenom. Zauzima važno mjesto u srednjovjekovnoj fortifikacijskoj arhitekturi Hrvatske.

Kamenski Vučjak –Kamengrad (snimila I. Pavlaković Jakopić)

VELIKA – SREDNJOVJEKOVNI GRAD VELIKA (Z-419)

Iznad mjesta Velika, na vrhu obronaka Papuka uzdiže se grad istoga imena. Velički grad je nevelik i dosta očuvan, te ga možemo smatrati i jednim od bolje očuvanih gradova na području Slavonije. Brdo Lapjak na kojemu je smješten burg izduženog je oblika, strmih bokova, a sa sjevera spojen na masiv Papuka. Grad Velika je tlocrtom jednostavan, prilično pravilnog oblika te bi se za njega moglo reći da spada u grupu „romaničkih kaštela“. Sastoji se od tri dijela: približno pravokutnog dvorišta i trokutaste branič kule na sjevernom djelu, dok je na južnom kraju dvorišta palas, koji je nadograđen ubrzo nakon izgradnje veličkog grada, što je promijenilo njegovu tlocrtnu i prostornu koncepciju. Nadograđen je i istočni bedem. Prvotno su zidine tekle neprekinuto, u istoj visini, s istočne, južne i zapadne strane, a branič kula zatvarala je četvrtu stranu. Po malo povijesnih podataka te po stilsko-građevinskim značajkama može se zaključiti da je „castrum Welyka“ vjerojatno sagrađen sredinom 13. stoljeća, a dograđena krajem istog stoljeća, vjerojatno nakon odlaska Tatara. Tijekom 14. stoljeća grad Velika se gotovo i ne spominje, a u 15. stoljeću njime gospodare plemićke obitelji Velički i Bekefijevci. Godine 1536. grad osvajaju Turci, a podaci iz 1702. g. navode da je grad već odavno u ruševinama. Na ostacima srednjovjekovnog grada Velika tijekom godina izvedeni su radovi sanacije kako bi se spriječilo daljnje urušavanje, te radovi konzervacije.

Tlocrt srednjovjekovnog grada Velika ²²⁰

²²⁰ *ibidem*

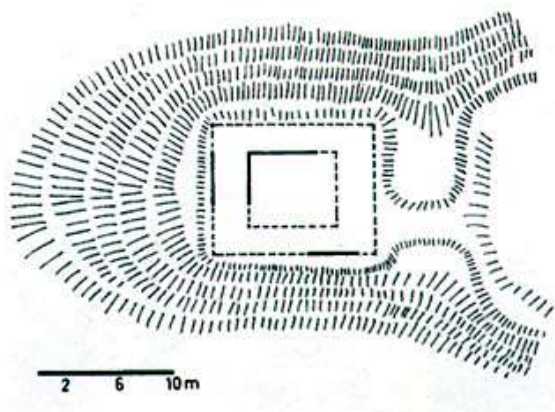

Velički grad (detalj kule) – snimila M. Bender Maringer

POGANA GRADINA

Srednjovjekovna utvrda kod Doljanovaca, Pogana gradina, udaljena je cca. 4 km od Kaptola. Pretpostavlja se da je služila kao prepoštova utvrda, Prepostvára tj. prepozitura, spomenuta u predosmanlijskim izvorima iz 1537. g. Tome u prilog govore i osmanlijski popisi iz XVI. st. koji spominju selo Doljanovac, drugim imenom „Prepoštija”. Kula – bastion u Doljanovcima, na lokalitetu Pogana gradina, četverokutnog je tlocrta, dimenzija 10 x 12 m i zaštićena opkopima. Utvrdu kojoj se danas jedva naziru tragovi, na uzvišenom položaju duboko u Papuku, vjerojatno je dao sagraditi požeški prepošt u vrijeme nadolazeće osmanlijske opasnosti kao pribežište kanonicima Zbornog kaptola sv. Petra u Kaptolu.²²¹

²²¹ D. B a č i ć, Srednjovjekovna baština Parka prirode Papuk, Velika, 2009.

Tlocrt utvrde Pogana gradina

UTVRDA STRAŽEMAN

Utvrda Stražeman nalazi se cca. 3 km sjeverno od mjesta Stražeman, spomenuto u srednjovjekovnim povijesnim izvorima kao Stražemlje. Nalazi se na brdu karakterističnog toponima Grad, na 584m n/v, između potoka Stražemanka i Radovanka. Pretpostavlja se da je stara srednjovjekovna cesta vodila uz potok Radovanka prema sjeveru, gdje se blizu Ivačke glave račvala prema Drenovcu i Voćinu, što potvrđuju i kasniji habsburški izvori iz 18. stoljeća. Srednjovjekovno naselje Stražemlje je po svemu sudeći mnogo starije od stražemanske utvrde. Srednjovjekovni podaci o utvrdi vrlo su oskudni i većinom se odnose na njezine gospodare Stražemanske. U razdoblju između pada Požege 1537.g. i pada Kamengrada, 1539. g. pod nadležnost Osmanlija potpala je i stražemanska utvrda, iako o tome nema sačuvanih izravnih povijesnih podataka. Moguće je da ova utvrda nije bila korištena kao uporište u posljednjim pokušajima organizacije obrane u Požeškoj kotlini. Niti u osmanlijskom razdoblju nema podataka o vojnom korištenju stražemanske utvrde. Ruševine utvrde spominju se u postosmanlijskom popisu iz 1698. g. kao “dobre”, odnosno u dobrom stanju. J. Kempf ostatke te utvrde navodi kao “hrpu neobična kamenja” jer se kamen s utvrde vjerojatno u XVIII. st. koristio pri gradnji dvorca Jankovića Daruvarskih u Stražemanu ili biskupove kurije u Biškupcima.²²²

²²² *Ibidem.*

Stražeman grad (detalj)- snimila I. Pavlaković-Jakopić

Virovitičko-podravska županija

Sakralne građevine

SLATINSKI DRENOVAC – CRKVA SV. GEORGIJA (Z-4715)

Pravoslavna crkva sv. Georgija u Slatinskom Drenovcu sagrađena je na mjestu nekadašnje stare rimokatoličke crkve. Riječ je o jednobrodnoj građevini s polukružnom apsidom čija je gradnja započeta 1719. g. Crkva je građena u kombinaciji kamena i opeke te je rastvorena polukružnim prozorskim otvorima od kojih su neki kasnije zazidani. Glavno pročelje je u donjoj zoni rastvoreno trima polukružnim ulazima od kojih su dva bočna zazidana. U istoj osi s otvorima prizemlja, u gornjoj zoni su smještena tri manja prozora jednostavne profilacije. Iznad visoke atike uzdiže se zvonik koji je rastvoren pravokutnim prozorskim otvorima. Sjeverno od crkve 1953. g. pronađena je polukružna, kamenom zidana i presvođena kosturnica koja je pripadala nekadašnjem manastirskom groblju iz predturskog vremena. Ostaci manastira nisu sačuvani. Unatoč promjenama i radovima koji su tijekom vremena obavljani na

crkvi sv. Georgija, ona je zadržala osnovne barokne karakteristike te je bitan element u stvaranju crkvene prošlosti toga kraja.

Crkva sv. Georgija (snimila M. Bender Maringer)

VOĆIN – CRKVA POHOĐENJA BLAŽENE DJEVICE MARIJE (Z-385)

Voćin je naselje i sjedište općine smješteno u sjevernom dijelu zapadne Slavonije, u srcu Papuka. Dugu povijest mjesta, poznatom u arhivskim dokumentima i kao Atyna, Athina, Atina, snažno su obilježila ratna razaranja, a posebice posljednje, početkom Domovinskog rata. Župna crkva Pohodaenja Blažene Djevice Marije jedno je od katoličkih svetišta koja je najteže stradala u velikospskoj agresiji na Hrvatsku. Veći dio građevine je tada uništen do temelja, s ponegdje očuvanim zidovima do metar ili dva visine. Jedino su se zid svetišta i zvonik uzdizali iznad ruševina. Prije rušenja je crkva Pohodaenja Blažene Djevice Marije bila jedna od rijetkih primjera relativno dobro očuvane kasnogotičke arhitekture 15. stoljeća u Slavoniji. Kao gotičku građevinu te kao kulturno-povijesni spomenik zapazio ju je još Ivan Kukuljević Sakcinski 1858. godine, a posebno ju proučio i 1914. godine publicirao Gjuro Szabo. Crkvu su za franjevce dali sagraditi predstavnici najviše aristokracije na samom kraju 15. stoljeća. Utemeljile su je dvije sestre Lovre Iločkoga, Katarina i Eufrozina 1496. godine. Godine 1543. Voćin je pao pod osmanlijsku vlast i od velikaškog grada s trgovištem, on postaje turska granična utvrda. Stoljeće i pol

nakon toga, kada je Voćin osvojila kršćanska vojska, stajala je samo ruševna crkva, a malobrojno stanovništvo se nije sjećalo kome je bila posvećena. Do sredine 18. stoljeća, kada je crkva bila obnovljena, nestali su i posljednji ostaci ruševina ostalih dviju crkava. Crkva Pohođenja Blažene Djevice Marije po svom tlocrtnom obliku je jednobrodna građevina s izduženim poligonalnim svetištem s kontraforima uz koje je prislonjen zvonik pod kojim je sakristija. Na suprotnoj strani uz brod su tri kapele. S vanjske strane crkve sačuvan je niz konzola, na kojima je počivao svod klaustara nekadašnjeg franjevačkog samostana, porušenog za vrijeme ratovanja s Turcima. Svi prostori voćinske crkve bili su svođeni, nakon brojnih razaranja očuvala su se samo kamena rebra. U svetištu i u lađi crkve bili su mrežasti, a u kapelama i klaustru bili su različiti zvjezdasti svodovi. Crkva je ponovno uništena u II. svj. Zbog svog izuzetnog značenja monumentalne gotičke građevine u Slavoniji, ali i zbog tradicije glavnog marijanskog svetišta središnje i zapadne Slavonije, crkva je obnovljena metodom faksimila. Istražni radovi i izrada projekata obnove i rekonstrukcije crkve su trajali od 1999. do 2002. godine. Građevinski radovi na obnovi same zgrade su započeli 2002. godine nakon arheoloških istražnih radova, a završili 2009. godine. Uređivanje detalja i unutrašnjosti je trajalo sve do kolovoza 2011. godine kada je i posvećena.

Voćin, Crkva Pohođenja Blažene Djevice Marije (dokumentacija KOPŽ)

ORAHOVICA – CRKVA UZAŠAŠĆA SV. KRIŽA (Z-377)

Župna crkva Uzašašća sv. Križa u Orahovici sagrađena je 1756.g. Ima baroknu tlocrtnu koncepciju. Jednobrodna je crkva sa polukružnom apsidom i sakristijom uz svetište. Lađa i svetište nadsvođeni su baldahinskim svodom sa pojasnicama. U crkvi se nalazi inventar iz 18. i 19.st.: oltari, propovjedaonica, ormar, svjećnjaci. Glavno pročelje je vertikalno raščlanjeno dvojnim pilastrima u polja sa prozorskim otvorima, a horizontalno je raščlanjeno kordonskim vijencem. Iznad visoke atike diže se vitki jednokatni toranj sa zidnim plaštem rastvorenim pravokutnim prozorskim otvorom sa polukružnim završetkom. Zvonik završava kasnobaroknom lukovicom.

Orahovica, Crkva Uzašašća sv. Križa (snimila M. Bender Maringer)

Sakralni kompleks

DUZLUK – KOMPLEKS MANASTIRA S CRKVOM SV. NIKOLE (Z-370)

Manastir sv. Nikole najstarije je manastirsko sjedište Srba u Slavoniji. Smješten je u planinskom lancu Krndije pokrivenom šumama, a u blizini sela Duzluk. Vrijeme osnivanja manastira nije točno određeno, no prvi put se spominje 1583. g. pod imenom Remeta. Manastir Remete spominje se u turskom popisu Požeškog sandžaka 1579. godine. Nastao je u nekoliko faza – od 16. stoljeća kada je 1583. g. izgrađena manastirska crkva sv. Nikole do pred II. svj. rat. U kompleksu je nekoliko zgrada lociranih oko manastirske crkve. Crkva ima trolisni tlocrt sa visokim centralnim tamburom koji nose četiri stupa nad svetištem. Po stilskim karakteristikama pripada moravskoj školi sa djelomično očuvanim životopisom –

stupovi su oslikani genealogijom Nemanjića - posljednji primjer ove teme. Ova crkva jedini je primjer te vrste arhitekture na području Slavonije. S južne i sjeverne strane dvorišta su konaci vezani traktom trpezarije koja zatvara dvorište sa zapada. U SI dijelu dvorišta izgrađena je 1735. g. kula – zvonik četverokutnog tlocrta, a između nje i sjevernog konaka je zidani ulaz u manastirsko dvorište. Solidno građenu katnicu južnog konaka, kasno-baroknih obilježja, izgradili su od 1775. g. do 1777. g. domaći majstori Dime Bojović i Konstantin. Ulaz u južni konak centralno je postavljen na sjevernom pročelju koje je skladno komponirano s arkadama duž prizemlja i kata. Arkade su 1835. g. zazidane, a na njihovo mjesto su stavljeni prozori. Na kompleksu manastira su izvedeni radovi sanacije, rekonstrukcije i uređenja konaka.

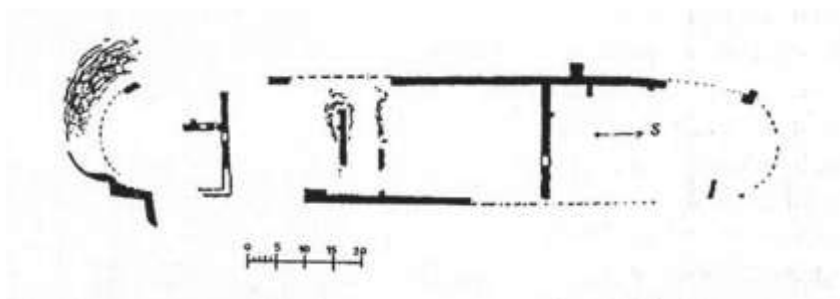

Duzluk, Kompleks manastira s crkvom sv. Nikole (snimila M. Bender Maringer)

Javne građevine

ORAHOVICA – SREDNJOVJEKOVNI GRAD ORŠULIĆ (Z-376)

Srednjovjekovni grad Oršulić je izgrađen na teško pristupačnom brijegu, u blizini Orahovice, na oko 700 m nadmorske visine, udaljen oko 3 km od grada Ružice. O ovoj utvrdi nema izravnih povijesnih podataka, iako je moguće da se u povijesnim izvorima iz XIII. i XIV. st. neki podaci odnose upravo na ovu utvrd, a ne na obližnji Ružica grad. Kompleks grada je pravokutnog oblika, tlocrtno orijentiran u pravcu sjever-jug sa završnim polukružnim kulama na sjevernoj i južnoj strani. Stijene na kojima je smješten, upotrijebljene su za temelje zidova. Izgrađen je lomljenim kamenom, dok su vanjski plaštev i obloženi pritesanim kamenom.

Tlocrt srednjovjekovnog grada Oršulić ²²³

PLEMIĆKA KURIJA (Curia Nobilitaris) (Z-4714)

Plemińska kurija (Curiae Nobilitaris) nalazila se neposredno uz kasno-srednjovjekovni i renesansni grad Ružica kraj orahovice. Kurija pripada razdoblju stilskih karakteristika kasne gotike i rane renesanse na području Slavonije. Služila je kao ladanjsko prebivalište vlasnicima grada Ružice. Sastojala se od većeg broja zgrada. Vidljivi ostaci imaju „L“ oblik visine od oko 10m sa sačuvanim pojedinim prozorskim otvorima. Prema ostacima zida moguće je utvrditi da je građevina imala izduženi pravokutni oblik. Duži sjeverni zid, dugačak je 28 m, a kraći, zapadni dug je 10 m sa pojedinim sačuvanim prozorskim oknima. Kurija je imala dva kata. Zidovi su građeni većim i manjim klesanim komadima kamena uz pokoju opeku te manjim kamenim oblucima. Uglovi zidova pojačani su pravilno klesanim kamenim kvadrima većih dimenzija. Na pojedinim mjestima vidljivi su ostaci žbuke.

Ostaci Plemićke kurije (snimila M. Bender Maringer)

²²³ *ibidem*

ORAHOVICA - GRAD „RUŽICA“ (Z-375)

Srednjovjekovni grad Ružica smješten je na SI obronku Papuka (418 m nadmorske visine) s pristupom gradu s južne strane. Grad je ruševina s dovoljno izvorno prepoznatljivih elemenata, a ujedno je i jedna od najvećih, gotičkih srednjovjekovnih utvrda u Hrvatskoj. Prvi puta se ime utvrde pod nazivom Ružica spominje 1357. g. kao kraljev posjed. Građen je u više faza. Zidan je kamenom lomljencem, noviji dijelovi opekom. Tlocrtno ima oblik nepravilne elipse. Unutar zidina sklop je zgrada četverokutnog tlocrta u čijem je središnjem dijelu jednokatna građevina pravokutnog tlocrta s podrumom, a služile su za stanovanje. Osim kule, na istočnoj strani Grada je prostrana, obrambena, dvokatna gotička kapela s trostranim zaključkom, poduprtim upornjacima. Zidovi prizemlja kapele perforirani su visokim gotičkim prozorima sa složenim kamenim profilacijama, a katni sa strijelnicama. Detalji arhitektonske plastike su precizno i umjetnički obrađeni.

Tlocrt srednjovjekovnog grada Ružice 224

²²⁴ D. Bačić, Srednjovjekovna baština Parka prirode Papuk, Velika, 2009

Srednjovjekovni grad Ružica, detalj (snimila M. Bender Maringer)

VOĆIN – STARI GRAD VOĆIN (Z-384)

Stari grad Voćin tj. njegovi ostaci, nalazi se na uzvisini iznad mjesta Voćin. Srednjovjekovni utvrđeni grad spominje se u XIV. st. pod imenom Athyin, Othyin (prema imenu obitelji – ogranka roda Aba koja mu je bila vlasnikom u doba Anžuvina). Nakon odlaska Turaka u XVII. st. grad je u lošem stanju. Do danas je sačuvan relativno mali dio. Zide je građeno od kamena i opeke, mjestimično izvana obloženo pažljivo slaganim klesancima. Sačuvan je i trag opkopa na jednoj strani.

Stari grad Voćin – detalj (snimila M.Bender Maringer)

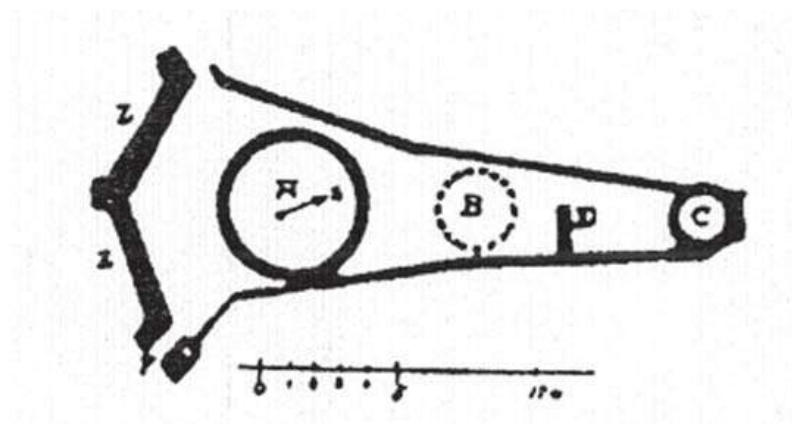
Obrambene građevine

DRENOVAČKA UTVRDA KLAK

Drenovačka srednjovjekovna utvrda, nazivana Klak, nalazi se na 305 m nadmorske visine južno od mjesta Slatinski Drenovac. Smještena je na strmoj uzvisini iznad potoka. Njega slijedi prastari put, kojeg i danas nazivaju Stari drum, koji prolazi iz smjera vrha Papuka kroz Klak i nastavlja dalje prema Orahovici. Ime Drenovac, ustalilo se u XIII. st. kada je pripadao Voćinskom vlastelinstvu i okrugu Novak koji je u XIV. st. uključen u Križevačku županiju. Prvi spomen drenovačkog posjeda s utvrdom nalazimo u darovnici Egidija Grgurovog iz 1308. g. U njoj drenovački posjed s utvrdom Egidije daruje svome zetu Nikoli Lovrinom iz roda Aba. Drenovačka utvrda se, zajedno s Voćinskom, vezano uz posjede Voćin (Agyna) i Novak (Noak), spominje u darovnici kralja Karla I. Roberta iz 1317. g. kao Dornoch. Drenovački posjed je u ranom XV. St. postao predmetom spora jer je drenovačko vlastelinstvo 1403. g. odcijepljeno od Voćinskog. Utvrda je zatim prelazila iz ruke u ruku, sve do grofova Gorjanskih i Geréba od Vingárta. Čini se da je drenovačka utvrda Klak već u 16. stoljeću bila u lošem stanju i oštećena. Pod vlašću Osmanlija vjerojatno je od 1542. g. tj. ubrzo nakon pada Orahovice.

Utvrda je u tlocrtu izduženog oblika. Budući da je smještena na uskom platou, organizirana je s obzirom na raspoloživi prostor. Sastoji se od dvije nejednake kružne kule sa zdencem nepravilnog oblika u sredini dvorišta. Kule su spojene zidom, a najviše pažnje je posvećeno južnom zidu koji je, čini se, bio ojačan

kontraforima. Utvrda je izgrađena od kamena i opeke, a uglovi su obzidani klesanim kamenim blokovima. Zidovi utvrde sačuvani su u visini od 6 do 9 m.²²⁵

Tlocrt drenovačke utvrde Klak (Đ.Szabo)

Kulturno-povijesni krajolik

SLATINSKI DRENOVAC – KULTURNO-POVIJESNI KRAJOLIK JANKOVAC (Z-4090)

Kulturno-povijesni krajolik Jankovac planinarski je i izletnički predjel Papuka okružen sa svih strana šumovitim gorskim kosama, dolina s dva umjetna jezera duga oko pola kilometara i široka 60-80 m poznata je i po svojim znamenitostima, te svoj romantičarski izgled duguje grofu Josipu Jankoviću čija grobnica se nalazi u stijeni iznad izvora, u širokoj pećini. Riječ je o grobnici koja je umjetno uklesana u stijenu do koje je vodilo 16 stepenica. Grobnica je bila u obliku oltara od crvenog mramora na kojem su se nalazile figure dvaju svetaca, četiri svijećnjaka, raspelo i natpis. Još prije prvog svjetskog rata grobnica je devastirana, razbijen je sarkofag, te su otkinute željezne rešetke, prilazne stube su oronule, uništena drvena ograda. Godine 2010. izvedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na rekonstrukciji i obnovi grobnice. Druga povijesna znamenitost Jankovca je staklarsko groblje iz 19. stoljeća gdje su se ukapali staklari iz Austrije koji su oko 1800. g. oformili staklanu znanu kao „staklana na Skakavcu“ budući da je to prostor gustih bukovih šuma čija se pepeljika koristila kao važna komponenta u proizvodnji stakla. Od groblja je ostalo sačuvano nekoliko grobova s kamenim spomenicima od kojih je jedan i od staklarskog upravitelja Ivana Gasteigera, na kamenim križevima izvedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi 2009. godine. Prema zapisima J. Kempfa, groblje je brojilo na desetke drvenih križeva s velikim drvenim raspelom koje je dominiralo grobljem. Nakon gašenja staklane ostao je gorski proplanak na kojemu je grof Janković iskopao tri umjetna jezera te uredio šetalište oko jezera i slapa Skakavac sa slikovitim vodopadom, pješačkim mostovima preko potoka Kovačice i ispod slapa, te stepenice uklesane u sedru.

²²⁵*Ibidem*

Jankovac uz svoje znamenitosti ima kulturni i povijesni značaj, te je jednim dijelom i odraz romantičarskih težnji toga vremena kada se zagovarao kult prirode melankoličnog ugođaja, te jačao interes za egzotiku kojeg je svakako posjedovao idejni tvorac po kojemu je i Jankovac dobio ime – grof J. Janković, ljubitelj prirode, oficir austrijske vojske koji je odabrao upravo ovo mjesto za svoj grob.

1.2.4. STANJE ISTRAŽENOSTI I DOKUMENTIRANOSTI KULTURNIH DOBARA

1.2.4.1. Stanje istraženosti i dokumentiranosti arheološke baštine na području i u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk

1.2.4.1.1. Uvod

Bogata arheološka baština Parka prirode Papuk tek je djelomično istraжена. Razlog tome treba tražiti u istom onom razlogu zbog kojega je i preostalo područje srednje Slavonije također relativno slabo istraжено, a koji se prije svega odnosi na manjkave izvore financijskih sredstava te nedostatan broj stručnog kadra. S druge strane, prostor Papuka, s obiljem vrijedne arheološke građe i zanimljivih kulturnih fenomena, bez prestanka potiče istraživačku znatiželju te otvara brojne mogućnosti istraživanja za stručnjake kulturnih i znanstvenih ustanova koje djeluju na prostoru središnje, kao i preostalog dijela istočne Hrvatske. Spomenute ustanove imaju nešto bolje predispozicije za provođenje istraživanja od malobrojnih domaćih ustanova (Gradski muzej Požega i Konzervatorski odjel u Požegi), u kojima je zaposlen tek po jedan arheolog. Navedene predispozicije očituju se u većem broju djelatnika - arheologa, odgovarajućoj opremi, kao i relativno povoljnim izvorima financijskih sredstava.

Kada je riječ o arheološkim istraživanjima koja su do sada provedena ili se provode na području Papuka i njegove kontaktne zone, od posebnog su značenja sustavna istraživanja kompleksa arheoloških nalazišta sjeverno od *Kaptola* („*Gradci*“, „*Čemernice*“), koja su zahvaljujući najsuvremenijim metodama i multidisciplinarnom pristupu omogućila izvrsno dokumentiranje, analizu, valorizaciju i prezentaciju izuzetno vrijednih pokretnih i nepokretnih arheoloških nalaza. Upravo su navedena istraživanja afirmirala Kaptol u europski i svjetski poznat arheološki lokalitet. Po njemu je nazvana jedna halštatska kulturna grupa već u vrijeme prvih nalaza Arheološkog muzeja u Zagrebu na „Čemernicama“ 60.-tih godina 20. st., a istraživanja Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Centra za prapovijesna istraživanja iz Zagreba pod vodstvom dr. sc. Hrvoja Potrebiće, koja su otpočela s početkom ovog stoljeća i još traju, otkrila su i predložila široj javnosti prostran halštatski kompleks gradinskog naselja i nekropole na „Gradcima“, s raskošnim inventarima grobnih humaka, koji su postali izvorom mnogih novih i dragocjenih spoznaja. Osim toga su revizijsko-zaštitnim istraživanjima, koja su spomenute ustanove, kao

i Arheološki muzej u Zagrebu, u nekoliko navrata provele na „Čemernicama“, otkriveni novi, iznenađujući i rijetki nalazi. Sve navedeno ukazuje na velik znanstveni i kulturno-turistički potencijal kaptolačkih lokaliteta.

*Zaštitna istraživanja uz tumul III na „Čemernicama“ kod Kaptola i otkriće objekta Retz-Gajary kulture
2011. god., detalj (snimila V. Ciganović)*

Kaptol, „Gradci“: keramička posuda nakon konzervacije (dokumentacija KOPŽ)

Tijekom spomenutih istraživačkih kampanja u Kaptolu učinjeni su mnogi naponi te ostvareni kvalitetni rezultati u cilju konkretne zaštite arheoloških lokaliteta, a zaštitnog karaktera su i većina preostalih istraživanja na području Papuka i njegove kontaktne zone. Među njima treba spomenuti istraživanja koja su u više navrata provedena unutar srednjovjekovnog sakralnog kompleksa u *Voćinu*, zatim istraživanja koja su poduzeta u sklopu obnove „*Starog grada*“ *iznad Velike*, zaštitna istraživanja masovne grobnice lasinjske kulture u *Potočanima*, zaštitna i pokusna iskopavanja *antičke nekropole u Radovancima*, zaštitna sondiranja područja kasnobrončanodobnog gradinskog naselja na „*Plišu*“ *iznad Velike*, arheološka istraživanja u dvorištu *Starog grada Kaptol*, arheološki nadzor nad drenažnim radovima uz *crkvu sv. Mihovila Arkandela u Stražemanu*, istraživanja i nadzor na području *crkve sv. Augustina u Velikoj*, te istraživanja provedena unutar *povijesnog kompleksa u Kutjevu*. Osim toga su vrlo vrijedne rezultate imala pokusna arheološka iskopavanja na lokalitetu „*Kruge*“ južno od *Velike* i „*Vetovačkim livadama*“, smještenim u širokoj ravnici između *Vetova* i *Tekića*, a u posebnom smislu i pokusna iskopavanja na mjestu pronalaska *ranolatenskog ženskog groba u Velikoj*. Sva navedena istraživanja su dokumentirana u skladu s pravilima arheološke struke, a dokumentacija je sačuvana u arhivima Konzervatorskog odjela u Požegi i/ili Gradskog muzeja Požega.²²⁶

²²⁶ Preslika dijela arheološke dokumentacije Gradskog muzeja u Požegi sada se nalaze u dokumentaciji nadležnog Konzervatorskog odjela.

Zaštitna arheološka istraživanja kasnobrončanodobnog naselja na brdu Pliš 2011. god. (snimila V. Ciganović)

Današnji izgled lokaliteta „Kruge“ kod Velike, na kojemu su 70.-tih god. 20. st. provedena pokusna arheološka istraživanja Gradskog muzeja Požeja; pogled prema sjeverozapadu (snimila V. Ciganović)

Tijekom zaštitnih radova obavljenih na *Ružica gradu* kod Orahovice u razdoblju od 1966. do 1990. god. tek je djelomično bio prisutan arheolog, i to u svojstvu nadzora, dok arheološka istraživanja i sondiranja u klasičnom smislu nikada nisu provedena. Navedeno je slučaj i s nekim drugim građevinama na području Papuka (*Srednjovjekovni grad Velika, crkva sv. Augustina u Velikoj*, i dr.), u kontekstu kojih se tek u novije vrijeme, u sklopu različitih zaštitnih i drugih zahvata, provode i zaštitni arheološki radovi.

U tekućoj 2014. god. očekuje se nastavak sustavnih istraživanja arheološke zone „*Gradci*“ *iznad Kaptola*, a u skoroj budućnosti i zaštitni arheološko-konzervatorski radovi na prostoru *Plemićke kurije u Orahovici*. U sklopu nastavka uređenja sjevernog dijela *voćinskog sakralnog kompleksa* (planiranog uklanjanja starog župnog stana) također su mogući novi arheološki zaštitni radovi.

Pregled istraženosti i dokumentiranosti arheoloških lokaliteta na području te u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk predložen je tabelom koju donosimo u nastavku.

1.2.4.1.2. Pregledna tabela istraženosti i dokumentiranosti arheoloških lokaliteta na području i u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk

Red. br.	Općina / grad	Naselje	Naziv kulturnog dobra	Status	Istraženo / djelomično istraženo	Vrsta provedenih istraživanja	Dokumentacija KOPŽ	Literatura
	Požeško-slavonska županija							
1.	BRESTOVAC	KAMENSKI VUČJAK	„Vučja smrt“, nalazište iz kasnog brončanog doba	E	-	-	-	+
2.	BRESTOVAC	KAMENSKI VUČJAK	<i>Nalazište iz mlađeg željeznog doba (kasna latenska kultura)*</i>	E	-	-	-	+
3.	KAPTOL	DOLJANOVCI	„Tursko groblje“, srednjovjekovno nalazište	E	-	-	-	+
4.	KAPTOL	DOLJANOVCI	„ <i>Voljevac</i> “ („ <i>Voljavac</i> “), srednjovjekovno nalazište *	E	+	Terenski pregled	-	+
5.	KAPTOL	DOLJANOVCI	<i>Prapovijesna nekropola*</i>	E	-	-	-	+
6.	KAPTOL	GOLO BRDO	„ <i>Topinica</i> “, prapovijesno nalazište*	E	-	-	-	+
7.	KAPTOL	KAPTOL	Arheološka zona Gradci, naselje i groblje iz starijeg željeznog doba	Z-4420	+	Sustavna istraživanja	+	+

8.	KAPTOL	KAPTOL	Arheološko nalazište Čemernice, groblje iz starijeg željeznog doba	Z-2778	+	Sustavna, revizijska i zaštitna istraživanja	+	+
9.	KUTJEVO	HRNJEVAC	Arheološko nalazište Brda, prapovijesno naselje	Z-1973	+	Terenski pregled	+	+
10.	KUTJEVO	HRNJEVAC	Arheološko nalazište Košarine, prapovijesno naselje	Z-1976	+	Terenski pregled	+	+
11.	KUTJEVO	KUTJEVO	„Mihalje“, prapovijesno naselje	E	-	-	-	+
12.	KUTJEVO	KUTJEVO	„Vlastelinski vinograd“, prapovijesno naselje	E	-	-	-	+
13.	KUTJEVO	LUKAČ	„Baščice“, prapovijesno naselje *	E	+	Terenski pregled	-	+
14.	KUTJEVO	LUKAČ	„Gradac“, prapovijesno naselje	PR	+	Terenski pregled	+	+
15.	KUTJEVO	LUKAČ	„Kagovac“ („Kagovci“), prapovijesno groblje	PR	+	Terenski pregled	+	+
16.	KUTJEVO	LUKAČ	„Kremenište“, prapovijesno naselje *	E	+	Terenski pregled	-	+
17.	KUTJEVO	MITROVAC	„Gradina“, prapovijesno naselje	E	+	Terenski pregled	+	+
18.	KUTJEVO	MITROVAC	Groblje iz kasnog brončanog doba	E	-	-	-	+
19.	KUTJEVO	VETOVO	„Kozjak“, prapovijesno naselje*	E	-	-	-	+
20.	KUTJEVO	VETOVO	„Okrajnje selo“, nalazište iz kasnog brončanog doba*	E	-	-	-	+
21.	KUTJEVO	VETOVO	Groblje iz kasnog brončanog doba*	E	-	-	-	+
22.	KUTJEVO	VETOVO	Naselje iz kasnog brončanog doba*	E	-	-	-	+
23.	VELIKA	BIŠKUPCI	„Majur“, antičko nalazište*	E	-	-	-	+

24.	VELIKA	BIŠKUPCI	<i>Antičko nalazište*</i>	E	-	-	-	+
25.	VELIKA	BIŠKUPCI	<i>Nalazište iz starijeg željeznog doba*</i>	E	-	-	-	+
26.	VELIKA	DOLJANCI	<i>„Stari Doljanci“, srednjovjekovno nalazište*</i>	E	-	-	+	-
27.	VELIKA	DRAGA	<i>Ostava iz kasnog brončanog doba*</i>	E	-	-	-	+
28.	VELIKA	GORNJI VRHOVCI	<i>„Selište“, prapovijesno i srednjovjekovno naselje*</i>	E	+	Terenski pregled	+	+
29.	VELIKA	GORNJI VRHOVCI	<i>„Mali Papuk“, naselje iz kasnog brončanog doba</i>	E	+	Terenski pregled	-	+
30.	VELIKA	POTOČANI	<i>„Mali Grad“, prapovijesno naselje (kostolačka i starčevačka kultura)*</i>	E	+	Terenski pregled	+	+
31.	VELIKA	POTOČANI	<i>Nalazište iz bakrenog doba (vučedolska kultura)*</i>	E	+	Terenski pregled	+	+
32.	VELIKA	POTOČANI	<i>Nalazište iz brončanog doba (kultura lencske keramike)*</i>	E	+	Terenski pregled	+	+
33.	VELIKA	POTOČANI	<i>Nalazište iz kasnog srednjeg vijeka*</i>	E	+	Terenski pregled	+	+
34.	VELIKA	POTOČANI	<i>Naselje iz bakrenog doba s grobnicom lasinjske kulture*</i>	E	+	Zaštitna istraživanja	+	+
35.	VELIKA	RADOVANI	<i>Arheološka zona Štivanica - Zastranica, antičko i srednjovjekovno naselje *</i>	P-4323	+	Terenski pregled	+	+
36.	VELIKA	RADOVANI	<i>Arheološko nalazište Radovanačko brdo, antička nekropola*</i>	Z-1978	+	Pokusna i zaštitna istraživanja	+	+
37.	VELIKA	RADOVANI	<i>Naselje iz mlađeg kamenog doba (sopotska kultura)*</i>	E	+	Terenski pregled	+	+
38.	VELIKA	STRAŽEMAN	<i>Papuk (vrh Papuka), naselje iz kasnog brončanog doba</i>	E	+	Terenski pregled	-	+

39.	VELIKA	VELIKA	„Klinovac“ („Klenovac“), nalazište iz kasnog brončanog doba	E	-	-	-	+
40.	VELIKA	VELIKA	„Mala Velika“ - prapovijesno nalazište*	E	-	-	+	-
41.	VELIKA	VELIKA	Antičko nalazište – Toplice	E	-	-	+	+
42.	VELIKA	VELIKA	Antičko nalazište - Zvonimirova ulica*	E	+	Arheološki nadzor i pokusna istraživanja	+	+
43.	VELIKA	VELIKA	Antičko nalazište – željeznička stanica*	E	-	-	+	+
44.	VELIKA	VELIKA	Arheološko nalazište Pliš, naselje iz kasnog brončanog doba	Z- 5754	+	Zaštitna istraživanja	+	+
45.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz brončanog doba (Trg bana Josipa Jelačića)*	E	-	-	+	-
46.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz kasnog srednjeg vijeka – PD „Lapjak“	E	-	-	+	-
47.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz kasnog srednjeg vijeka – zgrada HEP-a	E	-	-	+	-
48.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz mlađeg željeznog doba (rana latenska kultura), V. Nazora 16*	E	+	Pokusna istraživanja	-	+
49.	VELIKA	VELIKA	Nalazište iz starijeg željeznog doba (okolica željezničke stanice)*	E	-	-	+	-
	Virovitičko- podravska županija							
50.	ORAHOVICA	DUZLUK	„Rastova kosa“, naselje iz kasnog brončanog doba	PR	+	Terenski pregled	+	+
51.	VOĆIN	VOĆIN	Arheološko nalazište Sv. Marija*	P- 3530	+	Zaštitna istraživanja i arheološki nadzor	+	+

* Arheološki lokaliteti u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk

1.2.4.1.3. Arheološki nalazi u kontekstu zaštićenih građevina

Osim slučajnog nalaza rimskog carskog novca na području kasnosrednjovjekovnog *Kamengrada* (Z-393), unutar područja i kontaktne zone Parka prirode Papuk zabilježeni su i drugi arheološki nalazi na lokacijama zaštićenih obrambenih, sakralnih, sakralno-profanih i javnih građevina. Spomenuti nalazi otkriveni su tijekom terenskih pregleda, arheoloških iskopavanja ili različitih zemljanih radova.

Tako su arheološka istraživanja u *Starom gradu Kaptol* (Z-395), provedena u razdoblju od 1999. do 2001. god. rezultirala mnogim vrijednim otkrićima i spoznajama. Tijekom istraživanja Gradskog muzeja Požega 1999. god. pronađeni su temelji kasnogotičke crkve s poligonalnim svetištem te dvjema sakristijama kvadratičnog tlocrta i s dva ukrašena polustupa. Na južnom dijelu crkve dokumentirani su temelji pravokutne prostorije, najvjerojatnije pokrajnje kapele, unutar koje su pronađena su i dva tordirana polustupa, a primijećen je i ostatak žbuke na zidu. Na sjevernom dijelu kompleksa utvrđeni su ostaci zida sa kontraforima i ulaz u nadstvođeni prostor, koji je mogao imati stambenu funkciju. Temelji su bili građeni od kamena i antičkog građevnog materijala. Mnogobrojan sitni arheološki materijal na prostoru veličine 30 x 20 m ukazao je na kontinuitet naseljavanja ove lokacije od prapovijesti do kasnog srednjeg vijeka.

U srpnju i kolovozu 2000. god. istraživanja Gradskog muzeja su nastavljena. Tom prilikom je djelomično istraženo poligonalno svetište kasnogotičke crkve, u kojem je otkriven oltar pravokutnog oblika, građen od opeke. Na zidovima svetišta vidjela se sačuvana žbuka, a otkrivena je i podnica od čvrstog namaza kreča. Južno od oltara, u sredini svetišta, pronađeno je nekoliko kamenih ulomaka; jedan je na sebi imao urezan križ, drugi je bio dobro sačuvani dio križnog rebra sa svoda crkve.

Istraživanje svetišta gotičke crkve dovršio je Institut za arheologiju iz Zagreba tijekom 2001. god.²²⁷

Gradski muzej Požega istraživao je 1989. god. prostor *povijesnog kompleksa u Kutjevu* (Z-398). Ispod lađe današnje župne crkve, nastale u razdoblju baroka, otkriven je dio zida apsida srednjovjekovne crkve, dok su u dvorištu dvorca, nekadašnjeg isusovačkog rezidencijalnog kompleksa, otkopani temelji klaustara srednjovjekovnog samostana s bunarom.

²²⁷ Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

Pogled na istražene ostatke gotičke crkve unutar zidina Starog grada u Kaptolu (snimio D. Mirković; dokumentacija KOPŽ)

Arheološka istraživanja u Kutjevu 1989. god., arhivska fotografija GMP (snimila D. Sokač-Štimac)

Tijekom arheološkog nadzora nad drenažnim radovima uz *crkvu sv. Mihovila Arkandela u Stražemanu* (Z-415), u svibnju i lipnju 2003. god., već s početkom zemljanih radova pronađena je velika količina fragmentiranih ljudskih kostiju, uz koje su bili čavli i ulomci srednjovjekovne keramike koja je datirana u 10.-13. st., a na istočnoj strani crkve otkopan je intaktan kosturni grob smjera istok-zapad; osim toga je otkrivena i zajednička grobnica, s više pokojnika položenih u jamu jedan preko drugoga, dok je u temeljima crkve primijećena sedra, interpretirana kao ostatak neke starije građevine, čiji su ostaci upotrijebljeni za izgradnju temelja današnje crkve.

U nastavku istraživanja otkriveni su novi grobovi, među njima i zidana grobnica čiji se dio nalazi ispod istočnog dijela temelja župne crkve. Ustanovljeno je da su u grobnici, nakon prvotnog ukopa, u više navrata bile ukopane kosti još nekoliko pokojnika, te da je bila građena od pravilnih kamenih blokova, koji su oblikovali polukružni vijenac, a iznutra je bila ožbukana. Uz kosti, unutar grobnice pronađeni su i ulomci srednjovjekovne keramike te jedan maleni ulomak freske.

Pored glavnog ulaza u crkvu otkriveni su ostaci zida, za koji se smatra da potječe iz predgotičke faze crkve tj. pripada starijoj srednjovjekovnoj crkvi ili nekoj drugoj građevini koja je prethodila gotičkoj crkvi.²²⁸

Prilikom različitih zemljanih radova koji su unazad nekoliko godina provedeni u neposrednom okruženju *crkve sv. Augustina u Velikoj* (Z-420) otkriveni su ostaci kamene arhitekture srednjovjekovnog samostana s mnogobrojnim pokretnim arheološkim nalazima.

Prvi arhitektonski nalazi otkriveni su u lipnju 2011. god., tijekom dogradnje sakristije uz sjeverni zid crkve. Utvrđen je kameni zid nekadašnje prostorije srednjovjekovnog samostana; zid se pružao pravcem istok-zapad, paralelno sa zidom crkve.

Obilje novih arheoloških nepokretnih i pokretnih nalaza otkriven je tijekom građevinskih zahvata poduzetih 2012. god. Uz sjeverni zid crkve, u rovu dubine 1,50 m, pronađene su ljudske i životinjske kosti, klin od kovanog željeza, te ulomak turske grafitirane keramike 16.-17. st., koji ima paralele na Ružici. Nešto istočnije, u rovu iste dubine, zatečen je kameni srednjovjekovni zid, ožbukan iznutra, kao i velik broj kovanih željeznih čavala, dva željezna okova, nekoliko cijelih podnih keramičkih pločica, dobro sačuvane srednjovjekovne opeke, keramičke glazirane posude zelene i smeđe boje te željezni predmeti - ključ, nož i britva.²²⁹

U rovu iskopanom uz južni zid crkve pronađen je dobro sačuvani ugaoni, ocakljeni pećnjak zelene boje, s cvjetnim ukrasom, datiran u 15. st., zatim mnogobrojni ostatci ljudskih kostiju, te brončani križić s krunice i brončani ženski prsten. Istočno od ulaza u crkvu pronađena je kamena, uska i pravokutna grobnica s nekoliko pokojnika.²³⁰

²²⁸ Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

²²⁹ Sokač-Štimac, D., 2012., str. 1.

²³⁰ *Ibidem*, str. 2.

U rovu iskopanom uz vanjski istočni zid sadašnje sakristije crkve sv. Augustina otkriven je srednjovjekovni kameni zid smjera sjever - jug, koji se nastavlja ispod temelja sakristije, kao i mnogobrojni ostaci ljudskih kostiju te ulomci srednjovjekovne keramike.²³¹

Na istočnom dijelu dvorišta, uz crkvu, otkopana su dva rova radi sanacije vlage. Prvim rovom, smjera sj-jz, dužine 20 m, širine 0,80 m i dubine 1,50 m, presječen je potporni zid od kamena koji se pruža prema jugoistoku, a u izbacanoj zemlji pronađena je raznovrsna srednjovjekovna keramika.

U sjevernom profilu drugog rova smjera zapad-istok, dužine 25 m, širine 0,80 m i dubine 1,20 m, ustanovljen je probijen zid debljine 0,77 m; u izbacanoj zemlji pronađen je mnogobrojan pokretni arheološki materijal - ulomci keramičkih posuda 15.-17. st., prozorsko staklo 15.-16. st., ostaci zeleno ocakljenih ugaonih pećnjaka s cvjetnim motivima iz 15. st. te mnogi dijelovi rimskih opeka. Na istočnom kraju drugog rova, na dubini od 3,50 m, otkriven je temelj srednjovjekovnog kamenog zida (cinktor), na kojem se nalazi današnja kamena ograda. Među pokretnim materijalom posebnu je pažnju izazvao pronalazak ulomaka dvaju keramičkih posuda debelih stijenki koje su služile za topljenje željeza i stakla, kao i ostaci dvaju keramičkih kalupa za ljevanje metala, te ostaci troske (šljake) željezne i staklene mase; ovi nalazi uputili su na zaključak o postojanju ljevaonice (ljevaoničke radionice) metala i stakla u sklopu nekadašnjeg samostana. Gotovo identične posude i kalupi pronađeni su na Ružici, a potječu iz 15.-16. st.²³²

Ostaci srednjovjekovnog zida uz sjeverni zid crkve u Velikoj 2011. god. (snimila V. Ciganović)

²³¹ *Ibidem.*

²³² *Ibidem.*

Turska grafitirana keramika pronađena u iskopu uz sjeverni zid veličke crkve 2012. god. (dokumentacija KOPŽ)

Velika, rov uz južni zid crkve 2012. god.: pećnjak s floralnim ukrasom, 15. st. (dokumentacija KOPŽ)

Velika – temelj kamene srednjovjekovne ograde crkve, otkriven 2012. god. (snimila V. Ciganović)

Ulomci pećnjaka i keramičkih posuda iz iskopa na istočnom dijelu dvorišta crkve u Velikoj 2012. god. (snimila V. Ciganović)

Ostaci troske željezne i staklene mase – jedan od dokaza izrade metalnih i staklenih predmeta na prostoru nekadašnjeg samostana u Velikoj (dokumentacija KOPŽ)

Velika, crkva sv. Augustina: ulomci glaziranih keramičkih posuda, 15.-17. st. (dokumentacija KOPŽ)

Prilikom radova na uređenju poda veličke župne crkve tijekom 2013. god., pronađeno je 8 novovjekovnih (baroknih), opekom zidanih grobnica, smjera istok-zapad; u njima su, uz kosturne ukope, zatečeni i sačuvani dijelovi drvenih sanduka, kovani željezni čavli i dijelovi okova. U dvije istražene grobnice dokumentirani su ostaci 10-tak pokojnika s grobnim priložima (brončanim križevima s krunica, brončanim i pozlaćeno-brončanim raspelima, brončanim medaljicama). U unutrašnjosti jedne grobnice uočeni su zidovi koji su stariji od baroknih, a nedaleko grobnice, kod ulaznih vrata crkve, otkopan je zid smjera sjever-jug, dužine 1 m, debljine 0,80 m, za koji se pretpostavlja da potječe iz starije, srednjovjekovne faze crkvene građevine. U lađi su otkriveni i ulomci kamene arhitekture iz srednjovjekovnog razdoblja - dio gotičkog rebra sa svoda crkve te dio baze stupa.²³³

Velika, radovi u župnoj crkvi 2013. god. i otkriće baroknih grobnica (snimila V. Ciganović)

²³³ Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

Prilikom arheološkog nadzora nad zaštitnim radovima na području *Srednjovjekovnog grada Velika* (Z-419) tijekom 2009. god. pronađeni su mnogobrojni arheološki nalazi, koji su ukazali na kontinuirano naseljavanje ovog pogodnog položaja od prapovijesti do u novi vijek.

U unutrašnjosti utvrde, na sjeveroistoku, uz istočni zid, uklonjen je sloj šute nastao rušenjem zida, koji se sastojao od zemlje, pijeska, žbuke i amornog kamena; u njemu su također pronađeni profilirani ulomci kamene gotičke arhitekture, ulomci rimske i srednjovjekovne opeke te mnogobrojna keramika i životinjske kosti. Među nalazima se ističu kameni romanički kapitel, s cvjetnim ukrasom i vidljivim ostacima boje, te profilirani kameni dio oltara, koji možda potječe od kapele unutar utvrde. Mnogobrojni ulomci antičkog građevnog materijala upućuju na zaključak o postojanju neke građevine na ovoj lokaciji u rimsko doba. Ispod sloja šute, debljine 80 cm, otkriveno je i ognjište s garom i mnogobrojnim ulomcima keramičkih posuda 15.-17. st., među kojima su i ulomci vrčića oker boje s crvenim vodoravnim linijama, koji ima analogije na Ružici i Rudini te se datira u 15. st. Osim toga su pronađene kamene kugle, komadi taljenog stakla i željezni kovani čavli.²³⁴

Velika, Stari grad: romanički kapitel, pronađen 2009. god. unutar utvrde (snimila V. Ciganović)

U južnom dijelu utvrde, uz zapadni zid, otkriven je dio popločenja prostorije u vidu dvaju pravokutnih kamenih ploča. Uz ulomke rimskog građevnog materijala i srednjovjekovne keramike, pronađeni su i kovani željezni čavli te životinjske kosti. Pokraj pregradnog zida smjera istok-zapad zatečeni su *in situ* ostaci kamenih dovratnika i cijeli kameni prag.²³⁵

²³⁴ Sokač-Štimac, D., 2009., str. 1.

²³⁵ *Ibidem*, str. 1-2.

U sjeverozapadnom dijelu utvrde pronađeni su ostaci peći – pećnjaci u obliku čaše i lukovice, kakvi su se upotrebljavali na području srednje Europe od 14. do 16. st.²³⁶

Velika, kameni prag s ostacima dovratnika, pronađen prilikom istraživanja u južnom dijelu srednjovjekovne utvrde 2009. god. (snimila V. Ciganović)

Podno južnog zida utvrde, u rovu smjera istok-zapad, dužine 23 m, širine 2 m, a dubine 80 cm, prikupljeni su pokretni arheološki nalazi iz mlađeg kamenog, brončanog i starijeg željeznog doba, antike te ranog i kasnog srednjeg vijeka. Pronađeni su kameni predmeti (jezgra, sjekira, klin), dijelovi glinenog poda kuće, ulomci brončanodobne keramike, dok su halštatu pripisani keramički uteg za tkalački stan, brončana aplikacija za odjeću i ulomci ukrašenih keramičkih posuda koji imaju analogije na nedalekom halštatskom lokalitetu iznad Kaptola. Iz antičkog razdoblja potječe ulomak keramičke plitice, a iz ranog srednjeg vijeka ulomak keramičke posude s ukrasom valovnice, datiran u 9. st. Posljednji ima paralele na Rudini, Starom gradu u Požegi, te u Zarilcu i Drenovcu. Mnogobrojni kasnosrednjovjekovni keramički materijal također se može povezati sa sličnim nalazima na Rudini i Trgu sv. Terezije Avilske u Požegi.²³⁷

²³⁶ *Ibidem*, str. 2.

²³⁷ *Ibidem*.

Dio prapovijesnih nalaza iz rova podno južnog zida utvrde iznad Velike 2009. god. (snimila V. Ciganović)

U studenom i prosincu 2012. god. provedena su arheološka istraživanja zidanih kamenih struktura, uočenih na padini s istočne, ulazne strane srednjovjekovnog grada. Utvrđeno je da se radi o masivnom obrambenom zidu srednjovjekovne provenijencije, smjera sjever-jug, s potpornjakom (kontraforom) na sjevernom dijelu.²³⁸ Uz zid je pronađen pokretni arheološki materijal - srednjovjekovna keramika, srednjovjekovni kovani čavli, klinovi, dio noža, britve, gornji dio mača, alkica u obliku broja 8 i manji četvrtasti olovni predmet s rupom. Posebno je značajan nalaz dobro sačuvanog srebrnog novca, slavonskog banovca, na čijem je aversu kuna u trku, ispod i iznad nje je „ljiljan“ te natpis *MONETA REGIS PSCLAVONIA*, dok je na reversu dvostruki križ s mjesecom i zvijezdom te dvije okrunjene glave. Novac potječe iz kovnice u Pakracu, a datiran je u 13. st., a s obzirom da je pronađen u sloju uz jugoistočni dio zida, smatra se da datira i sam zid.²³⁹

Kako je srednjovjekovni zid sagrađen na ostacima prapovijesne kuće, na dubini od 0,40 m dokumentirani su i mnogobrojni prapovijesni nalazi, koji se uglavnom sastoje od kućnog lijepa i ulomaka keramike. Keramika je pripisana starčevačkoj i linearnotrakastoj kulturi²⁴⁰ mlađeg kamenog doba, lasinjskoj i vučedolskoj kulturi bakrenog doba, te kulturi žarnih polja kasnog brončanog doba.²⁴¹ Iz antičkog

²³⁸ Sokač-Štimac, D., 2012.b, str. 1-2.

²³⁹ *Ibidem*.

²⁴⁰ Misli se na korenovsku kulturu linearnotrakastog keramičkog kompleksa.

²⁴¹ *Ibidem*, str. 2.

razdoblja potječu mnogobrojni ulomci rimskog građevnog materijala te dva mala ulomka fine, kućne rimske keramike.²⁴²

*Velika – arheološka istraživanja obrambenog zida podno ulaza u srednjovjekovnu utvrdu 2012. god.
(snimila V. Ciganović)*

Velički grad: nalaz slavonskog banovca, avers i revers (dokumentacija KOPŽ))

²⁴² Ibidem.

Tijekom terenskog pregleda područja *manastira s crkvom sv. Nikole kod Duzluka*, uočeno je da je manastirska crkva sagrađena na ostacima neke starije crkve; ovo je otkriće navelo dio stručnjaka na pomisao kako je manastir podignut na mjestu ranijeg katoličkog, vjerojatno pavlinskog samostana. Tome u prilog donekle ide i prvobitno ime manastira – *Remeta*, kao i okolni toponimi (*Remetska rijeka, izvor Remetinac, Pustinjakov bunar, brdo Pustinja s Pustinjakovom špiljom*). Drugi pak opovrgavaju navedenu pomisao činjenicom da se katolički samostan na tom mjestu ne spominje u povijesnim izvorima, dok spomenuta toponimija prije upućuje na nekadašnje boravište pustinjaka, ili možda vezu s cistercitskim redovnicima u nedalekom Kutjevu. Nedoumice mogu riješiti tek eventualni novi nalazi, odnosno arheološka iskopavanja.²⁴³

Zaštitni radovi nad ostacima *Ružica grada* provedeni su u razdoblju od 1966. do 1990. god. pod vodstvom Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku. Uz mnogo vrijednih spoznaja vezanih uz samu arhitekturu i organizaciju života u gradu, prikupljen je i velik broj pokretnih arheoloških nalaza - kamene plastike, pećnjaka, te različitih, metalnih, keramičkih, staklenih, koštanih i kamenih predmeta. Arheološki materijal pripada drugoj polovici 14. st. te, najvećim dijelom, razdoblju 15.-17. st. Danas se može vidjeti u muzejskoj zbirci Grada Orahovice.

Osim raskošne arhitektonske kamene plastike, značajni su i metalni arheološki nalazi, među kojima se ističu okovi uglova korica kasnosrednjovjekovnih knjiga iz 15. st., koji imaju paralele na lokalitetima poput Rudine kod Čečavca, Kliškovca u Suhopolju, crkve sv. Lovre u Požegi, Iloka, Sotina, Čepina tj. širom kontinentalne Hrvatske, a svojim likovnim izrazom i stilom uklapaju se u širi kulturno-povijesni milje onodobne Europe.²⁴⁴ Pronađeni su i raznovrsni kućni uporabni predmeti (vage, utezi, brončani svijećnjaci, brončane plitice, noževi, vilice, britve, ključevi i lokoti...) te dijelovi odjeće (pojasne kopče), koji govore o visokom standardu svakodnevnog života na Ružici. Druge metalne nalaze čine alati i oruđe, konjska i konjanička oprema, oružje i vojna oprema, posude i kalupi za lijevanje metala, zajedno s komadima topljene bronce, novac te predmeti različite namjene, poput nosača vrata i prozora ili željeznih spojnica za drvene vodovodne cijevi.²⁴⁵

Brojni keramički nalazi pripadaju kasnosrednjovjekovnim posudama za svakodnevnu uporabu, ali i finoj renesansnoj keramici, zatim turskoj sivo-crnoj i cakljennoj keramici, turskoj graffito keramici, majolici i kineskom porculanu.²⁴⁶ Od staklenih predmeta sačuvani su ulomci posuda, pehara, boca i čaša, a posebno važan nalaz predstavljaju ostaci prozorskih okana od okruglih staklenih pločica, koje su se nalazile u olovnim okvirima poput vitraja.²⁴⁷ Brojnost nalaza i tipova pećnjaka na najbolji način oslikava značaj i bogatstvo Ružice i njezinih gospodara.²⁴⁸

²⁴³ Andrić, S., 2008., str. 102.

²⁴⁴ Radić, M., Bojčić, Z., 2004., str. 44-45; Tomičić, Z., 2012., str. 157.

²⁴⁵ Radić, M. Bojčić, Z., 2004., str. 44-46.

²⁴⁶ *Ibidem*, str. 47-48.

²⁴⁷ *Ibidem*, str. 48.

²⁴⁸ *Ibidem*, str. 49.

Tijekom nadzora djelatnika JU Park prirode Papuk 2006. god., u neposrednoj blizini *plemićke kurije (Curiae Nobilitaris)* kod Orahovice otkriveni su arheološki ostaci građevne strukture koja je prema svemu sudeći pripadala kompleksu kurije. Struktura je zamijećena u profilu iskopa koji je nastao radom strojeva prilikom izgradnje parkirališta, oko 5 m istočno od vidljivih zidova kurije. Profil je bio dubine 1,5 – 2 m, dužine oko 10 m. Struktura je, ispod sloja šute, bila načinjena od kamenih oblutaka, opeke i vezivnog materijala. U profilu se mogao nazrijeti i trag jednog zida od opeke, debljine 90 cm, uz kojega su pronađeni ulomci žbuke. Nekoliko metara dalje, na dubini od 0,5 m, pronađen je fragment keramike 15.-17. st., koja ima analogije na Ružici.²⁴⁹

U neposrednoj blizini arhitektonskih ostataka *Starog grada Oršulić iznad Orahovice* zabilježeni su i pokretni nalazi kasnosrednjovjekovne keramike. Pronađena je ispod gradskih zidina, u zemlji što su je, kopajući rupe, izbacile šumske životinje.²⁵⁰

Na području *sakralnog kompleksa u Voćinu* zabilježeni su prapovijesni, srednjovjekovni i novovjekovni nalazi.

Prilikom arheološko-konzervatorskih istraživanja Instituta za arheologiju iz Zagreba 2002. god., u zapadnom dijelu svetišta crkve Pohoda Blažene Djevice Marije pronađeni su grobovi starije faze kulture polja sa žarama iz kasnog brončanog doba. Zapune dvaju paljevinskih grobova, ukopane u žuto-sivu zdravicu, nalazile su se ispod sivo-zelenog naplavinskog sloja s rijetkim primjesama ugljena.²⁵¹ Grob 1 otkriven je u istočnom dijelu sonde 1, u raci poluovalnog oblika, koja je u svom južnom dijelu bila presječena ukopom srednjovjekovnog groba 1; u dublje ukopanom dijelu rake nalazio se lonac sa spaljenim ljudskim kostima, poklopljen zdjelom. Sjeverno od lonca zetečeni su ulomci zdjele, a istočno od lonca zdjela na nozi.²⁵² Antropološkom analizom utvrđeno je da je riječ o ukopu pokojnice, koja je umrla u dobi između 35 i 50 godina.²⁵³ Grob 2 otkriven je kod sjevernog temelja trijumfalnog luka crkve. Grobna raka bila je nepravilno ovalnog oblika, a u dublje ukopanom dijelu pronađena je zdjela sa spaljenim kostima pokojnika. U grobu su pronađeni ostaci još jedne zdjele. Sjeverni dio rake uništen je spomenutim temeljem trijumfalnog luka. Premalen uzorak spaljenih kostiju u ovom slučaju nije omogućio antropološku analizu.²⁵⁴ Tijekom arheološkog nadzora D. Sokač-Štimac nad дренаžnim radovima uz južni zid crkve 2010. god. otkriven je još jedan kasnobrončanodobni grob.²⁵⁵ Sva tri groba pripadaju kulturi polja sa žarama i mogu se pripisati grupi Virovitica te datirati u 13. st. pr. Kr., a može se pretpostaviti da su u kasno brončano doba činili dio većeg groblja. Iako su rake spomenutih grobova samo djelomično sačuvane, one svjedoče o karakterističnom grobnom ritualu virovitičke grupe. Među tipičnim

²⁴⁹ Zec, D., 2007., str. 125-126.

²⁵⁰ Kalafatić, H., 2013., str. 90.

²⁵¹ Ložnjak, D., 2003., str. 33.

²⁵² *Ibidem*.

²⁵³ *Ibidem*; Ložnjak Dizdar, D., 2012., str. 107.

²⁵⁴ Ložnjak, D., 2003., str. 34-35.

²⁵⁵ Ložnjak Dizdar, D., 2012., str. 107.

keramičkim oblicima i ukrasima virovitičke grupe odudara jedino ukras vodoravnim fazetiranjem na loncu-žari u grobu 1, koji nije čest na grobljima virovitičke grupe, a tipičan je za keramiku južne Transdanubije (zapadna Mađarska) te se povezuje s predčakanskim horizontom i Čaka kulturom u srednjem Podunavlju.²⁵⁶

U razdoblju od 1968. god. do danas utvrđeni su i djelomično istraženi ostaci franjevačkog samostana, utemeljenog 1495. god., sjeverno od današnje župne crkve u Voćinu. Tijekom istraživačke kampanje 2008. god. u istočnom dijelu samostanskog kompleksa pronađen je srednjovjekovni pod samostana ukrašen motivom rombova.²⁵⁷

Voćin, arheološka istraživanja 2008. god.: dio srednjovjekovnog poda ukrašenog motivom rombova, detalj (snimila V. Ciganović)

Prilikom arheoloških istraživanja unutar crkve otkriveni su ostaci srednjovjekovnog objekta koji je prethodio izgradnji kasnogotičke crkve oko 1500. god., zatim ostaci gotičke crkve - izvorna razina gotičkog poda i neki elementi gotičke opreme crkve, te kosturni grobovi iz srednjeg vijeka.²⁵⁸

²⁵⁶ *Ibidem.*

²⁵⁷ Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi; Andrić, S., 2008., str. 98.

²⁵⁸ Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

Južno od župne crkve nalazi se pretpostavljeno područje župnog groblja, što je potvrđeno tijekom arheološkog nadzora nad drenažnim i drugim zemljanim radovima provedenima uz južni zid crkve tijekom 2010. god., kada su otkriveni srednjovjekovni i novovjekovni grobovi.²⁵⁹

1.2.4.1.4. Zaključak

Od ukupno 51 arheološkog lokaliteta na području te u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk istraženo je, tj. djelomično istraženo, njih 26. Na samom području Parka prirode, od ukupno 19 lokaliteta, arheološka istraživanja provedena su na 11 nalazišta ili zona, dok na preostalih 8 nisu provedeni nikakvi arheološki istražni radovi. Kod posljednjih je uglavnom riječ o slučajnim nalazima, većinom bez točno utvrđenog arheološkog konteksta.

Jedini sustavno istraživani arheološki krajolik na Papuku je kompleks arheoloških nalazišta sjeverno od Kaptola (Čemernice i Gradci), na kojemu su također provedena i revizijska te zaštitna istraživanja u okviru pojedinih kampanja; na ostalim istraženim lokalitetima s područja Parka prirode i njegove kontaktne zone provođena su zaštitna i/ili pokusna istraživanja (u 5 slučajeva), a na nekima je proveden i arheološki nadzor nad različitim zemljanim radovima (u 2 slučaja), dok se kod većeg broja djelomično istraženih lokaliteta (18) radilo tek o terenskom pregledu tj. arheološkom rekognosciranju.

Konzervatorski odjel u Požegi posjeduje dokumentaciju o većini evidentiranih arheoloških lokaliteta na području Papuka, i to uglavnom o onima na kojima su provedena istraživanja, ali također i o dijelu onih na kojima su zabilježeni slučajni arheološki nalazi. Poneki terenski pregledi o kojima nedostaje konzervatorska dokumentacija, a provedeni su 80.-tih godina 20. st. (npr. na lokalitetima „Voljevac“ kod Doljanovaca i „Kremenište“ kod Lukača), objavljeni su u stručnoj literaturi, a njen popis se nalazi i u dosjeima relevantnih lokaliteta, koje je vodio tadašnji Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Osijeku.

O zaštićenim i preventivno zaštićenim arheološkim nalazištima i zonama aktivno se vodi dokumentacija unutar nadležnog Konzervatorskog odjela. Prema potrebi se donose rješenja o zaštiti i za pojedine evidentirane lokalitete, čija svojstva i/ili stupanj ugroženosti zahtijevaju poduzimanje mjera zaštite, a tome nadležni konzervator odlučuje na temelju očevida i terenskog pregleda.

Većina arheoloških nalaza koji su pronađeni na lokalitetima Parka prirode Papuk i njegove kontaktne zone objavljena je u stručnoj i/ili znanstvenoj literaturi. Nalazi potječu iz svih prapovijesnih i većine povijesnih razdoblja. Njihova disperzija i raznovrsnost svjedoče o aktivnom, dinamičnom i raznolikom životu koji se na području Papuka odvijao proteklih 8 000 godina.

Brojem prednjače prapovijesna arheološka nalazišta / zone (37), zatim slijede srednjovjekovna (9), te na kraju antička (6). Arheološka istraživanja određene vrste, mjere i opsega provedena su na 18

²⁵⁹ *Ibidem.*

prapovijesnih, 3 antička i 5 srednjovjekovnih lokaliteta. Može se reći da je otprilike polovica lokaliteta iz svakog od triju spomenutih razdoblja barem djelomično istražena.

Brojni i značajni arheološki nalazi otkriveni u kontekstu zaštićenih građevina na području i u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk svjedoče o činjenici da su često takve građevine ujedno i arheološki lokaliteti, koji zaslužuju punu pozornost, brigu i zaštitu. Ona je moguća tek kroz kontinuiranu suradnju s arheolozima prilikom planiranja i poduzimanja građevinskih i drugih zahvata unutar ili u neposrednom okruženju spomenutih građevina.

2. ANALIZA I VALORIZACIJA KULTURNO-POVIJESNIH OBILJEŽJA PROSTORA

2.1. ARHEOLOŠKA BAŠTINA

2.1.1. Analiza i valorizacija arheološke baštine na području i u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk

Ako promotrimo sveukupnu arheološku baštinu područja Papuka i zapadne Krndije s podgorjem, odnosno baštinu onog prostora kojega podrazumijevamo pod Parkom prirode Papuk i njegovom kontaktnom zonom, uočiti ćemo raznolikost i bogatstvo nalazišta i nalaza iz gotovo sviju razdoblja ljudske prošlosti. Tragovi života na navedenom prostoru nisu posvjedočeni jedino za razdoblje paleolitika i mezolitika, odnosno za same početke ljudske kulture i civilizacije. No već u sljedećem razdoblju, mlađem kamenom dobu ili neolitiku, sudeći po brojnim arheološkim ostacima, život na Papuku i Krndiji, kao i u njihovoj okolini, bujao je i cvao punom snagom i dinamizmom. Tako je, npr. na ovom prostoru zabilježen nemali broj nalazišta starčevačke kulture, koja ovdje dobiva sasvim karakterističnu notu, s obzirom da zanimljiv primjer naselja u *Potočanima*, na nadmorskoj visini od 370 m, odudara od klasičnih tendencija nosioca spomenute kulture ka naseljavanju plodnih nizina uz vodotoke. Kako nijedno od starčevački naselja na promatranom području nije sustavno istraživano, u budućnosti se otvara prostor za dosezanje spoznaja o karakteru i infrastrukturi ovakvih atipičnih, visinskih naselja starčevačke kulture; navedene spoznaje bile bi značajne za proučavanje ove kulture općenito - ne samo na prostoru Požeške kotline, Papuka ili središnje Slavonije, nego i na čitavom području njezina rasprostiranja.

Na temelju do sada stvorene arheološke slike brojnih sopotskih naselja u Požeškoj kotlini, može se zaključiti kako su visinska naselja sopotske kulture dugotrajnija od nizinskih, koja najčešće imaju horizontalnu stratigrafiju te se ona tek u rijetkim slučajevima uspije očuvati do trenutka otkrića. Dobar

primjer visinskog naselja sopotske kulture, na kojem vjerojatno nije bilo većih zemljanih intervencija sve do danas te se pretpostavlja relativna sačuvanost arheoloških ostataka u tlu, zasigurno je lokalitet smješten na istaknutom platou nedaleko *Gornjih Vrhovaca*, indikativnog imena – „*Selište*“. Zahvaljujući rovovima poljskih životinja, keramičke ulomke na platou moguće je pronaći gotovo na svakom koraku. Prema pričanju mještana, lokalitet je nekoć bio obradiva površina te su izoravali keramiku, kosti i kremen; u blizini je navodno postojao i rudnik neke sirovine, možda kremena. Inače je područje bogato vapnencem, a mjestimično se nalazi i granit.

Kao vrijedan analogni primjer visinskog naselja sopotske kulture moglo bi poslužiti i nalazište u *Radovancima*, ali je na žalost većim dijelom uništeno; time je znatno reducirana dragocjena mogućnost istraživanja povezanosti ovih dvaju lokaliteta, koje bi dalo značajan doprinos razumijevanju sopotske kulture uopće. Kada je riječ o Radovancima i sopotu, vrijedan nalaz slikane keramike, bliske lendelskoj varijanti sopotske kulture kasnog neolitika u Mađarskoj, ima potencijalnu važnost u proučavanju kulturnih kontakata na prostoru Panonije, tim više što su slični nalazi u Hrvatskoj vrlo rijetki. Osim toga je vrlo intrigantan nalaz ljudskog kostura u blago zgrčenom položaju, za kojega se smatralo kako predstavlja jedan od dva do sada poznata ukopa populacije sopotske kulture uopće, ali je u novije vrijeme, na temelju suvremenih radiokarbonskih analiza, s određenom zadržkom pripisan lasinjskoj kulturi.²⁶⁰ I jedna i druga moguća atribucija govori o doista nesvakidašnjem i izuzetno rijetkom nalazu.

Među neolitičko-eneolitičkim nalazištima, zanimljiva su i višeslojna naselja u *Lukaču i Kutjevu* („*Vlastelinski vinograd*“), gdje je uočen slijed triju kultura – starčevačke, sopotske i vučedolske.²⁶¹ Stratigrafski slijed kultura na nekom lokalitetu općenito je vrlo dragocjena i ne baš česta pojava, koja uvelike doprinosi razumijevanju tipološko-kronološkog razvoja kultura na nekom prostoru, pogotovo kada je riječ specifičnim kulturnim mikrocjelinama, kao što je npr. Požeška kotlina.

Izniman nalaz iz razdoblja eneolitika je masovna grobnica lasinjske kulture, otkrivena u sklopu razorenog bakrenodobnog naselja u *Potočanima*. Kako se ne radi o standardnom pogrebnom običaju, pogotovo u okvirima navedene kulture, spomenuti nalaz otvara mnoga pitanja o mogućoj sociološkoj, antropološkoj, religijskoj ili medicinskoj pozadini, koju će moći rasvijetliti i razjasniti tek buduće analize i istraživanja.

Kada je riječ o srednjem eneolitiku, arheološka nalazišta *Brda i Košarine iznad Hrnjevca* svakako predstavljaju važan i nezaobilazan izvor za proučavanje manifestacija Retz-Gajary kulture u Slavoniji, te njenog odnosa prema drugim kulturama koje se egzistirale na ovom području. S tim u vezi, važno je i proučavanje starijih, neolitičkih slojeva, prisutnih na oba lokaliteta. Koliko su spomenuta nalazišta bitna u okvirima istraživanja Retz-Gajary kulture potvrđuje i činjenica da su upravo ona poslužila za imenovanje specifičnog tipa spomenute kulture, tipa Kevderc-Hrnjevac.

²⁶⁰ Potrebica, H., 2012., str. 188.

²⁶¹ Potrebica, H., 2000., str. 34.; Sokač-Štimac, D., 2004., str. 19.

U kasnom eneolitiku na promatranom prostoru razvijaju se dvije vrlo značajne kulture, kostolačka i vučedolska. Kostolačko gradinsko naselje otkriveno je na položaju „*Mali grad*“ *iznad Potočana*. Iznenadna prenamjena zemljišta, pretvaranje livadnog područja u vinograde, na žalost je uništila veći dio naselja. Pokusnim arheološkim sondiranjima mogle bi se utvrditi eventualne pozicije pogodne za sustavna istraživanja.

Što se tiče vučedolske kulture, slučajan nalaz dvije plosnate bakrene sjekire s lokaliteta „*Vlastelinski vinograd*“ i „*Mihalje*“ kod Kutjeva predstavlja za sada jedini trag razvijene vučedolske metalurgije na ovom prostoru. Spomenute sjekire ubrajaju se među najstarije metalne predmete načinjene u Hrvatskoj.²⁶² Ranije interpretacije su ove sjekire dovodile u vezu s nosiocima badenske kulture i trasom puta kojim su se kretali badenski metalurzi iz matičnog područja u Podunavlju prema ležištima bakra u porječju Vrbasa u Bosni.²⁶³ Kada je riječ o *Mitrovcu*, eponimnom nalazištu prve faze vučedolske kulture, na samom lokalitetu „*Gradina*“ prikupljeno je zapravo tek nekoliko ulomaka vučedolske keramike, dok je znatno više istog materijala otkriveno u jednom od vinograda iznad Mitrovca, gdje je moglo biti smješteno naselje vučedolske kulture. Lokalitet „*Gradina*“ vjerojatnije je u istu svrhu poslužio kasnijoj brončanodobnoj populaciji. S obzirom na nejasne i do danas nerazjašnjene okolnosti nalaza, na lokalitetu „*Gradina*“ potrebno je provesti detaljan terenski pregled te probna arheološka sondiranja, kako bi se pribavili točniji podaci o ovom vrijednom nalazištu.

Naselje iz razdoblja eneolitika očito je egzistiralo i u blizini nekropole „*Gradci*“, o čemu svjedoče nalazi keramike i litike prikupljeni tijekom istraživanja halštatske nekropole i gradine. Daljnjim istraživanjima materijalnih tragova bakrenodobnog života na ovoj lokaciji mogla bi se utvrditi kulturna pripadnost te ostale karakteristike spomenutog naselja.

Iz srednjeg brončanog doba potječu nalazi keramike Belegiš I kulture, otkriveni na lokalitetu „*Čemernice*“ *iznad Kaptola*, koje je inače poznato po grobnim humcima iz starijeg željeznog doba. Za genezu Belegiš I kulture, čiji se eponimni lokalitet nalazi u istočnom Srijemu, važan je upravo prostor srednje Slavonije, od Požeške kotline prema istoku, budući da se pretpostavlja kako je na nastanak kulture Belegiš I utjecala licenska kultura. Obje dijele karakterističan vrpčasti i pseudovrpčasti ukras, čija struktura svjedoči o značenju tkanine u svakodnevnom životu.²⁶⁴

U Hrvatskoj još nisu otkriveni grobovi Belegiš I kulture, ali se na primjeru grobalja u istočnom Srijemu zna da su pripadnici te kulture spaljene ostatke pokojnika polagali u keramičke posude, najčešće velike zaobljene lonce s visokim cilindričnim vratom ukrašenim pseudovrpcom i bradavičastim izbočenjima na ramenu. Belegiš I prepoznatljiv je i po karakterističnim oblicima amforica, koje su se razvile prema uzorima pronađenima u ranobrončanodobnoj vatinskoj kulturi. Bogato ukrašene, ponekad uljepšane

²⁶² Potrebica, H., 2012., str. 189.

²⁶³ Potrebica, H., 2006., str. 43-44.

²⁶⁴ Ložnjak Dizdar, D., 2009. str. 78.

bijelom inkrustacijom, ove amforice svoju dekorativnost duguju i ručkama koje završavaju roščićima i volutama te visokim i vitkim nožicama od svega nekoliko milimetara, što sve upućuje na visoku razinu keramičarskog umijeća.²⁶⁵

Zbog nejasnih okolnosti i nepouzdanе rekonstrukcije (nedostatak dna posude), veliki keramički lonac - žara zaobljenog tijela i izvučenog ruba iz *Mitrovca* za sada se ipak može tretirati samo kao slučajan nalaz bez utvrđenog konteksta, koji okvirno pripada starijoj fazi kulture polja sa žarama kasnog brončanog doba u sjevernoj Hrvatskoj. Naznačeno mjesto nalaza posude i opis nalazišta, kao i ostali nalazi, govore u prilog postojanja višeslojnog naselja na prirodnom uzvišenju. Ovo bi uzvišenje odgovaralo već spomenutom lokalitetu „*Gradina*“, koji je u kasno brončano doba najvjerojatnije poslužio za podizanje utvrđenog naselja.

S druge strane, za keramičku zdjelicu iz *Vetova*, zaobljenog tijela i izvučenog ruba, s ručkom koja povezuje rub i trbuh posude, ukrašen vodoravnim fazetiranjem, možemo unatoč nedostatku detaljnijih podataka o okolnostima nalaza, a zahvaljujući navedenim jasnim tipološkim oznakama i analogijama, konstatirati kako je vjerojatno pripadala uništenom grobu, i to virovitičkoj grupi starije faze kulture polja sa žarama kasnog brončanog doba, te se može datirati u razdoblje Br D - Ha A1 (13. – 12. st. pr. Kr.). Ukrašen vodoravnim fazetiranjem inače je rijedak u grobnim nalazima virovitičke grupe, a na prostoru Papuka nalazimo ga još samo u kasnobrončanodobnom grobu 1 u *Voćinu*. Najbliže analogije mogu se pronaći u južnoj Transdanubiji u Mađarskoj.²⁶⁶

Iako su rake kasnobrončanodobnih grobova istraženih unutar sakralnog kompleksa u *Voćinu* samo djelomično sačuvane, one ilustriraju pogrebni ritual koji se u njima odvijao prije više od tri tisuće godina, a koji je karakterističan za grupu Virovitica. Nalazi virovitičke grupe u *Voćinu* ne iznenađuju, s obzirom na srednju Podravinu kao ishodište spomenute kulturne grupe, ali je zanimljivo promatrati manifestacije iste grupe nad području Požeške kotline i Papuka, s obzirom na preplitanje utjecaja i strujanja sa sjevera i juga, gdje u isto doba egzistira grupa Barice – Gređani. Upravo je Papuk s podgorjem prostor susreta sjevera i juga u kulturnom smislu, te se u budućnosti mogu očekivati zanimljivi rezultati na tom polju slijedom novih istraživanja.

Nalazi grupe Virovitica na području Požeške kotline svjedoče o prisutnosti te kulturne pojave na prostoru južno od Podravine, kao i o postojanju komunikacija koje su vodile gorskim usjecima Papuka, a kojima se – s obzirom na otvorenost Požeške kotline prema jugu – ostvarivala povezanost Podravine i Posavine tijekom starije faze kulture polja sa žarama. S tim u vezu može se dovesti i podizanje niza visinskih naselja na istaknutim položajima gore Papuk (*vrh Papuka, Mali Papuk, Pliš, Gradac iznad Lukača, Rastova kosa kod Duzluka...*) tijekom kasnog brončanog doba. Taj je niz tvorio jedinstven i dobro organiziran sustav, koji je morao imati važnu ulogu u kontroli trgovačkih putova između Posavine i

²⁶⁵ *Ibidem.*

²⁶⁶ Dizdar, M., Ložnjak Dizdar, D., Mihelić, S., 2011., str. 107.

Podravine. Podizanje naselja na tako velikim visinama nije neobično s obzirom na navedeni povoljan strateški položaj s kojeg se mogao kontrolirati širi prostor Požeške kotline i nizine prema Dravi, kao i važni prijevoji preko Papuka, te s obzirom na prirodne pogodnosti, no tek će buduća arheološka istraživanja moći odgovoriti na pitanja o pravim razlozima osnivanja ovih naselja, njihovom tipu i karakteru, kao i privredi njihovih stanovnika. Za sada prevladava mišljenje kako se ne radi o naseljima koja su osnivana zbog sigurnosti, nego najčešće iz ekonomskih i prometnih razloga. Osim strateške važnosti, evidentno je da su obronci Papuka od ranih razdoblja prapovijesti do danas pružali sigurna skloništa, izvore drveta i vode, pašnjake, plodnu zemlju i šume, a sve navedeno stvaralo je povoljne uvjete za poljoprivredu, stočarstvo, lov. Kako spomenuta visinska naselja nisu sondirana, teško je sa sigurnošću utvrditi njihovu veličinu i karakter. Navedeno bi s obzirom na njihov dominantni položaj i izuzetnu nadmorsku visinu bio vrlo koristan i zanimljiv arheološki podatak. Izuzetak čini nalazište na Plišu iznad Velike, koje je barem djelomično arheološki sondirano, ali na žalost samo na rubnim područjima tj. u tzv. „kontaktnoj zoni“ s kamenolomom. Ova su istraživanja imala za cilj ispitivanje rastera i sačuvanosti ostataka naselja na istočnoj padini brda, koja je uvelike eksploatirana radom kamenoloma, te zaštitno dokumentiranje nalazišta i nalaza u dijelu koji graniči s eksploatacijskim poljem. Ovdje treba napomenuti da je rad kamenoloma znatno utjecao i na neposredno okruženje srednjovjekovnog lokaliteta na susjednoj uzvisini. Tijekom 2008. i 2009. inicirano je postavljanje uređaja za mjerenje vibracija koje nastaju kao posljedica rada kamenoloma na lokaciji Srednjovjekovnog grada Velika (Z-419), kako bi se kontrolirale štetne posljedice minerskih radova na navedeno kulturno dobro.

Srednjovjekovni grad Velika (lijevo) i istočna padina brda Pliš (desno) u neposrednoj blizini kamenoloma, pogled sa sjeverozapada, ožujak 2011. god. (snimila V. Ciganović)

Posebno mjesto u brončanodobnoj arheološkoj baštini zauzimaju ostave. Na brončanim šupljim sjekirama (keltovima) iz ostave u *Dragi* javlja se kombinacija vodoravnog i okomitog ukrasa, koja je začeta već u II. fazi ostava sjeverne Hrvatske, njezin razvoj započinje u III. fazi ostava (Ha A2 ili 11. st. pr. Kr.), a postaje karakterističan za mlađe oblike Ha B1-2 (10. - 9. st. pr. Kr.). Većina nalaza iz Drage ima karakteristike II. faze kulture polja sa žarama, dok ostali materijal pokazuje oznake mlađih faza. Zbog nejasnih okolnosti nalaza, predmeti ove ostave datiraju se pojedinačno.²⁶⁷

S obzirom na svoju strukturu te fragmentarnost predmeta, pretpostavljena ostava iz *Kamenskog Vučjaka* mogla je biti ostava ljevača jednako kao i žrtveni dar: tijekom čitavog brončanog doba u ostavama se pojavljuje lomljena bronca koja se često tumačila posljedicom kultnog – ritualnog uništavanja predmeta radi žrtve. Nije lako razlikovati ostave profanog od onih votivnog karaktera, a ponekad to možda nije ni potrebno: neka je skupina vrijednih predmeta mogla biti pokopana u zemlju u vrijeme opasnosti i ujedno tamo odložena zbog potrebe utjecanja nekom božanstvu čija se zaštita traži.²⁶⁸

Primjerak kalupa za lijevanje brončanih predmeta (sjekira) s lokaliteta „*Pliš*“ kod *Velike* za sada je prvi trag pretpostavljene metalurške aktivnosti koja se odvijala u okviru visinskih naselja kasnog brončanog doba na Papuku. Moguće paralele donosi nam rekonstrukcija života planinskih naselja sjeveroistočne Italije u kasnom brončanom dobu, koja pokazuje vezu između metalurgije i stočarstva kao izvora prehrane metalurga²⁶⁹; uvjete za obje privredne grane nalazimo i na Papuku.

Kompleks dvaju halštatskih nekropola i gradine iznad *Kaptola* postao je svjetski poznatim lokalitetom, zahvaljući prije svega rezultatima prvih istraživanja iz 60.-tih i 70.-tih god. 20. st., koja je provela ekipa Arheološkog muzeja u Zagrebu, a onda i dugogodišnjim, vrlo kvalitetnim i multidisciplinarnim istraživanjima Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Centra za prapovijesna istraživanja iz Zagreba koja su započela s ovim stoljećem.

Kaptolski kneževi bili su prije svega ratnici pa se njihova moć ogledala u oružju i bojnoj opremi, koje su sa sobom „ponijeli“ i prekogrobni život. U grobovima ratnika pokopanim na „*Čemernicama*“ pronađena su tako željezna koplja, bojne sjekire, noževi, konjska i konjanička oprema, središnji dijelovi štita, kacige i knemide. Osim priloga navalnog i obrambenog naoružanja, opremu muških grobova činile su i igle, pojasevi i brusovi. Ističu se brusovi – žezla s ukrašenim brončanim drškama i višeglave igle tipa Donja Dolina s područja glasinačke kulture, kao i konjska oprema pontsko-kavkaskih obilježja, ali se najznačajnijim nalazima smatraju umbo štita porijeklom iz sjeverne Italije, grčko-ilirska i korintska kaciga te par knemida grčke provenijencije. Spomenuti grčki importi najsjeverniji su primjerci ovih tipova u Europi.²⁷⁰ U ženskim grobovima pronađene su fibule, raznovrsni brončani nakit i pribor za tkanje, a u pojedinim slučajevima (tumuli II i V) i konjska oprema te okovi za kola, što može upućivati na

²⁶⁷ Potrebica, H., Ložnjak Dizdar, D., 2004., str. 20-21.

²⁶⁸ Usp. *ibidem*, str. 32.

²⁶⁹ Ložnjak Dizdar, D., 2005., str. 33.

²⁷⁰ Potrebica, H., 2013., str. 70.

neki viši društveni, možda i religijski status pokojnika.²⁷¹ Većina grobova sadrži bogat keramički inventar, među kojim se izdvaja askos s drškom u obliku goveda, rijedak primjer svoga tipa na području južne Panonije, zatim keramički tronošci, te posude ukrašene bikovskim protomama. Fina halštatska keramika uglavnom je presvučena slojem grafita, koji joj daje poseban metalni sjaj; svakako je obližnji rudnik grafita, koji se eksploatirao sve do sredine 20. st., predstavljao jedan od bitnih čimbenika prosperiteta kaptolske željeznodobne zajednice.²⁷²

Pravi opseg nekropole na „Čemernicama“ ne može se sa sigurnošću ustanoviti, s obzirom da je intenzivna zemljoradnja vrlo vjerojatno uništila znatan broj tumula. U prilog tome govori i činjenica da je već u vrijeme prvih istraživanja sačuvana visina pojedinih tumula iznosila manje od 1 m.²⁷³

Kaptol - Čemernice: grafitirana keramička posuda sa životinjskim protomama iz starijeg željeznog doba (dokumentacija KOPŽ)

Revizijska istraživanja tumula XI i tumula III 2007. i 2009. god. donijela su nove vrijedne spoznaje i nalaze. U tumulu XI, najsjevernijem tumulu nekropole, pronađena je monumentalna drvena grobna komora obzidana kamenom; unutar komore otkriven je raskošni komplet keramičkog posuđa, koji se sastojao od posuda ukrašenih crnim i crvenim slikanjem, kositrenim lamelama, brončanim naljepcima,

²⁷¹ *Ibidem.*

²⁷² *Ibidem.*

²⁷³ *Ibidem*, str. 69.

velikih lonaca na nogama, askosa i pseudokernosa, a među metalnim nalazima višeglava igla, najmanje pet raznjeva italskog tipa, pojasna garnitura, dok spaljeni osteološki ostaci vjerojatno pripadaju konju.²⁷⁴ Monumentalna drvena komora obložena kamenom otkrivena je i pod tumulom III, ali je imala i prilazni ritualni hodnik – dromos. Prema dosadašnjim spoznajama, ovakve grobne konstrukcije podizale su se samo za najveće uglednike. Stoga je poznato tek desetak takvih konstrukcija na području čitavog halštatskog kompleksa (Kleinklein, Jalžabet...), pri čemu je kaptolačka najbolje sačuvana te sadržajem u potpunosti odudara od drugih. Na podu dromosa u Kaptolu pronađeni su ostaci s lomače, na prijelazu iz dromosa u komoru lonac s kostima koji je najvjerojatnije poslužio kao urna, a u komori tri keramičke posude.²⁷⁵ U planu je konzervacija i prezentacija Tumula III, ispod čije je grobne konstrukcije otkriven i jedan starčevački objekt, dio naselja čiji se tragovi pronalaze na širem području lokaliteta, zajedno s ostacima naselja belegiške kulture srednjeg brončanog doba.²⁷⁶

Tumul III na „Čemernicama“ nakon istraživanja, zračna snimka, detalj (fotoarhiva KOPŽ)

Budući da je riječ o vinogradarskom području, mnogi su halštatski grobni humci na „Čemernicama“ uslijed intenzivne obrade zemljišta u prošlosti sniženi ili uništeni. Na ovom položaju i danas postoje neistraženi tumuli, vidljivi u krajoliku, a može se pretpostaviti i postojanje većeg broja grobnih humaka sniženih erozijom i rigolanjem, kao i halštatskih ravnih grobova između humaka, ukoliko nisu posve

²⁷⁴ *Ibidem*, str. 70-71.

²⁷⁵ *Ibidem*, str. 71.

²⁷⁶ Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

destruirani zemljoradnjom. Stanje lokaliteta nameće neophodnost nastavka istraživanja, a njegovo značenje u europskom kontekstu svaki novi podatak pribavljen arheološkim istraživanjima čini izuzetno dragocjenim.

Brojne i neočekivane arheološke nalaze pružila su sustavna istraživanja nekropole „*Gradci*“ iznad Kaptola. Među njima treba spomenuti nalaze ranog halštata (8./7. st. pr. Kr.), kao što su željezna sjekira s ručicama i brončana dvopetljasta fibula s diskoidnim proširenjima na narebrenom luku, porijeklom iz alpskog područja (tumul 1). Značajan je i nalaz željezne bojne sjekire sa zaliscima u tumulu 2, koja je označena numeričkim simbolom te predstavlja najistočniji poznati nalaz toga tipa; u istom tumulu pronađen je i rijedak primjerak pseudokernosa, kao i posude ukrašene kositrenim lamelama.

Pseudokernos (gore) i željezna bojna sjekira sa zaliscima i numeričkim simbolom (dolje) iz tumula 2 na „Gradcima“ (dokumentacija KOPŽ)

Ističe se i tumul 10, s malenim dromosom, keramičkom posudom s bikovskim protomama, dvije brončane višeglave igle i bogatim kompletom naoružanja, dok je pod tumulom 6 otkriven do sada najbogatiji kneževski grob na tlu Hrvatske. Na površini zemljanog nasipa tumula dokumentiran je periferni paljevinski grob muškarca s pojasnom garniturom alpskog tipa iz kasnog halštata, Ha D2 (druga pol. 6. st. pr. Kr.), dok je središnji ukop u tumulu zaštićen drvenom komorom obzidanom kamenom i popraćen mnogobrojnim nalazima, među kojima se ističu dva para željeznih sjekira, šest željeznih kopalja, dva kompleta konjske opreme sa željeznim žvalama i brončanim razvodnicima remenja, jedan željezni i jedan brončani mač (najsjeverniji primjerak mača tipa Kostel), pojasna garnitura s brusom te brončana situla. U situli je otkriveno nekoliko metalnih predmeta, među njima i dijelovi zdjelaste kacige – najstarijeg tipa halštatskih kaciga, kakve se inače pronalaze daleko na zapadu. Osim metalnih predmeta, u grobnoj komori tumula 6 pronađeno je i 30-tak keramičkih posuda, među kojima se ističu lonci ukrašeni brončanim i kositrenim lamelama. Prema metalnim nalazima grob se preliminarno datira u Ha C1 (oko 720. - 660. god. pr. Kr.), a sudeći prema ratničkoj opremi moglo bi se raditi i o dvojnem kneževskom grobu.²⁷⁷

Željezna perla s brončanim ukrasom iz tumula 6 na „Gradcima“ (dokumentacija KOPŽ)

U tumulu 12 na „Gradcima“ pronađeno je i spalište ispred komore; u spalištu i komori pronađeni su brojni predmeti: ulomci keramičkih posuda, 16 piramidalnih utega, brončane čunaste i jedna žičana fibula, ulomci brončanih lančića s trokutastim privjescima od brončanog i željeznog lima, velik broj brončanih cilindričnih perlica te nekoliko cilindričnih perlica od elektruma koje čine prve nalaze načinjene od plemenitog metala u Kaptolu. Osim toga su pronađeni ukrašeni koštani predmeti (privjesci s ogrlice, našivci s odjeće) i bogato ukrašeno drveno dugme kao vrlo rijedak nalaz. U središnjoj grobnoj

²⁷⁷ *Ibidem*, str. 71-72.

konstrukciji zatečen je lonac i dvije zdjele sa spaljenim kostima i pepelom, kao i velik broj sitnih brončanih i koštanih nalaza, među kojima je uočen ulomak figuralnog prikaza jahača na konju (vjerojatno dio fibule). Ovaj je ukop preliminarno protumačen kao ukop žene visokog položaja u religijskoj strukturi halštatske zajednice, a datiran je u prijelaz Ha C2 na Ha D1 (kr. 7./poč. 6. st. pr. Kr.).²⁷⁸

Istraživanje tumula 12 na Gradcima 2008. god. (snimila V. Ciganović)

Sve navedeno svjedoči kako se tijekom željeznog doba u Kaptolu, na sjecištu triju civilizacijskih krugova – Panonije, Alpa i Balkana – nalazilo važno „kneževsko“ središte. Ono je imalo ključnu ulogu u komunikacijskoj mreži koja je povezivala razvijene kulturne centre u Grčkoj i Italiji s bogatim sjedištima halštatskih „kneževa“ u središnjoj Europi, a pritom ostvarivalo značajne veze s kulturnim prostorom južno od Save (Donja Dolina, Glasinac), kao i Podunavljem te Transdanubijom.

Sudeći prema dosadašnjim arheološkim nalazima, halštatska gradina na „Gradcima“ iznad Kaptola bila je također naseljena u ranom te srednjem latenu, a sekundarni grobni ukopi iz razdoblja latena pronađeni su i tijekom sustavnog istraživanja u nasipu najsjevernijeg tumula koji je podignut u blizini gradine te pokazuje određenu, za sada nerazjašnjenu povezanost s gradinskim naseljem. Postojanje latenskog naselja na „Gradcima“ potvrđeno je i nedavnim sondiranjem bedema. S druge strane, još uvijek nisu otkriveni dokazi o naseljavanju ovog položaja u razdoblju u kojem se vršilo ukopavanje pod tumulima na obližnjim nekropolama; izuzetak je nalaz lučne dvopetljaste fibule s nogom u obliku beotskog štita, otkriven

²⁷⁸ *Ibidem*, str. 73.

slučajno i izvan arheološkog konteksta. Takao dosadašnji nalazi s gradine pripadaju razdoblju kasnog halštata, Ha D2 (dr. pol. 6. st. pr. Kr.), pojedini možda i klasičnom ili razvijenom halštatu, dok dio nalaza zasigurno pripada ranom i prijelazu ranog u srednji laten (4. - pol. 3. st. pr. Kr.). Pronađena keramika pokazuje snažnu povezanost s Donjom Dolinom.²⁷⁹

Daljnja istraživanja latenske faze naselja na „Gradcima“ bit će od velike važnosti ta proučavanje pojavnosti latenske kulture na prostoru Papuka te srednje Slavonije u cjelini.

Komunikacija između središnjeg i istočnog dijela današnje Hrvatske tijekom mlađeg željeznog doba odvijala se dolinama Drave i Save, gdje treba očekivati materijalne manifestacije prožimanja dvaju svjetova, latenske kulture Tauriska i Skordiska. Ne manje bitan dio kulturnog naslijeđa Podravine i Posavine, a isto tako i obronaka Papuka, čine ostvarenja autohtonih panonskih zajednica, koja su trenutno, na žalost, nedovoljno poznata, odnosno nedovoljno istražena. Na temelju analize antičkih pisanih izvora i komparativnog arheološkog materijala latenske kulture na području brodske Posavine, pretpostavlja se kako su tijekom mlađeg željeznog doba panonski Breuci osim Posavine naseljavali i prostor Požeške kotline. Stoga se nazire slična etnička slika brodske Posavine i Požeške kotline tijekom mlađeg željeznog doba. Navedeno će moći potvrditi ili opovrgnuti buduća arheološka istraživanja naselja i grobalja koja pripadaju navedenom razdoblju. Uz to, na području Požeške kotline postoje jasni tragovi naseljavanja keltskih Skordiska, koji se ogledaju u karakterističnom arheološkom materijalu, a kao jedan od najvažnijih razloga njihove prisutnosti smatraju se ležišta grafita. Naime, osim klimatskih i reljefnih pogodnosti koje su presudne za trajno naseljavanje, Požeška je kotlina oduvijek imala i kvalitetne izvore sirovina: uz kamen, neophodan za izradu oruđa, od velike važnosti bila su i ležišta grafitnih škriljevaca na zapadnim i sjevernim obroncima Psunja te južnim obroncima Papuka, posebno tijekom željeznog doba kada se grafit obilno koristio u proizvodnji keramike.

Razdoblje mlađeg željeznog doba na Papuku obilježila je latenska kultura, čiji je život na ovom prostoru materijalno posvjedočen kroz tek nekoliko slučajnih arheoloških nalaza, premda bi ih s provođenjem sustavnih arheoloških istraživanja - prije svega temeljitih terenskih pregleda, kao i drugih nedestruktivnih metoda istraživanja, a zatim i ciljanih sondiranja - posve vjerojatno bilo daleko više.

Jedan od najznačajnijih nalaza u prostoru međuriječja Save, Drave i Dunava koji ilustrira proces rane latenizacije južne Panonije te najznačajniji nalaz iz razdoblja latena na području Požeške kotline vezan je uz širi kontekst prigorja Papuka, a poznat je u stručnoj i znanstvenoj literaturi kao *ranolatenški ženski grob iz Velike*. Ovaj izniman ranolatenški ukop predstavlja jednu od stožernih točaka u poznavanju odnosa starije, halštatske i novonastale, latenske kulture koja je obilježila razdoblje mlađeg željeznog doba u većem dijelu današnje Europe.

Prema M. Dizdaru, kasnohalštatske zajednice južne Panonije primaju prve importe predmeta latenske kulture u prvoj polovici 4. st. pr. Kr., a navedeni predmeti uključuju prije svega zoomorfne fibule, kakve

²⁷⁹ *Ibidem*; dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.

se u velikom broju nalaze upravo u spomenutom grobu iz Velike.²⁸⁰ S druge strane, u istom grobnom inventaru manifestiraju se i lokalne karakteristike, zastupljene narukvicama od srebrne tordirane žice. Stoga je još uvijek nejasno radi li se o pokopu žene autohtonog porijekla s importiranim ranolatskim nalazima ili o posljednjem počivalištu pristigle pripadnice Kelta s vlastitom nošnjom kojoj su pridodani neki domaći oblici. No bez sumnje je riječ o prvim izravnim latenskim utjecajima na južnapanonsku sredinu.²⁸¹

Ranolatenske brončane narukvice pronađene u grobu u Velikoj imaju analogije na keltskim grobljima u Češkoj gdje se datiraju u prvu polovicu 4. st. pr. Kr. Tako je na nekropoli Dubnik pronađen ranolatski grob žene i novorođenčeta s brončanom narukvicom u kombinaciji s amforastim i bikoničnim staklenim perlama i pršljenom. Sličan ranolatski grobni inventar pronađen je i u Transdanubiji, a oba navedena primjera dobro korespondiraju veličkom ukupu.²⁸² Kraju starijeg željeznog doba i početku latena, tj. razdoblju 4. - 3. st. pr. Kr., pripadaju i spomenute staklene perle mliječno-bijele i kobaltno-plave boje u obliku posude, odnosno amfore iz groba u Velikoj; one su mediteranskog porijekla, a nalazimo ih u velikom broju na nalazištima zapadnog Balkana i Karpatske kotline, od Srijema do Slovačke, gdje su osobito brojne.²⁸³ U Sloveniji je amforasta perla pronađena zajedno s ranolatskom fibulom.²⁸⁴ Zbog velikog broja perli u veličkom grobu, koje najvjerojatnije pripadaju dvjema ogrlicama, postoje indicije da su u grob bile pokopane majka i dijete, slično kao i u navedenom primjeru iz Češke.²⁸⁵

O povezanosti ranolatske zajednice koja je živjela na području današnje Velike s kulturnom skupinom Donja Dolina – Sanski most, koja je egzistirala na području srednje Posavine, govori spomenuta brončana pločasta fibula tipa Sanski most koju su članovi zajednice priložili u grob svoje preminule pripadnice.²⁸⁶ Navedena grobna cjelina upućuje na postojanje groblja u širem kontekstu, kao i pripadajućeg naselja iz istog vremena na obroncima Papuka.

Dijelu kasnolatske bojne opreme pripadaju dva duga željezna koplja pronađena nedaleko *Kamenskog Vučjaka*. Inače su koplja jedan od najučestalijih nalaza, kako u naseljima i tako i u grobovima ratnika koji se pripisuju Skordiscima. No s obzirom da su ona, za razliku od ostale oružane opreme, najmanje podložna promjenama oblika, njihova kronološka determinacija znatno je otežana nepoznavanjem cjelovite slike nalaza, kao što je to slučaj s navedenim primjercima kopalja.

Iz razdoblja antike na promatranom prostoru najznačajniji su nalazi zabilježeni na području *Radovanačkog brda* i zapadnog dijela današnje *Velike*. Iako je istražen tek djelić pretpostavljenog areala rimske nekropole, ovi nalazi ukazuju na bogat i osebujan život rimskih doseljenika te potiču na daljnja

²⁸⁰ Dizdar, M., 2009., str. 89.

²⁸¹ *Ibidem*.

²⁸² Dizdar, M., Potrebica, H., 2002., str. 114.

²⁸³ *Ibidem*.

²⁸⁴ *Ibidem*, str. 115.

²⁸⁵ *Ibidem*, str. 114.

²⁸⁶ *Ibidem*.

istraživanja veličkog područja, gdje su nesumnjivo još uvijek prisutna brojna materijalna svjedočanstva o razdoblju rimske vladavine.

Malen broj evidentiranih arheoloških lokaliteta iz razdoblja antike na području Parka prirode Papuk i njegove kontaktne zone ne znači da je život u vrijeme antike na promatranom prostoru bio manje prisutan i snažan, nego razlog navedenoj statistici prije treba tražiti u općenito slaboj istraženosti ovog prostora, koja je u slučaju antike djelomično posljedica i manjeg interesa raspoloživih istraživača za proučavanje antičke kulture na ovom području. Najviše je istraživačke aktivnosti u tom pravcu iskazano za vrijeme djelovanja dugogodišnje arheologinje požeškog muzeja, D. Sokač-Štimac, u drugoj polovici 20. st., dok je pažnja mlađih arheologa u posljednjih 20 godina pretežno usmjerena ka prapovijesnim lokalitetima, pa razdoblje antike u arheološkom smislu pomalo zanemareno.

Vrijedne srednjovjekovne nalaze sačuvao je sakralni spomenički kompleks u *Voćinu*. Dosadašnjim istraživanjima obuhvaćena je unutrašnjost današnje crkve, prostor ispred portala crkve na zapadu, te južni segment nekadašnjeg samostana, dok preostali dio samostana, kao i pretpostavljeno župno groblje južno od crkve, gdje se mogu očekivati novi srednjovjekovni i ranonovovjekovni, kao i prapovijesni grobovi, nije istražen. Obavljen je tek arheološki nadzor nad drenažnim i drugim radovima uz južni zid crkve.

Dio istraženih arhitektonskih ostataka nekadašnjeg franjevačkog samostana na prostoru sjeverno od crkve Pohoda Blažene Djevice Marije u Voćinu konzerviran je *in situ* u sklopu obnove sakralnog kompleksa župne crkve, kako bi se omogućila njegova prezentacija. Sjeverni dio samostana nalazi se na lokaciji današnjeg župnog stana, te će se vjerojatno arheološki istražiti nakon planiranog uklanjanja objekta.

Usmene, a dijelom i pisane povijesne podatke o ostacima još nekoliko srednjovjekovnih samostana i crkvi u Voćinu²⁸⁷, na šumovitom gorskom prostoru zapadno od župne crkve, istočno od Voćinskog grada, potrebno je potkrijepiti budućim arhivskim i arheološkim istraživanjima, a prije svega detaljnim arheološkim pregledom terena.

Okovi uglova korica kasnosrednjovjekovnih knjiga iz 15. st., pronađeni na *Ružici*, svjedoče o postojanju dvorske biblioteke te pripadnosti Ružice širem europskom miljeu tijekom razdoblja njezine moći. Naime, dekretom kralja Matije I. Korvina iz 1479. god. unificirane su liturgijske knjige, pa na čitavom području Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva nalazimo različite inačice istog tipa okova.²⁸⁸ To je samo jedan od pokazatelja aktivne pripadnosti te važne uloge grada Ružice u kulturnom i političkom životu srednjovjekovne Europe.

Arheološka istraživanja na *Ružici* u pravom smislu te riječi nikada nisu provedena, a jedino bi njihova provedba mogla rasvijetliti nedoumice oko eventualnog ranijeg nastanka grada, čemu u prilog ide dio podataka (koji se možda odnosi i na Stari grad iznad Orahovice), kao i za sada malen dio arheoloških

²⁸⁷ Terenski podaci nadležnog konzervatora; Andrić, S., 2008., str. 99.

²⁸⁸ Tomičić, Ž., 2012., str. 157.

nalaza tj. ulomci koji možda ipak pripadaju „gradiškoj“ keramici, premda ih neki autori tumače i kao moguće ostatke keramike arhaične forme.²⁸⁹

Značajne su nalaze polučila i istraživanja unutar *Starog grada u Kaptolu*, premda nisu dovršena. Prema najnovijoj projektnoj dokumentaciji, u sklopu obnove i prezentacije kaptolačkog kaštela bit će površinski naznačene konture arhitektonskih ostataka koji su otkriveni tijekom arheoloških iskopavanja u dvorištu Grada.

Do sada nije poznata niti vidljiva nikakva srednjovjekovna arhitektura na platou „*Selište*“ iznad *Gornjih Vrhovaca*, ali se njeni ostaci mogu očekivati s velikom sigurnošću. Utvrđivanje arheološkog konteksta nalazišta dalo bi značajan doprinos poznavanju naseljenosti i kulture Požeške kotline u srednjovjekovnom, posebno predturskom razdoblju, koje je na promatranom području nedovoljno poznato i gotovo neistraženo. Lokalitet je nekoć bio obradiva površina, na kojoj su mještani nakon oranja pronalazili komade klesanog kamena, a isti su primijećeni i prilikom obilaska terena od strane nadležnog konzervatora. S obzirom da je lokalitet smješten na livadi, vjerojatno nije bio oštećen kasnijom izgradnjom, a trenutno nije zahvaćen ni zemljoradnjom. Stoga je pogodan za provođenje istraživanja. Prve konkretne rezultate mogla bi dati geofizička snimanja, a onda i probna sondiranja.

Potencijalni arheološki ostaci *papučkih staklana* (staklana na jankovačkom Skakavcu, u Slatinskom Drenovcu, Dubokoj i Zvečevu), koje su bile aktivne od početka 19. do početka 20. st., tek trebaju biti istraženi, i to sustavnim arheološkim terenskim pregledom, uz prethodno konzultiranje arhivske građe. Istu metodologiju potrebno je primijeniti i u traganju za ostacima „*Gutmanove pruge*“ s kraja 19. st. Ova uskotračna željeznica spajala je Osijek, Valpovo, Belišće, Donji Miholjac i Orahovicu, dok je njezin drugi krak vodio do Slatinskog Drenovca i Voćina te pod vrh Papuka, gdje su se nalazila brojna šumska radilišta. Dio trase nekadašnje Gutmanove željeznice vodio je današnjim područjem kamenoloma Radlovac kod Orahovice, sudeći prema podacima prikupljenim prilikom obilaska terena od strane nadležnog konzervatora.

2.1.2. Zaključak

Posebno značenje unutar Parka prirode Papuk i njegove kontakne zone imaju prapovijesni arheološki lokaliteti, zahvaljujući svojoj brojnosti i kulturnoj šarolikosti te ulozi pojedinih lokaliteta u sveukupnom prapovijesnom razvoju uže i šire okolice, pa i udaljenijih krajeva, odnosno istočne Hrvatske te Europe u cjelini. Osim toga je ovakvom statusu prapovijesnih lokaliteta doprinijela pažnja istraživača posljednjih

²⁸⁹ Radić, M., Bojčić, Z., 2004., str. 35.

20-tak godina te provođenje kvalitetnih arheoloških istraživanja u skladu s najsuvremenijim standardima i metodama arheološke struke.

Iznimno obilnu i dragocjenu arheološku građu pribavila su sustavna istraživanja halštatskog groblja i naselja iznad Kaptola, s čijom bi se konzervacijom i prezentacijom po završetku istraživanja pružio izvrstan temelj lokalnom turizmu te znatno unaprijedila gospodarska perspektiva naselja, Općine Kaptol i čitavog požeškog kraja. Treba napomenuti da je od samog početka projekt istraživanja halštatskog kompleksa na „Gradcima“ prožet namjerom da se po završetku istraživanja lokalitet otvori za posjetitelje kao atraktivna kulturno-turistička destinacija, radi čega su paralelno su provođenjem istraživanja poduzeti konkretni koraci ka rekonstrukciji nekadašnje nekropole. U tom smislu postignuta je dinamična i plodna suradnja s JU Park prirode Papuk i Općinom Kaptol, kao i s korisnikom ovog državnog zemljišta, tj. „Hrvatskim šumama“.

S druge strane, visoka stručna i znanstvena razina istraživanja dvaju nalazišta iznad Kaptola, uz multidisciplinarni pristup (provođenje arheobotaničkih, arheozooloških, antropoloških i drugih analiza) koji je osnova moderne arheologije, posljedica je suradnje Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, odnosno Centra za prapovijesna istraživanja iz Zagreba s najuglednijim tuzemnim (Institut za arheologiju u Zagrebu, Arheološki muzej u Zagrebu, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti...) i inozemnim ustanovama (Odjel za arheologiju Filozofskog fakulteta u Ljubljani, Arheološki instituti u Beču i Budimpešti, Sveučilišta u Oxfordu, Durhamu, Milanu, Bradfordu, i dr.). I napokon, kvalitetna konzervacija i restauracija pokretnog arheološkog materijala, koja se provodi u kontinuitetu od početka istraživanja i to od strane najboljih hrvatskih stručnjaka, omogućila je njegovu simultanu prezentaciju ne samo znanstvenim krugovima, posredstvom objavljene literature i predavanja na različitim skupovima u Hrvatskoj i inozemstvu, nego i široj publici, putem predavanja popularnog karaktera te izložbi. Arheološki nalazi s lokaliteta Kaptol – „Gradci“ nakon procesa konzervacije i restauracije pohranjuju se u Gradskom muzeju Požega, čime se obogaćuje arheološka zbirka područnog muzeja te se pruža prilika izravnog uvida u ovu vrijednu građu za nebrojene buduće posjetitelje muzeja. Sve to doprinosi turističkoj atraktivnosti i razvoju grada, šire okolice, pa i Papuka, kao prostora s kojeg potječu navedeni nalazi. S obzirom da su dosadašnja istraživanja bitno unaprijedila znanstvene spoznaje o promatranom području i halštatskoj kulturi, lokalitet je zadobio europski značaj.

Prikazani statistički podaci u poglavlju 1.2.4.1. (Stanje istraženosti i dokumentiranosti arheološke baštine...), kao i pregledna kronološka analiza i valorizacija arheoloških lokaliteta, govore nam kako su antička nalazišta najslabije istražena, ali ona malobrojna koja to barem djelomično jesu pokazuju visoke spomeničke vrijednosti u smislu vrste i značaja otkrivenih nalaza. Na nastavak istraživanja antičkih nalazišta potiču brojni i raznoliki materijalni tragovi rimske civilizacije zabilježeni na veličkom području (tragovi naselja, groblja, ceste, ladanjske vile...), koji ne čude s obzirom na izrazito povoljne prirodne preduvjete za ugodan život (plodna ravnica podno šumovitog gorja, izvori vode, termalna vrela, dostupnost kvalitetnog građevinskog materijala, itd.). Stoga bi o nalazištima ovog razdoblja trebalo

povesti više računa pri planiranju strategije istraživanja južnog podgorja Papuka u budućnosti, kada se za takvo planiranje i strategiju stvore odgovarajući materijalni i drugi uvjeti.

Najvredniji srednjovjekovni arheološki ostaci pronađeni su u kontekstu zaštićenih građevina iz istog razdoblja. Srednjovjekovna nalazišta također zaslužuju puno veću istraživačku pažnju i aktivnost u budućnosti, na što dodatno upućuje velika i nezamjenjiva važnost pojedinih utvrđenih gradova, profanih i sakralnih središta, tijekom razvijenog i kasnog srednjeg vijeka, o čemu nam svjedoče brojni povijesni izvori.

Prikazane arheološke lokalitete Parka prirode Papuk možemo promatrati kao područja visokih spomeničkih vrijednosti, koja su predmet kontinuiranog znanstvenog interesa, a ujedno čine i izvrsnu osnovu za razvoj kulturnog turizma, koji bi - u kombinaciji s neizmjereno vrijednim prirodnim bogatstvom Papuka - mogao znatno unaprijediti opći gospodarski razvoj središnjeg dijela Slavonije.

Rekonstrukcija prapovijesnog krajolika na lokalitetu „Gradci“ (dokumentacija KOPŽ)

Istraženi arheološki ostaci tumula III na Čemernicama kod Kaptola, obloženi privremenom tehničkom zaštitom, u iščekivanju planirane konzervacije (snimila V. Ciganović)

Pogled s vidikovca na Plišu prema arheološkom nalazištu Radovanačko brdo na jugu (snimila V. Ciganović)

3. SUSTAV MJERA ZAŠTITE KULTURNIH DOBARA:

Odredbe za Prostorni plan područja posebnih obilježja Park prirode Papuk i njegovih rubnih dijelova

3.1. OPĆE MJERE ZAŠTITE KULTURNIH DOBARA

Očuvanje kulturno-povijesnih i krajobraznih vrijednosti na području Parka prirode Papuk i njegovim rubnim dijelovima prostornim je planovima općina Velika, Orahovica, Kutjevo, Kaptol, Brestovac, Čačinci i Voćin predloženo kao sveobuhvatna (integralna) zaštita nedjeljivih elemenata prostora. S obzirom da je kulturna baština dokaz neprekinutog slijeda razvitka određenoga područja, ona je temelj njegova identiteta, pa stoga zahtijeva zaštitu od svakog daljnjeg oštećenja i uništenja.

S ciljem očuvanja osnovnih sastavnica povijesnog i kulturnog identiteta analiziranog područja Parka prirode Papuk i njegove kontaktne zone, opće se mjere zaštite svode na zaštitu sačuvanih prirodnih i kulturno-povijesnih vrijednosti.

Osnovne odredbe za uspostavu i provođenje mjera zaštite i očuvanje kulturnih dobara upisanih u Registar proizlaze iz Zakona i Uputa koji se na nju odnose (uključujući i sve izmjene i dopune):

Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99, NN 151/03; NN 157/03 Ispravak, NN 87/09, NN 88/10, NN 61/11, NN 25/12, NN 136/12, NN 157/13)

- Zakon o gradnji (NN 52/99, 117/0, 47/03, 75/99, 57/99, 153/13)
- Zakon o prostornom uređenju (NN 30/94, 68/98, 30/99, 61/00, 32/02, 153/13)
- Zakon o zaštiti okoliša (NN 82/94, 128/99, 110/07, 80/13, 153/13)
- Zakon o zaštiti prirode (NN 72/94, 107/03, 70/05, 139/08, 57/11, 80/13)
- Obavezna uputa o zoniranju zaštićenih povijesnih cjelina gradova i ostalih naselja (Ministarstvo kulture Uprava za zaštitu kulturne baštine, 1995, 1998)

Sustavom mjera zaštite utvrđuje se obvezatni upravni postupak te način i oblici dopustivih intervencija na povijesnim građevinama i građevnim sklopovima, njihovom neposrednom okolišu te parcelama na kojima se ove građevine i sklopovi nalaze, također na arheološkim lokalitetima te predjelima (zonama) zaštite naselja i kultiviranog krajolika ili drugim predjelima s utvrđenim spomeničkim svojstvima.

Sustav mjera zaštite utvrđuje se za sve radnje koje mogu prouzročiti promjene na kulturnom dobru ili u njegovoj neposrednoj blizini (čl. 62. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara).

Posebnom konzervatorskom postupku osobito podliježu zahvati na zaštićenim građevinama, sklopovima, predjelima i lokalitetima: popravak i održavanje postojećih građevina, nadogradnje, prigradnje, preoblikovanja i građevne prilagodbe (adaptacije), rušenja i uklanjanja građevina ili njihovih dijelova, novogradnje na zaštićenim parcelama ili unutar zaštićenih predjela, funkcionalne prenamjene postojećih građevina, izvođenje radova na arheološkim lokalitetima.

U skladu s navedenim zakonima za sve nabrojene zahvate na građevinama, građevnim sklopovima, predjelima (zonama) i lokalitetima, za koje je Prostornim planom utvrđena obaveza zaštite, kod nadležne ustanove za zaštitu spomenika (Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine – Konzervatorski odjel u Požegi, Trg Matka Peića 3) potrebno je ishoditi zakonom propisane suglasnosti:

- posebne uvjete (u postupku ishodađenja lokacijske dozvole);
- prethodno odobrenje (u postupku izdavanja građevne dozvole, odnosno za sve zahvate na zaštićenim kulturnim dobrima)
- nadzor u svim fazama radova provodi nadležni Konzervatorski odjel

Zaštićenim kulturnim dobrima kod kojih su utvrđena svojstva kulturnog dobra i na koje se obvezatno primjenjuje navedeni postupak, smatraju se kulturna dobra koja su upisana u Registar kulturnih dobara RH, odnosno koja su u sovom Prostornom planu popisana kao zaštićena (Z) kulturna dobra.

Za građevine označene kao predložene za zaštitu od lokalnog značaja (L) i za evidentiranu baštinu (E), opisani upravni postupak nije obavezan, ali je potrebno savjetodavno sudjelovanje službe zaštite, odnosno mišljenje nadležnog konzervatorskog odjela.

Mišljenje se može zatražiti i za građevine izvan područja zaštite, osobito u dijelu koji graniči sa zaštićenim predjelom uključujući i kontaktnu zonu Parka prirode Papuk, ako se građevine nalaze na osobito vidljivim mjestima važnim za sliku naselja i krajobraza.

3.2. OPĆE SMJERNICE ZA PLANSKE ODREDBE

- pri donošenju odluke o uređenju prostora, zaštitu integralnih prirodnih i kulturno-povijesnih vrijednosti prostora treba staviti u komplementaran odnos s ostalim relevantnim kriterijima
- detaljnu konzervatorsku kao i plansku dokumentaciju izrađivati prema potrebi, ovisno o planiranim zahvatima
- u naseljima treba štititi osnovnu povijesnu plansku matricu i gabarite gradnje, a interpolacije prilagoditi ambijentu te spriječiti intervencije u krajoliku i u naselju te na pojedinačnim građevinama koje bi

zatvorile pogled na vrijedne krajobrazne i kompozicijske dominante naselja ili pojedinačnih građevina te time ugrozile krajobrazni sklad cjeline

- otvaranje novih građevinskih zona nije poželjno tamo gdje postoje uvjeti za obnavljanje starog građevinskog fonda, odnosno za gradnju unutar postojećih građevinskih područja
- prilikom građevinskih zahvata na povijesnim građevinama maksimalno štititi povijesnu strukturu, koristeći stručnu pomoć nadležne konzervatorske ustanove
- s ciljem zaštite prostora, očuvanja tradicijske baštine te razvoja kulturnog i ekološkog turizma, potrebno je posebnim mjerama potaknuti obnovu tradicijskih oblika poljodjelstva
- s ciljem očuvanja ambijenta ruralnih prostora poticati izradu projekata i gradnju stambenih građevina tipološki usklađenih s tradicijskim načinom gradnje i oblicima karakterističnim za ovo područje
- razraditi planove i programe financijske potpore projektima očuvanja kulturne baštine
- planove i programe gospodarskog razvitka područja uskladiti s radom stručnih i znanstvenih ustanova

3.3. MJERE ZAŠTITE KULTURNO-POVIJESNE BAŠTINE

3.3.1. Područje zaštite kulturno-povijesnih vrijednosti

Zaštita kulturno-povijesnih i prirodnih vrijednosti podrazumijeva:

- očuvanje i zaštita prirodnog i kultiviranog krajolika kao temeljne vrijednosti prostora koji odražava kvalitetan suživot arhitektonske baštine i prirodnih osobitosti pripadajuće sredine nastao kao rezultat njihove funkcionalne povezanosti
- poticanje i unapređivanje održavanja i obnove zapuštenih poljoprivrednih zemljišta, zadržavajući njihov tradicijski i prirodni ustroj
- zadržavanje povijesnih trasa putova (starih cesta, pješačkih staza, poljskih putova i šumskih putova)
- očuvanje povijesnih naseobinskih cjelina (sela, zaselaka) u njihovom izvornom okruženju s povijesnim graditeljskim ustrojem i naslijeđenom parcelacijom
- oživljavanje starih zaselaka i osamljenih gospodarstava etnološke, arhitektonske i ambijentalne vrijednosti
- očuvanje i obnovu tradicijskog graditeljstva i svih drugih povijesnih građevina spomeničkih svojstava kao nositelja prepoznatljivosti prostora
- očuvanje povijesne slike, volumena i obrisa naselja, naslijeđenih vrijednosti krajolika i slikovitih vizura

- zadržavanje i očuvanje prepoznatljivih toponima, naziva sela, zaselaka, brda i potoka, od kojih neka imaju simbolična i povijesna značenja
- očuvanje prirodnih značajki predjela kao što su obale vodotoka, prirodne šume, bare, rukavci vodotoka, kultivirani krajolik – budući da pripadaju ukupnoj prirodnoj i stvorenoj baštini
- čuvanje u izvornom izgledu i funkciji povijesnih građevina; škola, općina, vatrogasnih domova, crkvi, župnih stanova, kapela i poklonaca, srednjovjekovnih gradova-utvrda te zgrada građenih u duhu tradicijskog graditeljstva
- više pozornosti u očuvanju vrijednih kulturno-povijesnih i prirodnih vizura treba posvetiti prilikom postavljanja informacijskih tabli u svrhu nenarušavanja njihove izvornosti s obzirom na smještenost u krajobraznom prostoru određenog povijesnim ili prirodnim razvojem

3.3.2. Pojedinačne povijesne građevine

Za svaku pojedinačnu povijesnu građevinu kod koje su utvrđena svojstva kulturnog dobra kao najmanja granica zaštite utvrđuje se pripadajuća parcela ili ako je to posebno istaknuto, njen povijesno vrijedan dio. Mjere zaštite odnosno opće odredbe i upravni postupak pri zaštiti kulturno-povijesne baštine primjenjuju se na građevine (parcele) koje su zaštićene (Z). Za sve ostale, one Prostornim planom predložene za zaštitu od lokalnog značaja (L) ili evidentirane (E) građevine mjere zaštite i obnove provodi lokalna uprava na temelju općih preporuka i odredbi ovoga Prostornog plana.

3.3.3. Preporučene mjere zaštite za evidentirana kulturna dobra

- povijesne građevine obnavljaju se cjelovito, zajedno sa njihovim okolišem (vrtom, voćnjakom, dvorištem, pristupom i sl.)
- oko pojedinačnih građevina istaknutih planom pridržavati se principa „*zaštite ekspozicije*“
- ne dozvoljava se izgradnja predimenzioniranih zgrada neprimjerenih materijala i oblikovanja koja mogu zakloniti vizure na predmetno dobro ili s njega na kontaktni okoliš
- srednjovjekovne gradove utvrde, starije vrednije zgrade i skupine tradicijskog graditeljstva obnavljati u izvornom stanju
- raznim mjerama na razini lokalne zajednice poticati obnovu i održavanje starih, umjesto izgradnje novih kuća
- na jednoj građevnoj parceli mogu se dozvoliti dvije stambene zgrade u slučaju da se radi o očuvanju vrijedne tradicijske kuće uz koju se, na parceli u graditeljski skladnoj cjelini sa zatečenim ambijentom,

može predvidjeti izgradnja nove kuće; preporuča se staru kuću sačuvati i obnoviti te ju koristiti za trajno ili povremeno stanovanje, poslovni prostor ili u turističke svrhe (seoski eko turizam)

- kod izdavanja uvjeta za izgradnju bilo koje vrste zgrade potrebno je paziti na mikroambijent naselja tj. novogradnju uskladiti sa zatečenim tlorisom i veličinom postojeće zgrade (ili postojećih zgrada) kako bi se postigao skladan graditeljsko-ambijentalni sklop

- vrijedne gospodarske zgrade izgrađene u naseljima trebaju se sačuvati bez obzira na nemogućnost zadržavanja njihove izvorne namjene te se mogu prenamijeniti u poslovne prostorije ili u svrhu predstavljanja i promidžbe tradicijskog graditeljstva; izgradnju novih gospodarskih, pomoćnih i drugih objekata na parceli potrebno je definirati kao prizemne objekte koje je moguće graditi na liniji parcele odnosno poprečno po cijeloj širini parcele čime se diferencira stambeno od gospodarskog dvorišta

- nove gospodarske i stambene zgrade mogu se graditi od drveta sa pokrovom od crijepa ili šindre, što predstavlja tradicijske materijale (dodatnom obradom treba osigurati njegovu zaštitu od požara, atmosferilija i drugih oštećenja) ili zidanjem no tipološki, oblikovno i gabaritno usklađene sa zatečenim ambijentom

- povijesne građevine, potrebno je sačuvati od rušenja ili drastičnijih preoblikovanja, a vlasnike pojedinih povijesnih građevinskih objekata raznim mjerama na razini lokalne uprave poticati na njihovo očuvanje i održavanje

- prilagodbe suvremenom stambenom i gospodarskom standardu dopustive u interijeru takovih povijesnih građevina dok je pročelje i vanjske gabarite potrebno očuvati u izvornom stanju

- u slučaju potpuno dotrajalih građevina koje je nužno ukloniti preporuča se da se novi objekti grade na istoj poziciji (u odnosu na parcelacijske međe, pomak od ulice i položaj unutar parcele) te u približno istim gabaritima kako se u mjerilu ne bi poremetio sklad očuvanog uličnog poteza

3.3.4. Smjernice i uvjeti za zaštitu karaktera krajobraznih tipova, kulturno-povijesnih i prirodnih vrijednosti na području Parka prirode Papuk i njegove kontaktne zone

- na području Parka prirode Papuk i naročito kontaktne zone kultiviranog krajolika treba prije svega očuvati prirodna obilježja što znači izbjegavati bilo kakvu gradnju, osobito vikend gradnju kakva se sve dublje uvlači u krajolik na području vinograda koji su unutar ovog područja; potrebno je sačuvati stare klijeti, a nove graditi na mjestu starih po uzoru na njih u gabaritima, materijalima i oblikovanju

- također je bitno sačuvati parcelaciju kao i izvorni način korištenja ovog područja te ih pokušati uključiti u turističke programe, kao i izbalansirani odnos šume i agrara

- na površinama prepoznatima kao kultivirani krajolici (vinogradi i voćnjaci, polja), čija je prostorna vrijednost proizašla iz tradicionalne funkcionalne povezanosti naselja i okoline, izuzeti svaku izgradnju

osim one u funkciji poljodjelskog korištenja ovih predjela; sačuvati isključivo izvorne vrste kultura za svako područje, ne zamjenjivati ih drugima, te u potpunosti sačuvati tradicijski parcelacijski ustroj ovakvih zona (što se posebno odnosi na područja pod vinogradima)

- kao posebno vrijedan prostor s obilježjima kultiviranog krajolika treba istaknuti područje omeđeno cestom Kutjevo – Velika s juga, šumskim površinama Krndije i Papuke sa sjevera te gradom Kutjevo na istočnom i naseljem Vetovo na zapadnom dijelu ove zone. Područje predstavlja razmjerno kompaktnu površinu pod vinogradima na blago brežuljkastom terenu južne ekspozicije i visoke razine uređenosti. Stoga bilo kakva intervencija u ovaj prostor, osim one usmjerene na daljnje širenje i uređenje površine pod vinogradima, zahtjeva posebnu obazrivost.

Između Mitrovca i Venja. Prostor s obilježjima kultiviranog krajolika.

- vinogradarske klijeti treba ponajprije graditi od pune opeke i drveta, žbukanih zidova; u slučaju ugradnje nove klijeti uz potez starih tradicijskih, potrebno je propisati način izgradnje klijeti istovjetan zatečenima: položaj u smislu kontinuirane linije izgradnje prema prilaznim putovima, visina (prizemnica), tlorisni oblik i veličina, smjer krovišta, materijali i dr.; ne preporuča se izgradnja izbačenih balkona, pretjerano velikih terasa i velikih vanjskih stubišta, već u oblikovanju klijeti i njenog neposrednog okruženja valja slijediti prepoznatljive tradicijske građevne tvorevine te nagib terena

- za nove gospodarske i stambene zgrade preporuča se gradnja tradicijskim materijalima (drvo, opeka i sl.) a dodatnom obradom treba osigurati njegovu zaštitu od požara, atmosferilija i drugih oštećenja; oblikovanje gradnje novih gospodarskih i stambenih zgrada tipološki, oblikovno i gabaritno uskladiti sa zatečenim ambijentom

3.3.5. Smjernice i preporuke za zaštitu, korištenje i upravljanje kulturnom i krajobraznom baštinom

- ne proširivati aktivna te sanirati postojeća napuštena i eksploatacijska polja mineralnih sirovina, kamenoloma kao i industrijska područja prvenstveno pejzažnom rekultivacijom ili planiranjem ugoditeljsko-turističke i sportsko-rekreacijske namjene
- ograničiti gradnju proizvodnih i energetske građevine radi zaštite i očuvanja prostornih vrijednosti
- uvjetovati razvitak prometne i komunalne infrastrukture zaštitom i očuvanjem vrijednosti krajolika
- informirati stručnu i širu javnost o važnosti kulturne baštine kao razvojnog resursa i mogućnostima njezina gospodarskog korištenja u skladu s načelima i praksom održivog razvoja
- potrebno je pri istraživanju, neposrednim zahvatima na građevinama, izradi i pronalaženju najprikladnijih rješenja kao i upravljanju baštinom uključiti širi broj sudionika od struke, naročito iz lokalne zajednice i civilnog društva jer se na taj način postižu dobri rezultati u zaštiti i očuvanju graditeljske baštine
- poticati integralan pristup i stalnu suradnju stručnjaka u sklopu programa održivog korištenja i očuvanja s prostornim planerima, arhitektima, ekonomistima, stručnjacima iz područja turizma itd. kako bi se postigla sinergija potrebna za pravilno gospodarsko korištenje graditeljske baštine
- poticati revitalizaciju kulturnih dobara uvođenjem povijesnih namjena ili prihvatljivih novih sadržaja kako bi kulturno dobro aktivno „sudjelovalo“ u životu lokalne zajednice (posebice kulturna dobra koja bi uz razmjerno skromnija ulaganja u uređenje okoliša, postavljanje info-panoa i popratnih, konzervatorski prihvatljivih sadržaja, privlačila posjetitelje)
- poticati odgojno-obrazovne, ekološke i turističke aktivnosti mjesnog stanovništva radi jačanja svijesti o potrebi očuvanja kulturne baštine i njezina gospodarskog korištenja
- težiti uspostavi uravnoteženih odnosa između izvornih oblika graditeljske baštine i suvremenih graditeljskih pojava (uz strogu kontrolu i selektivnu primjenu novih materijala i konstrukcija) kako bi se očuvala autohtonost krajolika potrebna za privlačenje tzv. kulturnih turista
- politiku korištenja i upravljanja Parkom prirode Papuk integrirati u ostale sektore (regionalni razvitak, gospodarstvo, poljoprivredu, turizam, prostorno uređenje i graditeljstvo i ostalo) kako bi se postigla ravnoteža potreba
- uspostaviti procedure za aktivno sudjelovanje službe zaštite, lokalne i područne/regionalne/ samouprave, turističke zajednice, građana, investitora i ostalih stručnih privatnih i pravnih osoba pri donošenju odluka i izradi programa i projekata za korištenje i razvitak krajolika parka prirode Papuk i kulturnom baštinom unutar njegovih granica i na rubnim područjima s gospodarskim (osobito turističkim), kulturnim i obrazovnim potencijalom
- provoditi programe edukacije stanovništva i njihova upoznavanja s vrijednostima krajolika Parka prirode Papuk te kulturne baštine koju on sadrži unutar svojih granica i na njegovim rubnim područjima

- definirati obrazovne profile i vještine te edukaciju stručnjaka za poslove vezane uz ukupnu problematiku zaštite s osnovnom zadaćom gospodarskog korištenja krajolika Parka prirode Papuk na područjima gdje je to moguće s obzirom na mjere zaštite očuvanja kulturne baštine
- izraditi programe korištenja i upravljanja prostornom i kulturnom baštinom na temelju potencijala Parka prirode Papuk te osigurati sudjelovanje konzervatora u svim fazama izrade projekata i planova
- uspostaviti kontinuiranu suradnju s istraživačkim ustanovama, stručnim organizacijama i međunarodnim tijelima radi uključivanja u zajedničke programe i projekte istraživanja, dokumentiranja, izrade programa zaštite i održivog razvitka vezanog uz kulturnu baštinu unutar i u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk

3.3.6. Smjernice za sanaciju ugroženih i devastiranih područja

Osobito su ugroženi srednjovjekovni stari gradovi (burgovi, kašteli), najviše zbog položaja, teže pristupačnosti i slabe dokumentiranosti. Važno je stoga osobitu pozornost obratiti graditeljskoj baštini povijesnih cjelina izvan naseljenih prostora i osmisлити za njih odgovarajuće programe i sadržaje.

3.3.7. Smjernice za zaštitu i očuvanje tradicijskog graditeljstva

Budući da na području Parka prirode Papuk, kao i u kontaktnoj zoni, nema zakonom zaštićene tradicijske graditeljske baštine, ovdje se donose samo smjernice, odnosno preporuke za njezino očuvanje.

Pri pokušajima zaštite i očuvanja tradicijske graditeljske baštine temeljni je problem kako pobuditi interes vlasnika za njezinim očuvanjem, a ne koje metode, materijale i tehnike primijeniti u postupcima obnove i zaštite pojedinih tradicijskih građevina. Stoga bi i mjere očuvanja i zaštite više bile socio-ekonomske, nego prostornoplanske naravi. Osmišljavanje i pokretanje sustava financijskih poticaja i poreznih olakšica za vlasnike tradicijskih kuća i gospodarskih zgrada koji ih žele obnoviti i staviti u funkciju na području Parka prirode i u kontaktnoj zoni nesumnjivo bi brzo i vidljivo doprinijelo očuvanju autentičnih i bitnih obilježja prostora. U uvjetima kada je većina naselja značajno pogođena depopulacijom sa sve više napuštenih kuća, obnova tradicijskog graditeljstva za stanovanje, odmor, ruralni turizam ili eko-poljoprivredu trebao bi biti komplementarni cilj takvog sustava poticaja i olakšica na čijem bi se osmišljavanju, pokretanju i provođenju morala ostvariti međuresorska suradnja različitih državnih i lokalnih službi. Sačuvani fond tradicijskih stambenih i gospodarskih zgrada još uvijek pruža mogućnost za takav pristup, a rijetki obnovljeni primjeri dokazuju da tradicijsko graditeljstvo može uspješno funkcionirati i u suvremenim uvjetima.

Primjeri uspješno obnovljenih tradicijskih kuća: Duzluk, Manastirska ul. 31 i Vetovo, Majdanska 7.

Do pokretanja sustava financijskih poticaja i poreznih olakšica za obnovu i revitalizaciju tradicijske graditeljske baštine, vrijede slijedeće smjernice:

- Mala sakralna arhitektura (kapelice, zvonare, križevi, rasplela, poklonci) bitna su obilježja tradicijskog ruralnog prostora i stoga ih svugdje treba čuvati, a gdje god je moguće i obnavljati.

Donja Pištana. Zvonara i raspelo. Mala sakralna arhitektura kao bitan formativan element ruralnog prostora.

- tradicijska parcelacija, sačuvane stambene i gospodarske zgrade, njihov smještaj i raspored na parceli, organizacija okućnice na prednje, stražnje dvorište i vrt, građevinski pravac, drvene i zidane dvorišne ograde, javni bunari (primjer Golog Brda) predstavljaju značajne oblikovne elemente naselja koje treba očuvati gdje god je moguće, a osobito u naseljima na području Parka prirode Papuk.

- dotrajale i teško oštećene tradicijske zgrade u naseljima na području Parka moguće je ukloniti i zamijeniti novima uz prethodno mišljenje nadležnog konzervatorskog odjela. Takav se postupak preporuča i za dotrajale tradicijske zgrade u naseljima kontaktne zone.
- za nove zgrade u naseljima na području Parka koristiti tradicionalne materijale (kamen, opeku, drvo, crijep) i tradicijske osnovne oblike i volumene (izduženi pravokutni tlocrti i tlocrti „u ključ“, dvoslivno i dvoslivno poluskošeno krovništvo).
- gdje god je moguće, prenamjeniti postojeće gospodarske i pomoćne tradicijske zgrade, umjesto gradnje novih. Tradicijski sjenici (štagljevi) osobito su pogodni za takav pristup.

Draga 51. Tradicijski sjenici često su prostrani i solidno građeni, stoga pogodni za prenamjenu.

3.3.8. Sustav mjera zaštite arheoloških nalazišta i zona

Zaštita arheoloških nalazišta i nalaza regulirana je Zakonom o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara («NN» 69/99, 151/03, 157/03, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12) te se stoga na arheološka nalazišta i zone navedene u preglednima tabelama, kao i na preostalo područje Parka prirode Papuk i njegove kontaktne zone, primjenjuju odredbe istog Zakona.

3.3.8.1. Područje Parka prirode Papuk

Zaštićenim arheološkim nalazištima i zonama (Z) granice rasprostranjenosti i mjere zaštite utvrđene su rješenjima o utvrđivanju svojstva kulturnog dobra. Spomenutim mjerama zaštite određena je i dopuštena dubina zemljanih radova, dok je za sve radove koji se planiraju vršiti na dubini većoj od dopuštene obavezno ishoditi prethodno odobrenje nadležnog tijela. U postupku ishoda lokacijske dozvole za zahvate u prostoru na području zaštićenih i preventivno zaštićenih nalazišta i zona potrebno je pribaviti posebne uvjete zaštite od strane nadležnog Konzervatorskog odjela.

Evidentiranim arheološkim lokalitetima (E) se zbog neistraženosti ne mogu utvrditi točne granice, pa su locirani položajem. Stoga se površine na tim lokalitetima mogu koristiti na dosad uobičajen način, a ukoliko se na istima planira izvođenje građevinskih ili drugih zemljanih radova na dubini većoj od 40 cm, preporučljivo je zatražiti stručno mišljenje nadležnog Konzervatorskog odjela te poštivati tom prilikom dane konzervatorske smjernice.

Ukoliko bi se na području zaštićenih i evidentiranih arheoloških nalazišta i zona, na površini zemlje ili prilikom zemljanih radova koji se izvode na dopuštenoj dubini naišlo na arheološke nalaze, radove je nužno prekinuti te o nalazima bez odgađanja obavijestiti nadležni Konzervatorski odjel, sukladno čl. 45. Zakona.

Isti postupak potrebno je primijeniti u slučaju pronalaska arheoloških predmeta na preostalom području Parka prirode Papuk.

Arheološka istraživanja (iskopavanja, terenski pregledi, snimanja, nadzor) mogu se obavljati samo na temelju pismenog odobrenja nadležnog tijela.

Za arheološke lokalitete koji se predlažu za zaštitu (PR) vrijede iste smjernice kao i za evidentirane arheološke lokalitete (E), do donošenja rješenja o zaštiti ili preventivnoj zaštiti, nakon kojega se primjenjuje sustav mjera zaštite određen rješenjem.

Na području arheološkog lokaliteta “Kagovci” kod Lukača (PR) potreban je pojačan oprez s obzirom na ranije zabilježene pokušaje pljačke, koji su doveli do djelomične devastacije nepokretnih nalaza (tumula). Prilikom zemljanih radova koji se obavljaju unutar ili u neposrednom okruženju zaštićenih građevina, neophodno je osigurati stalan arheološki nadzor, a prema potrebi i zaštitna arheološka istraživanja. Radi učinkovitije i pravovremene zaštite arheoloških nalaza, preporučljivo je konzultirati nadležnog konzervatora – arheologa u svim fazama građevinskog postupka, odnosno u fazi planiranja radova.

3.3.8.2. Kontaktna zona Parka prirode Papuk

Sustav mjera zaštite za zaštićene i preventivno zaštićene arheološke lokalitete (Z, P) u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk određen je rješenjima o njihovoj zaštiti, odnosno preventivnoj zaštiti.

Za evidentirane arheološke lokalitete (E) i preostalo područje kontaktne zone Parka prirode mjere zaštite propisane su unutar važećih konzervatorskih podloga i smjernica za prostorne planove općina i gradova na kojima se arheološki lokaliteti nalaze, odnosno unutar konzervatorskih smjernica za prostorne planove višeg reda.

Ukoliko bi se na području zaštićenih, preventivno zaštićenih i evidentiranih arheoloških nalazišta i zona, na površini zemlje ili prilikom zemljanih radova koji se izvode na dopuštenoj dubini naišlo na arheološke nalaze, radove je nužno prekinuti te o nalazima bez odgađanja obavijestiti nadležni Konzervatorski odjel, sukladno čl. 45. Zakona.

Isti postupak potrebno je primijeniti i u slučaju pronalaska arheoloških predmeta na preostalom području kontaktne zone Parka prirode Papuk.

Arheološka istraživanja (iskopavanja, terenski pregledi, snimanja, nadzor) mogu se obavljati samo na temelju pismenog odobrenja nadležnog tijela.

3.3.8.3. Općenite odredbe i smjernice

S obzirom na primjedbe iznesene u poglavlju 2.1.1. (Analiza i valorizacija arheološke baštine na području i u kontaktnoj zoni Parka prirode Papuk), kojima se pokušalo predložiti izuzetno veliku spomeničku vrijednost brojnih arheoloških nalazišta i zona na promatranom području, pri čemu se podrazumijeva ukupnost njihove nepokretne i pokretne arheološke građe, kao i njihovog položaja i značenja u relevantnom prapovijesnom ili povijesnom razdoblju, evidentno je da je u budućnosti neophodno intenzivirati nastojanja oko njihovog sustavnog istraživanja, konzervacije i prezentacije.

Kada je riječ o zaštitnim radovima, koji su posljedica građevinskih i drugih zemljanih radova koji se vrše unutar međa arheoloških lokaliteta, kao i na lokacijama zaštićenih građevina koje su sagrađene na arheološkim ostacima iz ranijih razdoblja te su time ujedno i arheološki lokaliteti, potrebna je još bolja koordinacija i suradnja između investitora radova i nadležne konzervatorske službe. Ova suradnja je zakonski uvjetovana, ali se nameće i kao stvarna nužnost u cilju pravovremene i adekvatne zaštite arheoloških nalaza i nalazišta. Zaštita kulturnog naslijeđa, kao neizmjereno dragocjenog duhovnog i materijalnog kapitala te potencijalnog pokretača gospodarskog napretka ovog prostora, promatranog u širem kontekstu istočne Hrvatske, trebala bi biti poljem zajedničkog interesa i brige, kako državnih službi, tako i lokalne uprave, ustanova u kulturi i svih građana. U tom smislu se može navesti plodonosan učinak podrške lokalne uprave i zajednice, kao i državnih službi za zaštitu kulture i prirode, koja je pružena pri istraživanju i zaštiti kulturne baštine arheoloških nalazišta iznad Kaptola tijekom proteklih godina kao pozitivan primjer suradnje i napretka.

POPIS KORIŠTENE LITERATURE I DOKUMENTACIJE (arheološka baština):

1. Andrić, S., 2008., Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku (*prvi dio*), Scrinia Slavonica, Vol. 8, No. 1, Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, str. 55-112.
2. Andrić, S., 2009., Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku (*drugi dio*), Scrinia Slavonica, Vol. 9, No. 1, Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, str. 57-98.
3. Andrić, S., 2010., Podgorje Papuka i Krndije u srednjem vijeku (*treći dio*), Scrinia Slavonica, Vol. 10, No. 1, Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, str. 87-130.
4. Bačić, D., 2009., Srednjovjekovna baština Parka prirode Papuk, Javna ustanova Park prirode Papuk.
5. Balen, J., 2010., Eneolitičke kulture na prostoru istočne Hrvatske, doktorska dizertacija, Zagreb.
6. Bösendorfer, J., 1994., Crtice iz slavonske povijesti..., Slavonica: prinosi Slavonije hrvatskoj književnosti i povijesti – popularna književna, povijesna biblioteka, Slavonska naklada „Privlačica“ Vinkovci, Vinkovci.
7. Dimitrijević, S., Težak-Gregl, T., Majnarić-Pandžić, N., 1998., Prapovijest, Povijest umjetnosti u Hrvatskoj, Knjiga prva, Naklada Naprijed d.d., Zagreb.
8. Dizdar, M., 2009., Željezno doba, u: Kusin, V., Šulc, B. (ur.), „Slavonija, Baranja i Srijem: vrela europske civilizacije: prvi svezak“, Ministarstvo kulture RH, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 84-95.
9. Dizdar, M., Potrebica, H., 2002., Latenska kultura na prostoru Požeške kotline, Opuscula archaeologica, Radovi Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Vol. 26, No. 1, Zagreb, str. 111-131.
10. Dokumentacija Gradskog muzeja Požega.
11. Dokumentacija Konzervatorskog odjela u Požegi.
12. Đurđević, G., 2012., Ekohistorija Panonije, magistarski rad, Zadar.
13. Horvat, Z., Mirnik, I., 1977., Graditeljstvo srednjeg vijeka u Požeškoj kotlini, u: Strbašić, M. (ur.), „Požega 1227-1977“, Skupština Općine Slavonska Požega i Odbor za proslavu 750-godišnjice grada Slavonske Požege, Slavonska Požega, str. 121-157.
14. Horvat-Levaj, K., 2004., Barokna arhitektura, u: Čerti, N. (ur.), „Kulturna baština Požege i Požeštine“, „Spin Valis“ d.d., Požega, str. 182-207.
15. Javna ustanova Park prirode Papuk, 2010., Plan upravljanja Parka prirode Papuk.
16. Kalafatić, H., 2013., Kulturno-povijesna baština, u: Dvokut ECRO d.o.o., „Studija o utjecaju na okoliš Sportsko rekreacijskog centra „Jezero – Hercegovac – Ružica grad“, Zagreb, str. 77-91.

17. Ložnjak, D., 2003., Grobovi virovitičke grupe iz Voćina – Osvrt na početnu fazu kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu, Vol. 20, No. 1, Zagreb, str. 33-46.
18. Ložnjak Dizdar, D., 2005., Naseljenost Podravine u starijoj fazi kulture polja sa žarama, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu, Vol. 22, No. 1, Zagreb, str. 25-58.
19. Ložnjak Dizdar, D., 2009., Brončano doba, u: Kusin, V., Šulc, B. (ur.), „Slavonija, Baranja i Srijem: vrela europske civilizacije: prvi svezak“, Ministarstvo kulture RH, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 76-83.
20. Ložnjak Dizdar D., 2011., Voćin, u: Dizdar, M., Ložnjak Dizdar, D., Mihelić, S. (ur.), „Starija faza kulture polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj – novi izazovi“, Arheološki muzej Osijek i Arheološki muzej Zagreb, Osijek, str. 107.
21. Minichreiter, K., 1995., Otkriće u Lukaču i Požegi kao prilog poznavanju topografije naselja starčevačke kulture u sjevernoj Hrvatskoj, Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu, Vol. 11-12/1994-1995, Zagreb, str. 7-36.
22. Obad Šćitaroci, M., Bojanić Obad Šćitaroci, B., 1998., Dvorci i perivoji u Slavoniji - Od Zagreba do Iloka, Šćitaroci d.o.o., Zagreb.
23. Poletto, J., 2012., Velika i franjevci, Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi, 1(2012), HAZU, Zagreb – Požega, str. 47-55.
24. Potrebica, H., 2000., Požeška kotlina – prapovijesna mikroregija na razmeđu Panonije, Balkana i alpskog svijeta, magistarski rad, Zagreb.
25. Potrebica, H., 2006., Požeško-slavonska županija, u: Durman, A. (ur.), „Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta“, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 43-45.
26. Potrebica, H., 2007., Izvješće o arheološkom rekognosciranju obronaka Papuka (zona Velika – Stražeman), sezona 2007., Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb.
27. Potrebica, H., 2009., Kaptol i starije željezno doba središnje i zapadne Slavonije, u: Kusin, V., Šulc, B. (ur.), „Slavonija, Baranja i Srijem: vrela europske civilizacije: prvi svezak“, Ministarstvo kulture RH, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 96-103.
28. Potrebica, H., 2012., Požeška kotlina – europsko kulturno središte (arheološka perspektiva), Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi, 1(2012), HAZU, Zagreb – Požega, str. 185-208.
29. Potrebica, H., 2012.b, Izvješće o istraživanju nekropole i utvrđenog naselja iz starijeg željeznog doba na nalazištu Gradci iznad mjesta Kaptol kod Požege (sezona 2012.), Centar za prapovijesna istraživanja, Zagreb.
30. Potrebica, H., 2013., Kneževi željeznoga doba, Meridijani, Zagreb.
31. Potrebica, H. Balen, J., 2003., Potočani, Mali grad – naselje kostolačke kulture, Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva, br. 1, god. XXXV/2003., Zagreb, str. 51-54.
32. Potrebica, H., Ložnjak, D., 2002., Osvrt na naseljenost Požeške kotline u kasno brončano doba, Godišnjak Požeštine Zlatna dolina, Vol. 8 (2002), Br. 1, Požega, str. 9-24.

33. Potreblica, H., Ložnjak Dizdar, D., 2004., Metalni nalazi kasnoga brončanog doba na prostoru Požeške kotline, *Opuscula Archaeologica*, Radovi Arheološkog zavoda Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Vol. 28, No. 1, Zagreb, str. 19-40.
34. Radić, M., Bojčić, Z., 2004., Srednjovjekovni grad Ružica, Muzej Slavonije Osijek, Osijek.
35. Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, baza podataka (web).
36. Sokač-Štimac, D., 1979., Prethistorijske kamene sjekire Požeške kotline, *Vjesnik Muzeja Požeške kotline* 2-3, Požega, str. 5-50.
37. Sokač-Štimac, D., 1983., Rekognosciranje arheoloških lokaliteta u Požeškoj kotlini u 1982. godini, *Glasnik slavonskih muzeja*, Godište XVIII, Broj 47, Vukovar, str. 6-11.
38. Sokač-Štimac, D., 2004., Arheološki nalazi u Požeškom kraju, u: Čerti, N. (ur.), „Kulturna baština Požege i Požeštine“, „Spin Valis“ d.d., Požega, str. 14-35.
39. Sokač-Štimac, D., 2009., Izvješće o arheološkom nadzoru na Starom gradu u Velikoj.
40. Sokač-Štimac, D., 2012., Izvješće o arheološkom nadzoru nad zemljanim radovima oko crkve sv. Augustina u Velikoj.
41. Sokač-Štimac, D., 2012.b, Izvješće o probnim arheološkim istraživanjima na Srednjovjekovnom gradu Velika.
42. Sokač-Štimac, D., Arheološke bilješke, Dokumentacija Gradskog muzeja Požega.
43. Szabo, Đ., 1914., Orahovičke građine, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Vol. 13, No. 1, Zagreb, str. 94-102.
44. Szabo, Đ., 1994., Sredovječni gradovi u Slavoniji, *Slavonica: prinosi hrvatskoj književnosti i povijesti*, popularna biblioteka, kolo XI, knjiga 55, Slavonska naklada „Privlačica“ Vinkovci, Vinkovci.
45. Szabo, Gj., 1920., Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Izvanredno izdanje Matice hrvatske, Tisak Kraljevske zemaljske tiskare, Zagreb.
46. Šimić, J. (et al.), 2011., Prapovijest: vodič kroz stalni postav, Arheološki muzej Osijek, Osijek.
47. Šuvak, D. (ur.), 2000., Povijesna i kulturna baština Voćina, Mala slatinska biblioteka, Knjiga VI, Matica hrvatska Slatina i Pučko otvoreno učilište – Zavičajni muzej Slatina.
48. Tomičić, Ž., 2012., O tragovima kasnosrednjovjekovne književnosti na području Požege, *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi*, 1(2012), HAZU, Zagreb – Požega, str. 149-159.
49. Turković, M., 1900., Našašća ostanaka prethistorijskoga doba u Kutjevačkoj okolini, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Vol. 4, No. 1, Zagreb, 204-205.
50. Vejvoda, V., 1976., Rekognosciranje i istraživanje u Požeškoj kotlini 1975. godine, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Vol. 9, No. 1, Zagreb, str. 168.
51. Vejvoda, V., Mirnik, I., 1991., Prethistorijski Kaptol, u: Potreblica, F. (ur.), „Kaptol 1221 – 1991“, Mjesna zajednica Kaptol, Kaptol, str. 9-28.

52. Vejvoda, V., Štimac, J., 1977., Arheološki podaci Požeške kotline, u: Strbašić, M. (ur.), „Požega 1227-1977“, Skupština Općine Slavonska Požega i Odbor za proslavu 750-godišnjice grada Slavonske Požege, Slavonska Požega, str. 84-94.
53. Zec, D., 2007., Plemićka kurija kraj Ružice grada, Orahovica, Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva, br. 1., god. XXXIX/2007., Zagreb, str. 118-127.